

GARIBALDI.

KOSSUTH.

WASHINGTON.

RAKOCZY.

HONVEDVILÁG

KUNSAGI és POTESKIN

2. kötet.

PESTEN
HECKENASZT GUSZTÁV.

Pest, 1888. Nyomatott Heekenast Gusztávnál.

A honvéd, a huszár és a honvédtüzér.

1. A honvéd.

Írta: Vadnai Károly.

A függetlenségi harcok közepette, ama szent lázban, midőn oly édes volt szenvedni és meghalni a hazáért, midőn „trombitahangokon „ágyúkkal beszéltünk”, töltényes táskánkban egy költeményt hordozánk, melyet valamennyien könyv nélkül tudtunk, és a melyet mégis nem győztünk eleget olvasni, újra meg újra.

Ez a költemény így kezdődött:

„Isten után legszebb s legszentebb név
A honvéd nevezet,” stb.

Petőfi írta, kinek kettős dicsősége van.

Egyik az, hogy mint költő örökké — él.

A másik az, hogy mint honvéd a csatamezőn halt meg.

Egy jó dal, mely lelkesít, megkettőzi a katona erejét. Innen van, hogy egy francia. tábornok a forradalmi kormánytól, vagy tízezernyi segély csapatot kért, vagy a „Marseillese” egy új kiadását. Innen van, hogy én is, midőn a honvédről akarok szólni, Petőfin kezdem, kinek szabadságdalai nem egy fiatal legényt tettek hőssé, s nem egy csapatba önték a bizalom és önérzet bátorító lelkét.

Mily név volt a „honvéd”— nem szükség emlegetni.

Maga a megkoronázott király elismerte, hogy becsületre méltó, mert az alkotmányért küzdött. A százezer arany nagylelkű ajándoka fényes elismerése ama névnek, melyet tizenkilencz évig igyekeztek félszeg kormányférfiak és rendszerek megalázni, feledve, hogy gyarló ember be nem feketítheti azt, a mit maga a történe-

lem aranyozott meg. És ez az arany fényesebb, maradandóbb mind annál, a mit a föld teremhet és adhat.

Maga a honvéd-név egy tudós vén katonától eredt, az Öreg Kiss Károlytól, kit nem oly rég kísértünk ki a temetőbe, s ki katonai pályája be végeztével az irodalommal foglalkozott, s tagja volt az akadémiának és Kisfaludy-Társaságnak. De bár Beszéleyei, — melyek az „Aurórák”-ban jelentek meg, — az akkori közönségnek méltán tetszetek, katonai munkáiban pedig sok tanulmány és ismeret van: mégis habár tíz annyit írt volna: mind az nem teszi nevét olyan emlékezetessé, mint ez az egy — szó, melylyel a szabadság fiatal seregét megkeresztelé.

Ő találta föl csaknem ösztönszerű gyorsasággal, midőn az első zászlóaljkat tervezték, az egyszerű és nagy jelentőségű szót: — honvéd.

Csak néhány hó, és az új, addig ismeretlen név, a legnépszerűbb lett a hazában, s figyelmet keltett világszerte.

Mi szülte a honvédet? A lelkesedés.

Egy nap végig hangzott a kiáltás: a haza veszélyben van! s néhány nap múlva tízezer önkénytes kiáltá: mi megvédjük, éljen a haza!

Ez a sereg — úgy szólván — a földből támadt, egyszerre. Betanítására nem volt idő, de a vörössipkás —gyakorlatok nélkül is tudott harcolni, győzni és meghalni. Diadalokon kezdé s azon folytatá.'S a többi hasonló kívánt lenni hozzá, s volt csapat, mely fölül is multa.

Mit tett a honvéd? — arról a történet beszél.

És ha nem beszélne is: körültünk minden e rövid és nagy korszak emléke. A bástyák, melyek Budavárt övedzik, a mezők és halmok Isaszeg körül, a Branyiszkó orma, a nagy-sarlói dombok, a komáromi sánezok, a híd Piskinéél, a puszták és vízpartok, a hegyszorosok és a Bánság térii egy-egy némán kiáltó emléklapját képezik az örök könyvnek, melynek czíme ez: „A magyar függetlenségi harc története.”

Maguk a költők is ezt énekelték egykor: „Romlásnak indult hajdan erős magyar.” Petőfi úgy szól a magyar dicsóségről, mint

kihamvadt fényről. Magunk is elhittük már, hogy csupán szóno-
kolni és korteskedni tudunk.

A honvédé a dicsőség, hogy föleleveníté a régi magyar vitézséget s bámulandó diadalok harsonáján tudatta a világgal, hogy még élnek a Hunyadi ak és Zrínyiek unokái.

Egy újoncz sereg két nagy hatalommal s négy fölkelt nemzetiséggel álla szemközt! Oly arány, minő csak Thermopylénél volt egykor.

Es ez az újoncz sereg nemcsak győzni, hanem nélkülözni is tudott.

Kiállta a 48-diki kegyetlen telet, utat törve a hóban, előőr-
sön állva havasok tetején, gyakran éhezve és fázva. Kiállta a leg-
hőbb nyár öldöklő melegét, s az epe mirigy járványát. De fagyban
és forróságban, didergő tagokkal és izzó homlokkal, jó kedve volt
és nem szenvedett.

„A hazáért van! — monda — s az nem szenvedés.”

Míntha sejtette volna, hogy a test gyötrelme semmi ahoz képest, a mi a lelket, az önértetet érheti!

Jó kedve volt akkor is, midőn átlőtték. Nem egy „hadnagy” volt, ki összeomolva kiálta közvitézének: „csak előre édes fiam!”

Nem volt tán sereg a földön, mely többet túrt és kevesebbet panaszkodott volna.

De eljött az idő, midőn a nap lehunytt fölötte, s attól a percztől fogva, midőn fegyverét le kellett raknia, ismerte meg, mi a szenvedés.

Bálványa — a haza — letiporva feküdt. Tetszhalott volt, bár mi holtnak hívók. Hisz az orvadarak károgtak és csaptak lakmározást fölötte. A hősök, kiknek lobogóit követték, véritélet áldozatai lettek, vagy lánczon ültek fogházakban, a tiszteteket besorozták cserepárok közé, a közlegényeket magyar ezredekbe a menekülőket üldözik, s a honvéd név bejött a politikai vétkek czímsorába. Nagy vétkek lett, mert a hazát védte, midőn az veszélyben volt, s a megtámadt törvényekért s az aláásott alkotmányért küzde.

S mily érzés volt az; bűnjel gyanánt rejteni el az érdemjelet, mely a vitézség és hazaszeretet elismerése volt. Széttörni a kardot, melyre büszkék valánk. Eltagadni azt, mi édes önérzettel tölte el szívünket. Kibujdosni a hazából azért, mert hű fia valánk. Vagy idegen ég alatt túrni egy durva káplár szitkait, ki talán néhány hó előtt még futott előlünk!

De volt egy vigasztalás! Hittük, hogy az az emlék, melyhez volt kapcsolva a honvéd neve és vitézsége, nem halhat ki a nép szívéből soha. A néma országnak van egy szent fájdalma, melyet a hűség ápol, hogy legyen belőle — föltámadás. A népdal, mely akkor is szabadon nőtt, mint a mező virága, mert nem férhetett hozzá a cenzúra törölő ónja, fölvette a honvéd nevét, megsiratta, vigasztala és jobb idővel biztatta.

A szegény sorsüldözött, ki talán azért nem kapott képességehez való alkalmazást: mivel egyszer a hazát védte, hallá e dalt és bízni kezdett a remény e vékony szálában.

Az irodalomban, a színpadon megelevenült a nemzet nagy múltja, melyben a jövő tükrét kerestük.

Szenvedve, nélkülözve, gyakran honfitársainktól sem értve meg, erőt merítünk a kevésből, a mi megmaradt.

Hittük a költővel, hogy „a porba omlott szép haza föl fog virulni még!” s talán nem hiába hittük.

A ki nem élte át a honvédvilág harcseit, küzdelmeinek — úgyszólván — költészetét, diadalmainak örömeit: e rövid, de fényes napot a tizenkilencz évig tartó éjszaka előtt; s aztán meg, nem tűrte ama mély megaláztatást és keserveket, melyek egy szent kötelesség teljesítéseért sújtottak: az nem is fogja megérteni a gyönyört, melyet mi akkor éreznék, midőn végre szabadon ki lehetett mondani: én is honvéd valék!

Nem dicsekedés ez, a mint némelyek félreértik; ez egy édes visszaemlékezés, melyhez a szívnek nagy joga van. Az egy szabad lélekzel-vétel annyi elfojtott után. Jóleső kiegyenesülése a testnek, mely évekig lenyomva volt.

Semmi más követelés nincs abban, csak az önérzeté. Igen,

az önérté, melynél nagyobb kincset a volt-honvéd nem kíván, de a melynél nagyobbat nem is adhatnak neki.

Nem jön ő elő, hogy megfizettesse harczy díját. Ha csak honvéd lett volna: némán hallgatna, mert hisz — nézete szerint — nem is tett egyebet, mint azt, hogy nehéz időben teljesíté kötelességét. De a harczok leteltével „üldözötté” vált, s ezért óhajt — elismerést.

Ha ép kéz-lábbal bír: eszébe sem jut, hogy jutalomra számoljon; de tudja, hogy vannak gyámoltalanná lett családok, csonkák és bénák, kereset-képtelenek, kikre nézve sokáig lesújtó volt a tudat, hogy ép azért szenvednek kilátás nélkül, mert ők vagy övéik a hont védték.

Jól esik azonban rágondolni, hogy a király nagylelkű kezdeményezése és a hazafiak adakozása most már e sebek nagy részét behegeszti, s eljő az idő, midőn senki sem fogja mondhatni a csüggetegéig keserűségével; ime, nálunk *nyomor és mellőztetés* a jutalma annak, a mi más boldog országokban legalább elismerést és sanyaruságtól ment létet biztosít.

Ne vegyék tőlünk azt se rász nevé, ha azt hiszszük, hogy a honvéd név nem csupán a múlté, hanem a jövőé is lehet.

Eljöhet az idő, vajha távol lenne, midőn e szeretett hazát — a koronával és törvényeivel együtt — külveszélyek fogják fenyegetni. Akkor ismét elszánt és lelkesült vitézekre leend szükség, hogy éljen a haza és ragyogjon a korona! A honvéd név maga is nagy lelkesülés forrása lenne ily időkb. Drága emlék, mely kötelez. Egy zászló, mely buzdít, s melybe — mint szabadság-dalaink költője monda: — „a győzelem bele szereti”

Nem a mi gyér és mulékony emlékezéseinkért kívánjuk mi tehát megőrizni a „honvéd” nevet, hanem a hazáért, melynek még szüksége lehet — honvédekre.

Szent czímer ez, melyre a legrosszabb időkb. is, leborítva a bánat leplével, azt írtuk: fel fog támadni!

2. A honvéd.

Írta Kelemenfi I. (1818-ban).

Olyan a honvéd a huszár mellett, mint midőn az égen a rég fénylett csillagok közt egy új tűnik fel; a régit minden ember ismeri s csudálja, míg az újat hallgatva nézik darab ideig, míg megmutatja, hogy ki ő.

De azért mégis mindegyik csillag, fényes csillag az ország szép egén. Mert ha rég megmutatta a huszár, hogy ki ő; a honvédet is meg fogják ismerni.

Irigyli is a honvéd a huszár szép nevét, de nemes irigységgel. Vetélkedni akar vele vitézségben, dicsőségben; s azért hogy a huszár már mindkettőnek rég jár utain, rátalál oda a honvéd is bizonyosan.

S csak két katonát fognak aztán ismerni a világon: a honvédet és huszárt, s mindakettő magyar. Egy pár a kettő.

Mindakettőnek neve h-val kezdődik; mindakettőnek jaj terem fegyvere élén, a hová illeszti.

Mindakettő nyalka; mindakettőnek gyöngy leány a szeretője, és hű, mint a fegyver kezeiben.

A honvéd jobbján viseli fegyverét, baljával öleli szívéhez szeretőjét, s közepett lobog szívében a legszebb tűz, a haza szeretetének tüze, mely édes és kiolthatlan.

Gyalog jár a honvéd az igaz, de ez is ám az ő dicsősége, mert nincs hely, bújjék bár a föld alá a haza ellensége, hol őt a , bonvéd utói nem éri.

Hő lelkesége fú neki indulót; bátorság kíséri haladtában; vitézség vezérli fegyverét; s végzett munkája után a haza nyujt neki koszorút.

S így felkészülve hova el nem jut a honvéd?

Erdő áll előtte és berek? A honvéd bele vonja magát, s a fák hűvös árnyában megállva, megtölti fegyverét s végig simogatja, a várja a rősz ellenséget, ha van lelke, hogy megmutassa magát.

Bent áll a honvéd az erdőben, s a vasasnémet csak úgy kan-

dikál be utána, mert nem bír bemenni másod magával, ő és lova levén egy pár.

A honvéd ráméri puskáját e jó napot mond a vasasnémeknek. A vasasnémek lefordul lováról, a ő is a fű hűvösébe jut; de hassal fölfelé.

A kanász az erdőben makkot szed a fáról botjával; a honvéd vasasnémeket lováról puskájával. S ha leszedte, még fel is pattan a németnek lovára, s büszkén elnyargalván rajta, odaajándékozza a zsákmányt az országnak; mert ő maga is ember a talpán, neki ló nem kell.

Félre magas hegy! mit állsz a honvéd útjában? Kullog körültekintően jobbra balra a vasasnémek, de a honvéd felmegy legtetődre, s úgy áll ott, mint egy kis angyal.

Mint egy kis angyal áll, s mint egy erős ördög lövöldözi az ellenséget. Ez jajgat, ő dalol s füttyörész, s büszkén érzi magát, mintha apró mennyköveket hajigálna.

Szép dolog lovon ülni, de még szebb dolog maga lábán járni. Maga lábán jár a honvéd.

Mint a gondolat nyargal a huszár paripája; de erősebb a golyó, melyet a honvéd kilő puskájából, még a gondolatnál is. Mikorra a huszár a lovát megsarkantyúzza, a honvéd már lelőtte előle az ellenséget, a csak mosolyog magában.

Mosolyog a honvéd, káromkodik a huszár, mert elszedte előle amaz a dicsőséget. De azért ha találkoznak, mindakettő szívesen köszön egymásnak, kezet szorítanak s megölelkeznek; mert mindakettő az ország katonája, egy pár a kettő.

Ha felfegyverkeznek a honvéd és fegyverét használni kezdi, eleven vár lesz belőle, kit nem ví meg a vasasnémek, hiába ostromol a cserepár.

Megfeszített lábai két bástya, mely megdönthetetlen. Csákója a vigyázó torony teteje, mely felett büszkén leng a háromszínű bokréta, mint nemzeti zászló.

Szuronya lovasság, fegyvertüze tüzérség; ő maga minden.

A cserepárt álltában lövi le, a vasasnémeket futtában ejti el, s ő vígan dalol, míg a golyók körölte füttyörésznek.

Mindegy neki, jöjjen egy, kettő, vagy három, mindenkivel helyetén elbánik.

Ha egy jó, leszúrja.

Ha kettő jó, fejbe lövi az egyiket, mellbe szúrja a másikat.

Ha három jó: fejbe lövi az egyiket, mellbe szúrja a másikat, körülszökdeli a harmadikat és hátulról szúrja le.

S ha még több jó, teszem azt: száz? Egyet int a honvéd a huszárnak, s ha ketten együtt vannak, jöhet akkor az ellenség-ből háromszáz is.

Szép a huszárkard pengése, de szép ám a honvéd golyójának fűtyölése is; ketten fűnak egy nótát, egy pár a kettő.

Kinyílt rózsza a huszár, rozmaringszál mellette a honvéd. Ketten teszik az országot bokrétáját

És ha van is, a ki még nem illik a bokrétába, nem kell azért megszólítani a rozmaringot. Új ő még, hadd nőjön még, és ha kivirágzik egészen, majd kedves lesz színével és illatával.

A huszár ez ország úri katonája; a nép embere a honvéd. Amaz övéiről öröklötté a hírnevet és dicsőséget; de a honvéd maga szerzi magának. Neki nincsenek ősei, kiknek emlékétől lelkesüljön; ő maga fog egy új családot teremteni az országban? melynek osztályrésze halhatatlanság.

Szép a huszár egyedül is, szép a honvéd egyedül is; de mi szebb, mint ha e kettő együtt van? Az ellenségnek eláll szeme, szája, s az ijedtség miatt mérgében sem tud másképp káromkodni, mint hogy: borzasztó!

Honvéd, oh honvéd! mily dicső nevezet. Ruhája szép, neve szép, maga szép, és hona legszebb; fegyvere éles, szíve bátor, kedve rózsaszínű, golyója mint a villám, élete paradicsom. Mi kell több?

Paradicsom a honvéd élete itt a földön. És ha meghal a házáért, s szíve legfőbb óhajtása beteljesedik, juthat-e máshova, mint a paradicsomba?

Két cherub őrzi ennek kapuját, mindakettő gyalog, az isten honvédé. Ezek tárt karokkal fogadják jó pajtásukat, s bebocsátván,

leültetik a legjobb helyre, hol a legszebb kilátás lesz Magyarországra.

És akkor ha letekint a honvéd az ócska paradicsomból azon új paradicsomba, melyet neveznek Magyarországnak; nem tagadhatni ugyan, hogy vissza-visszaemlékezésnek egy édes-keserű könye fog szeméből kifakadni, mert még a paradicsomból is visszaszasóvárog ő kedves magyar hazájába; de azért a könyet felszárasztja édes mosolya,, s büszkén fogja mondani Örömtársaihoz: e hazát földi paradicsommá virágoztatni az én karom is segítette.

Éljen a honvéd!

3. A huszár.

Írta: Szemére Bertalan.

Ha csak hallom e nevet, lelkem emelkedik édes érzéssel.

A huszár nevezet nemcsak hazánkban, de egész Európában, íőt egész világon egyértelmű a vitéz, a hős nevezettel. A huszárnak híre tovább elrepült, mint országunknak s nemzetünknek híre; Napóleon csodálta, a törökök és arabsok meghajolnak hallatára, keresztbe vetett kezekkel.

A huszár örököse apáink lovaglásbeli ügyességének. Ha a huszár repül, a szél nem bir futni utána, sír és süvölt szegyenében.

A huszár örököse apáink vitéz bátorságának. Egy huszár tíz ellenséget még kövesei, húsznak ellene vág, a félelmet nem ismeri, borral és dicsőséggel él, a halált párnának tekinti, melyen r.ludni fog, míg a feltámadási trombita ismét felkölti.

A huszár, ha béke van, bajuszát, lovát és kedvesét simogatja, de a békében maga is, lova is megöszül. Mint az oroszán a rengetegben s pusztákon, a huszár csak a harcban él, csak ott él ő, nótája az ágyú dörgése, öröme a kardnak pengése, s minthogy számolni írásból nem tanult, bab helyett levágott fejekkel számolgatja ki a mit tudni akar.

A huszár egy gyönyörű-virágszál, mely az elhunyt magyar hősök sírjából kelt ki. Ha akarjuk ismerni, milyen volt a szittyafaj,

a deli huszárokon legeltessük szemeinket. Ha csúnya is szép a huszár, mint a rózsa. Ha kicsiny is, erős mint a tölgy dereka. Jó kedvű s pajzán ha játszik is, ha harczol is, ha káromkodik is, — ilyen a huszár.

A korcsmáros is örömebb ad bort a huszárnak, miért? mert huszár. A leány is szívesebben ad csókot a huszárnak, miért? mert huszár. Még a boltos is hosszabbra méri neki a pántlikát, miért? mert huszár.

S miért oly kevély a huszár? mert vitéz.

Oh huszár, huszár! te vagy a magyar szemefénye.

Az Isten téged ünnepnap teremtett. Az angyalok énekeltek születésedkor. Már bölcsőd felett babérkoszorú lebegett, — bar nem látta anyád, ott lebegett az.

Magyarország szabadsága s a magyar nemzet elveszhet, de míg egy huszár él, addig bízom. Ha meghalt az utolsó is, akkor végünk van.

A hol tehát huszárt látok, szívesen fogok kezét vele, övé utolsó ingem, utolsó pohár borom, az utolsó áldás is, mely a lélekkel belőlem kiszakad.

Nem adom azt se gyermekemnek, se anyámnak, se testvéremnek, — egy huszárnak adom.

A régi magyar vitézség a huszárbán született újra.

A hazát a huszár karja és példája menti meg.

Ha tehetném, minden huszárnak egy kastélyt s lovának egy palotát vennék, a harcz után ott élnének ketten bőségben, fényben, békében.

A huszárélet a híres és vitéz élet.

Azt mondta egy tudós ember, hogy halál után az égen mindenik csillaggá változik.

Be szép a huszár élete, be szép a huszár halála.

A honvédelmi bizottmány teljes lélekből osztozik azon érzelmekben, miket Szemere kormánybiztos s bizottmányi tag a főntebb sorokban kifejezett.

Az ország kormánya a vitéz huszárt nemzetünk dicsőségének, hazánk oszlopának vallja.

Ezen érzelmét kívánta a kormány nyilvánítani, midőn a fentebbi sorokat kinyomatni s a vitéz huszárok közt szétosztani rendelé.

Az ország kormánya Isten és világ előtt kijelenti, miként, ha a magyar nemzet, bajnok hadseregeinek hazafiúi hűsége, s rettenthetlen vitézsége által meg lesz mentve az egész enyészettől és szolgaságtól szegény szenvedő hazánk: a nemzet nem ismerhetend szentebb kötelességet, mint tettel leróni a háladatosság adóját, melylyel hű és vitéz védelmezőinek tartozik.

Es a magyar huszár neve világszerte egyenlő leszen a becsület és dicsőség nevével.

Az első szó, melyre a magyar anya gyermekét tanítandja, az leszen, hogy tanulja áldani a huszár nevét.

És a huszár név áldott leszen, míg egy magyar él.

És ha leéljük a szabadságharcz nehéz napjait, — a becsületes béke és jólét ölében azon magasztos érzottel fog megpihenni a vitéz huszár, hogy ő dísze volt azon hadseregnek, mely édes hazánkat szabaddá s a szabadság által boldoggá tette.

Magyarok Istene! áld meg a hű, a vitéz huszárt!

Kelt Debreczenben, febr. 17-én 1849.

A honvédelmi bizottmány nevében

Kossuth Lajos, elnök.

4. A huszár.

Írta: Sárossy Gyula.

A huszár név onnan ragadt a huszárra,
 Hogy: egy halálának mindig hús az ára.
 A vasas is azért tartja tiszteletben,
 Mert hol egy huszár van, húszat lát az egyben,
 Ki, ha leaprítja már a maga húszát,
 Hangosan kipedri szép pörge bajuszát.
 Hej! gyöngy is a huszár, ha felül lovára,

Még a ló is szebb, ha huszár ül hátára,
 Sőt ha paripáját büszkén tánczoltatja,
 Büszkévé válik még a ló is alatta.
 Az idegen népek bámulva hirdetik,
 Hogy a magyar huszár lóháton születik,
 Ki, ha le nem pattan saját jó kedvéből,
 Mennykő legyen, ami kicsapja nyergéből.
 Ha vágat: a villám pironkodva kéri,
 Hogy lassabban menjen, mert utói nem éri;
 S a sze'l, midőn lovát jól megsarkantyúzza,
 Sírva jár utána, azt hinnéd, hogy nyúzza.
 Nyeregkápájáról lóg a miatyánkja,
 Ha szomjazik, onnan gyakran előrántja.
 Egyébkor nem igen tekint fel az égre,
 Csak midőn ihatik egy kis dicsőségre.
 Ha iszik, rendesen emberül megfizet,
 De csizmaszárában sem tűri a vizet:
 Mert bor és dicsőség szíve tápláléka, —
 Jól teszi, a vizet igya meg a béka!
 A huszárnak azért villámlik a kardja,
 Mert égő szívéhez nagyon közel tartja,
 S innen a huszárnak minden kardcsapása
 A tüzes menykőnek egy mestervágása.
 Történt, hogy a huszár talált egy gyermeket,
 Ki az ellenségtől a harcztérre rekedt,
 S míg a gyermek apját halálra konczolta,
 Magát a gyermeket megszánta, csókolta,
 S egy-két öreg cseppet hullatván szeméből,
 Kivitte a halál sűrű örvényéből.
 Mert a huszár szíve olyan, mint a kardja,
 Addig hajlik, a míg ó maga akarja
 De meghajoltában, bár kínok gyötörrik, —
 Valamint a jó kard — soha el nem törik.
 Csak a vitézségnek van nála keleté,
 De kegyetlenkedni már nem természeté.
 Az ellen ágyúja haraggal mormogja,
 Hogy az öreg huszárt a golyó sem fogja,
 Sőt, ha elesnék is, nem hal meg egészen,
 Mert az örök élet áll számára készen.
 Ki vérrel derített hajnalt hazájára,
 Feljegyezi a nemzet aranyábrájára,

S ki az igazságért harczol mindhalálig
 Holta után tüstént egy csillaggá válik.
 (Effélét; mondott már előttem Szemere,
 Mind kinek a huszár szinte nagy
 embere.)

Látnád a huszárt, ha leveti mentéjét,
 Végig imádkozván száz teremtettéjét,
 S szívét az imádság oly nagy lángra gyttjtja,
 Hogy neki gyürközvé, két kezét kinyújtja;
 Mentéjét pediglen a szél hátrafújja,
 S utána eaak úgy száll a mente két újjá!
 Látnád, oh ha látnád, hogy reszket az ellen,
 Ki azt hiszi, hogy ez egy négykezü szellem.
 S a huszár kardjának még 8zele sem éri,
 Már megadta magát és a pardont kéri.
 De agyoncsapja a huszár az álnokot,
 Mert pardont sem adni, sem kérni nem szokott.
 Mikor a huszárok csatába indulnak,
 Az isten szeméből örömkönyek bulinak,
 S innen lehet aztán azt kimagyarázni;
 Mért szokott a huszár oly gyakran megázni?
 Ha én isten volnék, csak azt vinném végbe,
 Hogy lóháton menne a huszár az égbe.
 Menyecske, ha feléd huszár nyújtja száját:
 Csókold meg a világ első katonáját!

5. A honvédtüzér.

Miből van a hegy? porszemekből; — s miből áll az árvíz?
 cseppekből. — Gyöngye szellő összegyűjti aporszemeket, fergeteg
 egygyé tapasztja, s lesz belőlök szikla, — levegőből lehullnak a
 cseppek, szélvész, olvadás feldagasztja, s lesz belőlök áradat.

Ilyen szikla, ilyen árvíz volt a negyvennyolezadiki honvéd-
 ség; hazaszeretet volt szellője, ármány a fergetege, cseppjei a
 szabadság legéből hulltak alá, fél világ méltatlan megtámadása
 mint dühöngő szélvész, s határtalan áldozatkészség mint feltar-
 tózatlan olvadat dagasztotta óriássá.

És e sziklában, sok drága gyöngy közepette volt egy annyira
 nemes, hogy a világ el sem akarta hinni, hogy magyar földön

teremhet, — és ez árvíz egy toronymagas hullámot hömpölygetett mely előtt rombadőlt minden akadály.

A honvédtüzérség volt e drága gyöngy, e hatalmas hullám.

Honnan is vették ezeket a fiúkat? Válogatták ezerek közül, tanították világhírű tanítók által, gyakorolták hónapokig? — Igen ám! —

Kihirdették, hogy a ki tűzér akar lenni, jelentse magát. A jelentkezőknek megmutogatták, hogy: ez a talp, ez a test, ez a mozdony! megmagyarázták, hogy a munkafelosztás elvénél fogva egy beteszi a töltényt az ágyúba, egy beletömi, egy beleszúr tűjével a gyúlyukon keresztül, egy a lafétát mozgatja jobbra balra, egy a töltényt adogatja az ütegekocsiból, kettő pedig nagy bőrtarisnyában hordja, s végre egy égő kanóczot tart a gyúlyukhoz. S mikor mindezeket egyszer kétszer megmutogatták, akkor azt mondták hogy: ahol az ellenség ni! — Első ágyú: tűz!

Magának az irányzónak nem igen kellett magyarázat. Még otthon, lapdázás közben megtanulta azt a tudományt, hogy ha felfelé dob, akkor ívalakban megy az eldobott tárgy, ha pedig fektmentesen, akkor görögni fog az, vagy szítálni, mint a víz színén végig sújtott kavics. Az első lövéssel nem sokat gondolt aztán, de megnézte hol esik le a golyó, s ahhoz alkalmazván az irányzást, a második már oda ment a hova ő akarta. Aztán szemmértéke önkényt kiművelődött, s lövése mindig biztosabbá lón, annyira, hogy nem csak tömegeket ugrasztott szét, de egyes pontokat is eltalált.

Azért mondták aztán a muszkák, hogy a magyar ágyúk mellé francia nemzet adja a tűzereket.

Mintha bizony magyarban nem volna elég jó szemmérték, a mi tűzérnél elkerülhetlen, s elég lélekjelenlét, a mi földolog! Mintha akár bátorság, akár ügyesség, akár tehetség dolgában valaha valakire szorultunk volna! — Az ágyúzás a háború művészete, — és nem adtunk-e már mi számtalan művészt a világnak? Tüzérséghez rendíthetlen bátorság kell; és nem világhírű-e évszázadok óta a magyar vitézség?

Mert csakugyan rendíthetlen bátorságra van a tűzérnek

szüksége. Itt saját ágyúja miatt forog veszedelemben, mely szétszakgatja, megégeti, oldalba rúgja ha jól nem vigyáz, amonnan ellenséges golyók süvöltenek felé, gránát pattog körülte, röppenetyű sistereg a levegőben, a furvézer kiabálva tekintget hátrafelé, a ló böszülten szakgatja a szerszámot, s ha épen az ütegekocsit éri valami, akkor aztán jaj a legénységnek.

Huszárnak, honvédeknek minden bokor, minden árokpart, minden fatörzs megannyi mellvéd, „hátán háza, kebelében kenyere,” kezében oltalma, ha az ellenség rohammal fenyegeti, eléje ront, vagy tömeget alakít, s van magát mivel védenie; — de a tüzér kitárt mellel tartozik a csapást fogadni, nem kereshet menedéket természetes mellvédek mögött, mert öreg puskája nem minden kis helyen fér el, s ha kard ki kardra kerül a dolog, gyámoltalanul áll kedves ágyúja mellett, és nincs puskája, sem kardja, a melylyel magát védhesse.

Talán épen ezért is voltak oly kedvencei tüzeink a gyalog honvédségnek, huszárságnak, talán épen ezért érzett büszkeséget, a mely csapatot ágyúfedezetre rendeltek.

Megbecsülték a seregnél, honvéd ápolgatta, huszár védelmezte, a vezérek bíztak benne s a bajtársak szerették. Szívesen látott vendég volt tábori multságoknál, szívesen fogadták el meghívását, és a legtöbb dal köréből és általa terjedt el a seregnél.

Ügyességében annyira bíztak, hogy a honvédek nem resteltek ágyúi előtt ténferegni, s felszólítatván, hogy menjenek félne, nem lehet tőlök löni! — azt felelték, hogy csak löjenek fejük felett, magyar ágyúgolyó nem éri a magyar honvédet. — Tudták ők, mit beszélnek, tudták, hogy a honvédtüzérnek helyén van szíve, nem veszi el szeme világát a lobbanás, nem bódítja el az irtózatos dőrej, nem ragadja el a vér szilajsága, hanem meggondoltan végzi kötelességét s ágyúgolyója oda megy, a hova küldi.

És a honvédtüzér bizonyára megérdemelte a vezérek bizalmát, a bajtársak szeretetét. Hányszor robbantotta szét magyar vetágúyú úrlövege a fehéreköpenyesek zárt tömegét, hányszor söpört utcát golyója a fehérszíjasok közt, hányszor zavart vissza kartácsa fenyegető szuronyrohamot, száguldó atakot, és Budán

nem a honvédtüzér huszonnégyfontosai nyitottak-e utat a szabolesi vitéz fiúknak a fehérvári kapu mellett?

Úgy játszott a honvédtüzér a golyóval, mintha az iskola udvarán hajigált volna laptát a levegőbe, úgy törte a várfalat nehéz lövegeivel, mintha a hajdankori faltörőkos nemesült volna meg benne, s úgy mosták el kartácsai a közeledő ellenséget, mint záporosó a sáskák seregét.

Született tüzér volt, még pedig született honvédtüzér. Az ellenséges kanonér nagy bravourt talált abban, hogy ennyi meg annyi percz alatt, nem tom hány lövést képes tenni, s puffogatott derűre borúra, ész nélkül, — a honvédtüzér lassan lőtt, de biztosan, s mialatt ágyújának a kellő irányt megadta, füttyölhetett kis golyó, nagy golyó, búgathott gránát, sistereghetett Congreve röppentyű füle körül! olybá sem vette, mintha dongó alkalmatlankodott volna füle körül.

A honvédtüzér méltó társa a huszárnak, honvédnek, sőt az ember. hajlandó volna neki elsőséget adni, ha oly dicsőséges náromságot nem képezne együtt, egyforma ragyogással e három név: honvéd, huszár és honvédtüzér.

A szászsebesi és a szászvárosi csata.

Írta: egy jelenvolt.

Az 1849. évi február 4-én Vízaknánál vívott szerencsétlen csata után, — mely a magyaroknak azon túlheveskedése, vagy pedig elhamarkodottsága folytán veszett el, hogy erős besánczott táborukból a császáriak által ki hagyták magokat csalni, midőn aztán künn a síkon hatszorta nagyobb ellenséges erő körülvette, előbb hátrálásra s végre csaknem futásra kényszerítette őket; — a megvert és szétszórt had, még azon nap éjeién Szerdahelyre érkezett, hol az éjét csendes nyugalomban tölte el.

Másnap, február 5-én, Bem szemlét tartván kisedet serege fölött, mely még előtte való napon Vízaknánál 2500 főre ment, fájdalommal tapasztala, hogy a létszám a tegnapi vereség folytán még sokkal kisebbre olvadt. Alig maradtunk 1500-an.

Azonban a legérzékenyebb veszteség a 16 síkágyú volt. melyeket a császáriak a vízaknai román nép segítségével fogtak el, kik a hátráló magyarok zavarát fel akarván használni, a Vízaknán keresztül vezető hosszú utcát több helyen szekereikkel, s minden néven nevezendő ingóságokkal eltorlaszolták. Bem, ki az ágyak nagy részével, mint rendesen, a hátvédet képezte, maga is alig menekülhetett meg a hadifogságtól.

Azonban Bem, miként nem egyszer, úgy ez alkalommal is kisiklott a törből, s más nap reggel már ismét serege élén állott és csatára készült.

Mindenek felett a még megmentett podgyászt s a sebesülteket és betegeket előre küldte Szászsebesre, ő maga a még harc-képes erővel hátramaradt s elindulásra adott parancsot.

Az elindulás hajnali szürkületkor történt, midőn egyszerre Szerdahely városvégi utcája, melyen a seregnek ki kellett vonulnia,

mindkét oldalt lángba borult, mi a sereg átmenetét nagyban akadályozá.

E bűnös tett végrehajtásával a honvédeket aligha lehetett vádolni, sőt képzelní sem lehet, hogy a várost saját veszedelmökre gyűjtötták volna fel. Súlyosabb gyanú az, mely a szászsebesi magyarellenes szászokat terheli, kik irántunk való ellenszenvüket oly sok ízben tanúsították.

Azonban az isteni gondviselés, a honvédek ébersége s'rettenthetlen lélekjelenléte e veszélyt is elhárítá; a sereg s a löporos szekerek a két láng között minden baj nélkül, szerencsésen áthattak.

A tábor hátvédéül, mint mindig, a veszélyt megvető vezér maradt 4 ágyúval.

Midőn már a legnagyobb veszély: a lángba borult város a sereg háta mögött volt, a múlt napon Vízaknánál vereséget szenvedett sereg minden kiállott viszontagságait feledvén, csüggedés helyett új remény töltötte kebellet haladt új babérokát aratni a harc mezzején, minden egyes honvéd megrögzőtt hite levén, hogy míg Bem apó a sereg élén áll, győzni kell a magyarnak. E szellemet a rettenthetlen s a mellett eszélyes vezér oltá seregébe.

Hosszas, fáradalmas menet után napalkonyatkor Szászsebes alá értünk, tudván azt, hogy b. Kemény Farkas, a veressapkát hősisége által kivívott 11-ik honvéd zászlóaljjal a piskii hídnál áll, a miért akadályra nem is számítottunk. Azonban nagy lőn meglepetésünk. Az előcsapatban kiküldött huszárok sebes vágatva tértek vissza, azon jelentéssel, hogy számos ellenség állta útjokat.

A soha nem csüggedő vezér seregét megállítá s harezra készült.

Bem azért állapotodott meg s fogadta el mindannyiszor az őt sokkal nagyobb erővel megtámadó császáriaktól a csatát, mert minden órán várta a Bánságból érkezendő segélyhadakat; s habár a segély elég késő érkezett is, de ernyedetlen harczosai hűségében s elszántságában bízván, a túlnyomó erővel mindannyiszor szembe szállt, s minden talpalatnyi tért drágán engedett át.

Ez alkalommal is tehát Bem a megütődésnek semmi jelét nem adta, 8 az 1500 főre leolvadt sereget a legnagyobb hidegvérűséggel csatarendbe állítá; azonban hirtelen eszmét kapván, a hozzá legközelebb álló Kulin Imréhez lovagolt, a szatmári önkéntes zászlóalj 2-ik századának parancsnokához, ki a vízaknai csatában elesett Balla helyett századosnak neveztetett ki, mondván: „kapitány úr! vannak-e jó lövészek századában?”

„Tábornok úr! — válaszolt Kulin — honvédek mind mielt fiak, jó lövészek s a hazáért egytől egyig halni készek; rendelkezék velünk.”

Bem a végső, kétségbeesett eszközhöz akart nyúlni, mondván: „miután Vízaknánál csaknem minden ágyúinkat, mely az ellenséget tiszteletre méltó távolságban tarthatná, elveszténk, más mód önvédelemünkre, menekülésre nincs, mint hogy az ellenség tüzéreit, habár földön kúszva odáig, de okvetlen le kell puszkáznunk.”

A hogy és szeretett tábornok egyetlen szava elég volt arra, hogy nem tízével, húszával, de százával vállalkozzanak e vakmerő merényletre a semmi veszélyt nem rettegő honvédek, s néhány legmerészebb ifjúval indulóba volt már Kulin Imre százados, midőn az éj sötétében az ellentáborból egy világító golyó fölrpült, s az egész tért, merre csak a szem el bírt hatolni, fényes nappallá varázsolta.

A sok harczban edzett s tapasztalt öreg tábornok vizsgálta szemeit végig legeltette az ellenség seregén, s egy pillanat alatt annak állását tökéletesen felfogta éles figyelmét mi sem kerülte ki, s a lelkesült s áldozatra kész ifjú honvédeket, kik az ellenség tüzéreit lelődözni vállalkoztak, rögtön visszaszólítá, mondván rősz német kiejtéssel: „halt meine Kinder! jezt werden wir Sturm machen,” — azaz: megálljatok fiaim! most rohamra megyünk.

A csekély számra olvadt sereg, mely már csatárlánezban is állt, s a fagyos kukoricaföldön minden lépten elcsúszott 8 bukdosott, egyszerre megállapodott s rohamra készült.

Bem a Vízaknánál megmentett 8 ágyúból négyet előre vontatván, azokból egyszerre tüzeltetett, még pedig oly szerencsés

sikerrel, hogy a császáriak egy társzekere rögtön leszereltetett; a négy ágyú eldurranása után általános rohamot vezényelt, s összes serege, miként a romboló vihar, „rajta!” rivalgással tört a sokkal számosabb ellenerőre. A diadalhoz szokott csapat megannyi hőse, különben, is kedvező állásáról 2 a magaslatról, a völgyben alant felállított sorkatonaságot, e nem várt elhatározottságával erkölcsileg annyira megingatta, hogy az a rohamot be nem várván, futásnak eredt, s a diadal teljes lón.

Bemnek mindössze igen kevés lovasa: néhány Kresz chevaulégersje (ekkor már hirtelen átalakított szürke egyenruhás huszár) s csekély számú újoncz Kossuth huszárja volt; a miért is a futó ellenség számos ágyújából egyet sem lehetett elfogni.

A császáriak ereje csaknem az összes fehérvári őrségből s ágyúból állott, kik Bemet addig elülről megtámadni s feltartóztatni akarták, míg Puchner összes erejével hátul megtámadhatná, s ekként teljesen bekeríteni, s vagy összes hadával elfogni, vagy pedig megsemmisíteni szándékoztak. De számításukban ismét csalódtak.

A magyar sereg Szászsebes alá érkezvén, miután a várost a császáriaktól kiürítve találta, bevonult s azon végig haladván, egészen a túlsó szélére ért, midőn egyszerre egy ház padlásáról lövés történt, mely egy Kossuth huszárt leterített.

Ez eset a diadalmasan előre nyomuló lovasokat oly zavarba hozta, hogy nem tudván: vajjon nincs-e ott valamely nagyobb ellenséges erő elrejtve, s a cseltől tartván, egyhangúlag kiálták: „előre gyalogság!”

Megemlítendő, hogy ezalatt egy gyanús román a magyarok közeledtére futásnak eredvén, s annak daczára, hogy 20—30 lövés esett reá, egyik udvarból a másikba menekülvén, kézre nem került.

A házba, honnan a lövés történt, a honvédek berohantak, azonban a legszigorúbb kutatás után sem voltak képesek a tettest felfedezni.

A meghátrált károlyfehérvári várőrségből két magyar fiú, Mocsi és Bakó elmaradtak s mint honvédek a háború végéig a

magyarokkal harczoltak. Azonkívül egy pár Leiningen ezredbeli, továbbá néhány szász és román sorkatona is foglyul esett, kik aztán később szerencsésen vissza is szökdöstek.

Az előre küldött magyar sebesülteket azonban s annak őrségét az ellenség, valószínűleg a román és szász fölkelő csapatok, lemészárolta; valamint a podgyászt is elfogták.

Szászsebesen a fáradság s harczban kimerült sereg gálába rakván fegyverét, a, vezér azonnal intézkedett élelemről, azon főtenyezőről, mely a háborúban új életet lehel a harczosba, s kiállott szenvedéseit feledteti. Azonban a rablás s mindennemű kártétel és kihágás halálbüntetés alatt tiltva lön. Bem táborában mindig példás fegyelem uralkodott.

Az óvatos, előrelátó vezér seregének mindössze három órát engedett a falatozásra a pihenésre, s miként mindig, úgy most is rögtön határozott; az alvinczi országúton levő hidakat mind felgyújtatta s lerontatta, nehogy onnan a károlyfehérvári várórség, a román és szász fölkelők által megtámadtassák. Ez oldalról tehát biztosítá magát, sigy csupán Puchner általi megtámadásnak Szerdahely felől voltunk kitéve, ki nagyszámú seregével mindenütt fél napi távolságra követett bennünket. Az összes harczképes erő azonban bent maradt a még jó karban levő, kőfalakkal és sánczokkal bekerített Szászsebesben.

Délután 2 órakor a császári csapatok közeledését jelenték Szerdahely felől. Az előőrsök a bekerített Városba behúztak, a kapuk bezárattak s eltorlaszoltalak. Azonban a maroknyi sereg bámulatára, épen csak azon kapu maradt tárva nyitva, a merről az ellenség nyomult.

Az ágyúzást a császáriak kezdték meg. Bem tápora a bekerített város utczáin volt felállítva, minden ember a házak falaihoz tapadva. Maga a harczvágyó tábornok egy pár ágyúval s csekély ezámu lovas fedezetével a síkra szállt, s a császáriak számos ágyúinak tüzét vakmerőn viszonzta, saját serege nagy bámulatára.

Az ágyúzás esteli 7 óráig tartott. A császáriak számos gránátot vetettek a városba, mely a lakosságot nagy rémülettel

tölte el, a nem kevés kárt okozott, a magyaroknak azonban mit sem ártott.

Végre a teljes éj beáltával megszűnt az ágyútüzelés; a magyarok a legnagyobb csendben nyugodtak; azonban az örök a várfalakon sűrűn fel voltak állítva s Bem tábora teljes biztonságban érezte magát, míg a császáriak a csikorgó hidegben kün a szabad ég alatt tanyáztak.

Másnap febr. 6-án Puchner hadának zöme megérkezvén összes seregét csatarendbe állítá s harczra készült. Ezalatt a császáriaktól hírnök érkezett, Bem elébe vezetetni kívánt s megadásra szólítá fel őt; mire természetesen a bátor vezér semmi körülmények közt sem volt hajlandó, a arra határozottan tagadó választ adott.

Bem a parlamentairet néhány husárja által a legillendőbbben visszakísértette; de ezalatt összes táborát a legnagyobb csendben, a kerített városból, minden dobszó nélkül, csupán a tisztek szóbeli vezényszavával kivezette; s midőn már a várból kiértek, mondhatni inkább futva, mint sebes léptekkel haladtak mindinkább Szászváros felé.

E sietésre nagy oka volt a maroknyi seregnek, mert a Marosnak Szászsebes alatt nagy kanyarulata levén, valamint annak terjedelmes kiöntése miatt, sok időt igénylő kerülést kellett tenni, nehogy midőn a veszélyes pontra érnek, az ellenség ágyúi addig oda érkezenek, s halomra lőjék okét.

A keskeny országút podgyász s társzekerekkel annyira el volt borítva, hogy ha azon az egész sereg át akart volna vonulni, a menet felette lassú lett volna; mely körülmény aggasztóvá tévé a sereget. Más választás tehát nem maradt: az utat meg kellett rövidíteni, a terjedelmes mocsáron, mely az 1849. év zordon hideg folytán keményen be volt fagyva, bármily üvegsima jéggel be is volt borítva, át kellett hatolni, különben a sereg nagyobb része a gyorsan előretörtető császáriak hadifoglyává leendett, vagy pedig a keskeny országúton, a nagy tolongásban egymást gázolta volna agyon.

Bem tehát a gyalogságot a jégen átvonulni parancsolá, még pedig a lehető legnagyobb gyorsasággal.

Eredeti látványul szolgált e merész átmenet, midőn a siető honvédek gyorsított lépteik folytán el-elsiklottak s bukdoztak, s míg az egyik akarata ellenére hirtelen leülni kényszerült, a másik elterült vagy pedig messze csúszott a jégen, addig a harmadik jó izűn kaczagta bajtársa veszélytelen baját, mígnem az is a legjobb izű nevetése közt a többi sorsára jutott, s egy perez alatt a jégen elterült. így. nevetés s boszúság között mégis szerencsésen áthatoltak a elérték a túlpartot, úgy hogy mikorára Puchner ágyúí a veszélyes helyre érkeztek, már akkor a magyarok egy magaslat által teljesen védve voltak a pusztító golyók záporától, s az kárt bennök többé nem tehetett.

Azonban Bem, a szenvedélyes harezos, ki az ágyúkkal a hávédet képezte, nyugodtan bevárta üldözőit, s még néhány lövést tétetett reájok, tanúságául annak; hogy ő nem magát megadni, miként a2t tőle csak imént kívánták, hanem harczolni akar utolsó emberéig. Azután serege után húzódott s folyvást hávédül maradt.

A hátrálás egész napon át háborítlanul, minden feltartóztatás nélkül folyt, Puchner is felhagyott ezúttal az üldözéssel.

A kisded sereg ily szerencsés megmenekülése után újólal meggyőződött vezére előrelátó lángeszéről, új reményt merített s nem csüggedt. Azonban nem is csudálhatni, ha a honvédek oly tántoríthatlan hűséggel ragaszkodtak tapasztalt eszélyes vezérökhöz, mert midőn már mindenki a sereg végenyészetét hitte, Bem egy lángeszű ötletével megmenté azt, csaknem minden kár s veszteség nélkül, a csakhamar új diadalra vezette ifjú vitézeit.

A téli rövid napon a fáradt sereg Szászvárosig haladt, hol az előcsapat nem remélt ellentállásra talált; ez aeonban»oly jelenT téktelen volt, s csupa fölkelő szászokból és románokból állott, hogy az előcsapat által csakhamar futásra kényszerítettett, s a sereg a városba vonult és az éjt háborítlanul ott tölte.

Szászvárosban az a hír terjedt el a magyar táborban, hogy a sereg pár órai időzés után tovább vonul.

Bem fő s első gondja volt, fáradt seregét élelemmel ellátni.

A szászok habár ez időben, miként képzelhetni, nem is örömet, mindamellettsz készséggel teljesíték a humanitásáról annyira ismert s általok is tisztelt ellenséges vezér parancsát, s sokat szenvedett honvédek bőséggel lőnek ellátva enni s inni valóval.

Azonban Bem, ki gyakran tervét hirtelen megváltoztatá. ez éjén át Szászsebesen megmaradni, s az őt üldöző Puchnertől a csatát újra elfogadni elhatározá.

Másnap, február 7-én a kiállított huszár előőrsök vágatva érkeztek a városba, s a császári sereg közeledtét jelenték.

A kisdeda sereg, mely a naponkinti harcztot már annyira megszokta, s különben is mindig csatakészzen állott, ez alkalommal is derült kedvvei szállott a síkra, rendíthetlen bizalmat helyezvén vezérében.

A csata egyenetlen s a túlnyomó ellen ereje miatt igen rövid volt; továbbá minden felől nagy veszély fenyegette Bemnek már igen csekély számra leolvadt seregét: szemközt Puehner altábornagy 10—12000 főnyi hada, háta mögött az ellenséges indulatú szásznép, de leginkább ágyúk hiánya miatt a maroknyi sereg hátrálásra kényszerült; át kellett tehát engedni a csatátért, a teljes bekerítéstől tartván, mi nagyon is valószínű volt, mert midőn a magyarok a városon keresztülhúzódtak, oldalt a kert-kerítések mellől a román határőrök fegyvertűzzel árasztották el soraikat.

Ugyanezen csatában történt a magyar seregre nézve azon baleset is, hogy midőn a császáriak a magyarok ágyúit megrohanták, ezt látván Bem, oda lovagolt e midőn a sorkatonákat korbácsával akarta elűzni, balkezén lövést kapott, mely középső ujjába került. Ezt látván a hozzá közel esők, a veszélyt nagyítva adták elő s azt híresztelték, hogy a vezért elfogták.

A zavar s e kipótolhatlan veszteség feletti rémület általánossá lón, ép akkor, midőn a sereg Szászváros szoros utczáin hátrált. Szerencsére azonban, e hír valótlansága csakhamar elenyészett, midőn Bem honvédei között megjelent, s mintha semmi baj sem érte volna őt, hű harczosait megnyugtató s rendre, kitartásra buzdítá.

A legveszélyesb átvonulási pont a város szűk utczáin volt,

tartván az ellenséges szászok megtámadásától, nehogy a házak ablakaiból tüzeljenek; ez azonban szerencsére nem történt, mint-hogy Szászsebesen magyar ajkú lakosság is van.

Alig hogy a sereg a városból kivonult, Bemnek főteendője volt: a legközelebbi magaslaton szétszórt csapatait felállítani s rendezni. Midőn ez megtörtént, nyugodtan ismét tovább haladt.

Bem azon okból nem akará sebes menetekben kifárasztani seregét, mert már gyakori tapasztalásból jól tudta, hogy Puchner megelégszik azzal, ha őt állásából kizavarja e hátrálásra kényszeríti, de üldözni a hátralékát vagy nem meri, vagy pedig saját embereit kímélvén, kifárasztani nem akarja. S miután az egész magyar tábor is meg volt ebben győződve: feledve a multak bajait, fáradtan bár, de nem csüggedve tovább haladt.

Midőn ily fáradtan, de mégis jó kedvvel tovább haladt volna a sereg, egyszerre egy magaslaton tábort lát maga előtt. Mindenki meghökkent s egymásra kérdőleg nézett, mondván: „bajtársak! ismét lesz csetepaténk.” Azonban minél inkább közelebb mentek, az aggodalom mindinkább enyészett; végre látták, hogy az elő-őrök az ellenségnek vélt előcsapatjával kezet szorítanak s barátságosan üdvözlik egymást. Ezek a báró Kemény Farkas által Bem elébe küldött székely huszárok voltak.

Eként folytatva az utat, s mintegy új életet mérítve érte -el a sereg a történelmi nevezetességű piskii hidat, hol a hős 11-dik zászlóalj éljen rivalgással fogadta a megérkezett Bem táborát.

A ki Erdélyországnak helyrajzi ismeretét bírja, könnyen megértheti, hogy midőn e leolvadt maroknyi sereg, mely örökös csatározások közötti hátrálásban oly annyira fáradtan s kimerülten, egyszer valahára azon óhajtvá várt perezet elérte, hogy nem ellenséggel, hanem övéivel találkozott, ezen vezényszóra „állj!” nagyobb részt végképen kimerülve rogyott össze.

E helyen igen rövid haditanács s pár órai pihenés után a tikkadt sereg az ide közel eső Dévára vonult, b. Kemény Farkas pedig a piskii hídnál maradt.

Dévára érkezvén, a tábort a város főterén ütötték fel a magyarok, azonban mennyire meg voltak lépetve, midőn néhány

osztrák sorkatona tűnt fel szemükbe,— tudván azt, hogy Déva vára a császáriak hatalmában van s azoktól tartatik megszállva; kikhez midőn e kérdést intéztek volna: „hát kendtek kicsodák?” nagy hetykén azt adták válaszul: „Máriássyak vagyunk, még pedig szálláscsinálók, s jövünk vagy 9000-en Ilrabovszky vezérlete alatt, s 29 ágyút is hozunk magunkkal.” A szám egy kissé ugyan túlozva volt, de jótékonyan hatott az annyit szenvedett. Bem táborára.

Ezen rég óhajtva várt találkozás általános örömet okozott, s a honvédek csakhamar nyugodalmas szállásokra mentek, az óriási fáradalmakat kipihenni.

Klapka indulója.

Írta: Thaly Kálmán.

Föl, föl vitézek a csatára!
 A' szent szabadság oltalmára.
 Édes hazánkért hősi vérünk
 Ontjuk, hullatjuk, nagy bátran, míg élünk.

Föl! föl! Látjátok lobogómat?
 Indulj! Utánam robogó had!
 Zeng, dörg az ágyú, csattog a kard:
 Ez lelkesíti csatában a magyart!

Látod már is mint rémül,
 Ellenségünk nagy serge!
 Támadásunk tűzétől
 Futni készül reszketve... .

Győzelemre honvédek!
 Diadalra huszárok!
 Táborát most üzzétek,
 Gyáva népét vágjátok!

— Néze Árpád az égből;
 Könyecsepp hull a szeméből,
 S a földre lekiáltott:
 Büszke vagyok reátok!!

Bercsényi indulója.

Írta: Thaly Kálmán.

Ágyú torka dörg ropogva, —
Meg ne fuss előle!
Kinek Árpád volt az őse;
Nem fogja azt a mennykő se!...
Hejhajh, előre! előre!
Tárogatók szava zeng riadót
Szemközt a robogó csatavésznek;
Hallani zajban a bajnoki szót:
Föl! rajta vitézek!

Magunk, fajunk, hírünk, javunk
Eltiporva porba;
Hadúristen — égi Fenség,
Meggyalázott az ellenség:
Héj mert — néped leve szolgál!
S óh Hadúr, ezt te nyugodva tűröd?...
Nem! hisz fölkele bús haragod már;
Fegyverre magyar! s gyúl harczi tűzöd:
Fellángol az oltár.

Kardot e hon éretten von
Eltiport szabadság!
Ósapáink urak voltak,
Szolgáságba nem hajoltak;
Nem kell — nekünk sem a rabság!
Égi szabadság, légy te velünk,
Á kik mint pusztán az oroszlán
Tiszta, szabad levegőn születünk,
S nem ver le az orkán.

Jöjjön vész: lássa, hogy néz
Ez a nép szemébe!
Jöjjön, s legvadabb villáma
Nem sújtand úgy, mint szablyánk a
Zsarnok labanczok fejére. —

Rákóczi! dalodra dicső daliák
Égnek száguldani a csatatűzbe;
Nyihogva dobognak a harcziparipák
Föl! vágjatok össze!

Hős dandárom rajta, bátran,
Németek hadára!
Ágyúinknak dörejében
Hadúr hangja zúg: Én népem
E nap — zsarnokid halála!
Föl hát seregem, Bercsényi vezet;
Rémült ellen reszkesse hatalmad!
És folyja be vére a harci teret:
Vér szül diadalmat!

S ágyú öble dörg bár döntve —
Meg ne fuss előle!
Kinek Árpád volt az őse:
Nem fogja azt a mennykő se!...
Hejhajh, előre! előre!
S megrendül a föld, mikor egyberobog
Vad paripáin a büszke kuruczság;
Még egy ily viadal, s... Föl, föl magyarok!
Megmentve az országot!!

Komárom Klapka alatt.

Írta: Hamary Dániel.

1.

Komáromvár évszázadok óta gyöngye a magyar honvédelemnek, s különösen az újabb időkben nevezetes szerep jutott neki harcainkban. De bizonyára legnevezetesebb feladat volt az, mely 1848⁸/₉-ki szabadságharcunk alatt érte, midőn fél évig az osztrák sereg akkor még tekintélyes erejének kellett gátul szolgálnia, aztán pedig biztos menedékkül a fegyverlerakások áldozatainak, s végső reményhorgonyul a szabadság ügyének.

Az 1848⁸/₉-ki magyar nemzeti kormány felfogta Komárom e fontosságát, fölszerelte, eleséggel ellátta, derék őrséget rakott belé, s midőn vitéz hadserege a szűz falakon, félévi távollét után újra kitűzhette diadalmas lobogóját, e lobogót oly férfiú kezére bízta, kinek úgy becsületességében, mint hadvezéri tehetségében mindenki megnyugodott.

E férfiú: Klapka György tábornok, átvévén a vár vezényletét, következő felhívást bocsátott ki annak őrségéhez:

„A komáromi vár és őrség főparancsnoksága nemzeti kormányunk által rám ruháztatott. — E feladat s azzal összefüggő felelőség terheit érzem és ismerem; de örömet vállalom el, ha meg lehetek győződve, hogy a sereg vitézségét és szilárd lelkesülését irántami bizalommal párosítja.

Vitézek! Míg a hadseregnek egy része hazánk más tartományai felé tér, segedelmére amott fenyegetett testvéreinknek, mi itt maradunk, mint védőrei Komárom várának, hű védői ama nemzeti ereklyének, mely nélkül Magyarhonnak önállósága nem képzelhető s melynek megtartásától a nemzet, becsületünk s nevünk megmentése függ.

Vitézek! Fogjátok fel e magas feladatot, melyre a végzés benneteket kijelölt; tudjátok meg, hogy csak egyedül bátorságtoktól s tántoríthatlan kitartástoktól függ, hogy örökös tisztelettel említettessék-e a magyar név, vagy halálos meggyaláztatásnak essék áldozatul? s ne feledjétek, hogy e föld, melyet tapostok, még most is vértől párolog: testvéreitek véréből! kik a haza szent ügyéért és szabadságunkért oly örömet áldozták életöket.

A büszke, elbizakodott ellen ismét tapasztala, hogy bennünket aljas igájába szorítani képtelen, vágyakodva nézi most e szep-lőtlen várat s ujjabb harezra készül. De velünk van istenünk! magasztos segélyével ide hátrább is diadalmaskodni fogunk a zsarnok törekvései felett s átkozott szívéhez magyar szuronyaink mindenkor utat törendnek.

Rajta hát vitézek, rajta magyarok! Tartsátok mag' bátorságtokat, mely eddig érczkebletek tulajdona vala, csodálni fog benneteket a világ, hős tényeiteket még a késő kor is magasztalni fogja, s a mi legdicsebb: emlékteket utódaink áldása vég nélkül követendi.

Legyetek bizalommal vezéreitekhez, bizalommal önerőtökhöz, — s akkor isten fegyvereinket megáldja.

Éljen a szabadság! — Éljen szeretett hazánk!”

E felhívás tüzelő hatással volt Komárom vára őrségére; senki sem volt a honvédek közt öröm nélkül, s még a sokat küzdött és szenvedett derék komáromi polgárság hamvadó reményét is annyira föléleszté az, hogy kiki jobb napokról álmodozott.

II.

Az üzéri leleményesség, hogy ne mondjuk: rász akarát, körülkerített várak kebelében alkalmas tért talál egyedáruskodási hajlamainak, és ha nem fékeztetik, ágy nyomort idézhet elő. Fel-ütötte sátorát Komáromban is, úgy hogy Ujházy László kormány-biztos szükségesnek látta árszabályzatot állapítani meg az élelmi czikkekre nézve, melyet adatképen jónak látok közzétenni e töredékszerű czikkorozat folyamában. Az árszabályzat jul. 14-ről szól, következőleg:

„A megyei és városi hatóság előterjesztése nyomán s a mostani körülményekhez mérve, s mindaddig, míg ezek meg nem változnak, a legszükségesebb élelmi czikkek ára következőkép szabályoztatott:

1. A muntliszt mázsája 11 firtl 2 kr.— 2. Zsemlyeliszt 8 firt 24 kr. — 3. Czipóliszt (Auszug) 6 firt. — 4. Vám- vagy kenyérliszt 5 firt 12 kr. — 5. A zsemlye muntlieztből készüljön, 4 latos legyen s ennek ára leend 1 kr. — 6. A czipólisztból készítenő 6 latos zsemlye szintén 1 kr. — 7. A fehérebb pékkenyér egy fontot nyomjon és ennek ára 8 kr. — 8. A barnább pékkenyér, ugyan egyfontos, 6 kr.— 9. A disznózsír Fontja 38 kr.— 10. A szalonna fontja 30 kr. — 11. A tojás párja 2 kr. — 12. A borsó itczéje 8 kr. — 13. A lencse itczéje 8 kr. — 14. A bab itczéje 4 kr. — 15. A köleskása itczéje 6 kr. — 16. Az árpakásáé 6 kr. mind p. pénz.

Ezen árszabályzat ellen vétkezőket az elkobzás súlya érendi.”

Ez árszabályzat s az abban foglalt fenyegetés, egy kis időre legalább, meghökkentette a lelketlen üzéreket, kik azonban később annál inkább felhasználták a szorongatott helyzet minden kényszerűségét, és ürt nyitottak magok és mindazok közt, kik pedig a hazának, az erősségnek s ebben magok az üzérkedők vagyonának védelmében, életüket minden perczben kockáztatták.

III.

A diadal ragyogó napjait borongós, felleges napok váltották fel. A győzni tanult magyar sereg erőtetett menetekben sietett egyesülni a temesvári vereségre, a világosi gyalázatra, maga pedig a kormány üldözött vadképen változtatta székhelyeit.

Azonban a nemzet távol volt még akkor is a csüggedéstől,— mennyivel távolabb kellett attól lenni nekünk, kik megvihatlan vár oltalma alatt, bizton várhattuk a hadi szerencse jobbra fordultát. Bizodalmunk és bátorságunk fentartására szolgált azonfelül következő „hivatalos örvendetes tudósítás,” melyet Komáromban Ujházy teljhatalmú kormánybiztos és Klapka, a vár és hadsereg főparancsnoka, jul. 23-án egyesülten közzétettek:

„Tegnap futár érkezett kormányunk székhelyéről Szegedről, ép oly hiteles mint örvendetes tudósításokkal.

Erősödjél magyar! édes hazád iránti szeretetben, gondos kormányunk iránti hív ragaszkodásban, mert ez virraszt felettünk és felette az isteni gondviselési mely nem engedi, hogy egy jó s becsületes nép, habár több egyesült zsarnokok prédájává váljék.

Íme van okunk áldani a gondviselést.

Bem, a székelyek atyja, királyhágóntúli földünk nemtője kitisztítá újabban a győzelmes fegyverei oltalmára bízott Erdélyt a muszkáktól.

Szaporítja egyre seregeit, mert a haza számára Törökországon keresztül nyert fegyverekből 30,000-et már valósággal átvett.

Temesvár, midőn futárunk Szegedet elhagyá, végvonaglása! közt kiadandó vala feketesárga elkárhozott lelkét.

Vetter altábornagy Kraeti és Guyon tábornokokkal egyesülve, Feketehegytől Temerinig visszaverték Jellasichot.

Visoezky, Perczel, Dembinsky fővezérlete alatt 35,000 főből álló serege, számos lelkes népfelkelés által környezve Pestmegyében, Nagykáta felől nyomul á muszkák ellen.

A Tiszahátról Kazinczi vezérlete alatti 10,000 főnyi sereg Tokajhoz érkezett, melynek közeledtével a Debreczen városánál kün táborozó muszkák oly hirtelen hagyák el a tiszántúli vidéket, hogy az általuk requirált vastag debreczeni szalonnát is nagyobb részben ott hagyák.

Visszavonulási útjokat a ragályos kórban elesteknek sűrűn elmaradozott tetemei mutatják a magyar vándornak.

Görgeinek a muszkákkal csatájában, a katalini szoros mélyút sírvölgye lőn e csorda öt-hat ezerének, miket a magyar ágyúk keresztbe vett kartácstüze ott halomra löve.

Így működik, nemzet, a te elszánt sereged, így vezénylik seregeidet bátor, eszélyes vezéreink!

Csak te légy híve tenmagadnak, — és nem sokára beesült leszen Európa népei előtt függetlenségednek diadalmas lobo-gója!”

Ilyen hivatalos tudósítások után ugyan lett volna-e honvéd, ki kardját a legnagyobb elszántsággal föl ne emelte a az ellenség-szeggel szembe ne szállott volna? A városban mindenütt öröm mutatkozott az arcokon de mégis sajtáságos előérzetével, balsejtelmével a bekövetkezendett szörnyű napoknak.

IV.

A bizalomteljes lelkesülés pillanatai augusztus elején már ritkulni kezdtek Komáromban, s az akkori hangulatot és viszonyokat eléggé igazolja Ujházy kormánybiztosnak aug. 3-án kiadott rendelete, melyben a kormányzó elnöknek az u. n. Zwangnóták ügyében apr. 22-én kibocsátott rendeletét következő megjegyzéssel tette közzé:

„Ezen országos rendelet erejénél fogva, a csalárd utalványokat elfogadók, titokban tartók vagy kiadók el fognak fogatni 3 a rögtönítelő vegyes törvényszék elibe állíttatni.

A kikre pedig ezen utalványok az ellenség által erőszakoltattak volna, tartoznak azokat a helybeli előljároságnak, ez pedig tovább kormánybiztosi hivatalomnak bejelenteni, különben mint hamis letartóztatok levén tekintendők.”

E hivatalos figyelmeztetés, melyre a bűnösök összedugták fejeiket, súgtak búgtak, s el nem titkolható nyugtalanság által ismertették meg magokat, — mintegy előjátéka volt a következő napoknak, melyekben lázas forrongás, balsejtelmű örömök, tarka várakozások, változó remények, meglepő, váratlan győzelmek és megverések leverő hírei váltakoztak egymással, s tárták hullámban a komáromi várórséget és polgárságot, — mígnem bekövetkezett az utolsó, legsúlyosabb csapás, és hosszú zsibbasztó éj jön ránk, véres rémeivel, gyilokkal fegyverzett idegen alakokkal, penészes börtönökkel, bitófával, kötéllel, rablánczokkal, jeltelen sírhalmokkal, zokogó özvegyek, síró árvák és kipusztult lakelyekkel.

V.

A július 2-diki és 11-iki, Komárom alatt a Duna jobb partján vívott kemény harcok után, aug. 3-án volt a magára hagyott komáromi helyőrségek kirohanása a várból.

E kirohanás, mind a csatatérre, mind a kivitelre, mind az eredményre nézve szabadságharcunk alatt a honvédfegyverek dicsőségét újra tetőzte.

Fájdalom, hogy ez időszerint egyszersmind betetőzte. . .

A leáldozó naphoz hasonlított a híven küzdő honvédsereg e dicsőséges csata alkalmával, mint a mely fényével bearonyozza még egyszer és utójára a táj és távolabb vidék síkjait, berkeit, hegyeit és halmait, hogy ha aztán bekövetkezik a hosszú csillagtalan éjszaka, legyen alkalma az emlékezetnek legalább a szép múlton édelegni.

E nevezetes csata alkalmával Ó-Szöny, Almás, Tata, Naszály, Mocsa, Nagy-Igmánd, Ács, de leginkább Győr felé szórattat s vad futamodásban talált menekvést a rendét szerető s ezt létesíteni akaró ellenség.

A nyert előnyt felhasználandók, Klapka és Ujházy aug. 6-án Szózatot intéztek „a feldunai hív magyar néphez,” melyben előadják, hogy az aug. 3 ki ütközetben az ellenség elveszített 30 darab többnyire 24 fontos ágyút, többeket futás közben a Dunába taszítván be, r— 5000 lőfegyvert, — 30 teli lőszerkocsit s azonkívül röppentyűkészleteket, — legalább is 50 megrakott társzekeret, — 2624 vágó ökröt, — 804 hízó sertést, — 35 mindenemű élelmi czikkekkal s felszerelési szerekkel terhelt hajót s foglyokat, halottakat és sebesülteket ezerével.

Aztán eképen folytatják:

„És azért áldja meg az igazságos isten fegyvereinket.

Légyen isten után köszönet érte vitéz seregünknek.

De azért atyámfiai, pusztá köszönettel be ne érjük!

A kigyónak, ha fejét összezúzzák is, teste napestig mozog.

Szabadságharozunknak dicsőségteljes napja a forradalom.

utáni pihenésre szánt alkonyathoz még nem közelít, — s a kígyó kínjaiban farkát ide s tova csavarítja még.

Ha valaha, most kell gyámolítani seregünket, — szaporítani a nép számos elszánt karjaival.

Még egy erő kifejtés — nemzetünk! — és biztosítva leend apáink földé a zsarnokok bitorlásától.

Biztosítva szabadságunk, melyért már annyi ezer drága rokonink vére folyt.

E vér boszúért és elégtételért kiált föl hozzátok sírhalmai alól.

Csatlakozzék tehát a sereghez minden háztól egy férfi, hol többen vannak egy hajlék alatt, — kinek kora a 30 évet fölül nem multa.

Gyakorlott s már harcedzett honvédeink oldalán mindenki közületek vitéz lehet.

Ezt tartja augusztus 5-kén kiadott rendeletünk is, melyre az ország kormányzó elnöke által fel vagyunk hatalmazva.

De hisszük, nektek rendelet sem kell; mert magyarok vagytok, kik nem engedhetik, hogy ezen édes szülőföld, a német vér és pénzt szívó tanyája legyen.

Éljen a szabad haza, s annak hajthatlan kormánya!”

E szózat után sok új vendéget lehetett látni Komáromban, kiket részint a kíváncsiság csődített be: a roppant zsákmányokat, nagy tán helyesebben mondvá visszaküzdött sajátainkat szemlélhetni, részint a lelkesedés: a hírkoszorús honvédsereg fennlobogtatott zászlói alá esküdni; ezek közt a serdülés korába alig belépett ifjonczokat, teli tűzzel, tele lánggal, őszbecsavarodott férfiakat, a hír és dicsőség fényétől sugárzó honvédruhába öltözött nőket láthatánk, kik közül többen hatalmasabban forgatták fegyvereiket, mint sok férfi-honvéd. Ilyen volt többek közt Ny . . . Mari, ki harcaink után a pesti nemzeti színház tagja is volt egy ideig, míg utóbb egy komor betegség kioltá életét.

Komárom vára menedéke lőn a vidék üldözöttéinek, mint menedéke lőn nem sokára az egész haza üldözöttéinek.

VI.

Mint hogy a vár, az augusztus harmadiki nagy eredményű kirohanás után újra körülvetetett, s a rendszerető osztrák hadsereggel egyesült muszka vitézek is gyülekeztek a vár körül, — azért a várparancsnok Ascherman Ferencz, helyén látta a várórség számára az élelmi illetmények takaros kiszabását, nehogy az éhhalál rettentő kínjai is gyötörjék a sereget, ha tán a vár hosszú időre elzáratnék s kemény ostromot lenne kiállandó az osztrák és muszka, béke és rendszerető egyesült hadseregtől.

Érdekes ezt is tudni, kivált olyanoknak, kik a könnyen élést megszokták, és a tele hast többre becsülik minden egyéb földi dolognál.

Ez időre az illetmények fejenkint négy napra következőleg állapítottak meg: 1 font marhahús 3 napra, — $\frac{1}{4}$ font szalonna a 4-dikre, — 4 lat szalonna mint zsiradék, vagyis egy lat naponkint, — $\frac{1}{2}$ meszely árpakását 1 napra, — $\frac{1}{2}$ meszely borsót a 2-dikra, — $\frac{1}{2}$ font darát a 3-dikra, — $\frac{1}{2}$ meszely kölest a 4-dikre, — 1 itcze bort, vagyis minden másod napra egy meszelyt, — 3 lat sót, naponkint $\frac{3}{4}$ latot, — $\frac{4}{32}$ lat paprikát, naponkint $\frac{1}{32}$ latot, — $\frac{1}{8}$ font szappant fél óra.

Ostrom alá jutott várba kellene olyanokat bevinni, kiket akár a nevelés, akár a könnyelműség tékozlókká, az erkölcsi világrendet megvetőkké tett: bizonyosan felocsúdnának lelki és testi tévelygéseikből.

VII.

Hogy a balsejtelem, mely hetek, sőt hónapok óta lappangva kínozza a hazafi gondokba elmerülteket, hogy — úgy mondjuk, — egész megdöbbenő borzasztóságában előtérbe lépjen, oda elég volt ama rémhír szárnyalása, hogy Világosnál augusztus 13-kán a hír- és győzelem-koszorús honvédsereggel az árulás letétette a fegyvert, mely ha az ellenre fölemelve villogott a hű honvéd kezében, mindig halált mért s villanásával új fényt gyűjtött a már különben is ragyogó honvédnévre, — azon fegyvert, melyet a

nemzet geniusa megáldott s áldással kísért minden mozdulataiban.

Hogy e rémhír még inkább bizonyosodjék, a komáromi lakosság és várőrség előtt a kormánybiztosi és hadsereg főparancsnok! „Tudatandó” elég volt arra nézve, mely következőt tartalmazott, bár a világos borzasztó eseményről mitsem jelezett, mitsem gyaníttatott.

„Tudatandó a komáromi közönséggel!

Tegnap a Komárom ellenében álló osztrák seregtől páriámén tair érkezett az itteni hadsereg a várőparancsnoksághoz azon felszólítással: hogy alkudozásba bocsátkozzunk, melynek pontjait az osztrák vezér maga a császár elébe terjeszteni ígére.

A főparancsnokság, ismervén a haza iránti kötelességét, haditanácsból kelt rövid tagadó válaszszal felelt.

Meggyőződhetik ebből a közönség, hogy midőn az ellenség már nem föltétlen megadásróli hangon beszél, — akkor nemzetünk ügye roszul nem állhat. Komáromban, augusztus 20. 1849. — Komáromi kormánybiztos Ujházy László m. k. A vár s hadsereg főparancsnoka: Klapka tábornok.”

E hirdetmény után öröm, aggodalom, remény gyorsan változtaták egymást kebleinkben, úgy azonban, hogy az utóbbi és az első mindinkább tűnni kezdett, legyőzvetve az aggodalom által.

Valami kimagyarázhatlan tulajdonsága az emberi kebelnek az az előérzet, az a sejtelem. Pedig lám, a „Tudatandó” igen észélyesen írva, a legnyomatékosabb módon bátorító, vigasztaló, sőt megnyugtató volt!

VIII.

Az idő jelei mindinkább tanúsíták, hogy a nagy mű tragikus befejezése felé siet; ezt bizonyítja az augusztus 22-diki hadseregi napi parancs, melyből következőket említünk fel:

„Nem mollózhetem el ez alkalommal a térparancsnokságnak, meghagyni, hogy a hazát jelen körülményei közt többnyire gyávaság s jellemszilárdtalanság miatt elhagyó, becsületes érzés

nélküli egyéneket, még azon nap, melyben az elbocsátó parancs kiadatik, a város körvonalából kitiltsa.”

Továbbá:

„Az aldunai s bánági események arra bírák a haditanácsot, miszerint az osztrák részről az oroszok közbejöttével kért 14 napi fegyvernyugvást elfogadja, miről a várórséget azon észrevétellel tudósítom, hogy 14 nap lefolyása alatt, mind a két részről minden ellenségeskedések megszűnendnek.

A fentebbiek következtében felszólítom a parancsnok urakat, hogy ezen fegyverszünet alatt egész iparukat és tehetőségüket oda fordítsák, miszerint a legénység a fegyverforgatásban gyakoroltassák, a netán itt-ott hiányos fölfegyverzési ezikkek megszerztessenek, szóval a várórség oly parancsoló lábra állíttassák, melytől'ne csak tartsanak, de tőle méltán rettegjenek is.

A katonáknak tudtára adandó, hogy ezen fegyverszünet általunk főleg azon okból fogadtatott el, hogy az alsó hadseregnek állásáról biztos híreket szerezhessünk, egyébiránt azok ügyesen oda viendők, miszerint magukat testi- s lelkileg erősítsék vezénylőik iránti bizalmukban, eddigi jó szellemükben gyarapodjanak s lelkesüljenek, és minden perczben készen álljanak e szent kincsért, melyet hazánk bizalma kezeink közé helyezett, nem csak elleneinkkel megvívni, de érette utolsó csepp véréket is áldozni, mert míg Komárom fennáll, addig magyar hazánk veszve nincs! Klapka tábornok.”

Az augusztus 23-diki hadseregi parancsból következőket véljük érdekesnek közleni:

„A tegnapi parancs következtében kihirdetett fegyverszünetre vonatkozó határvonalok következők:

A Duna jobb partján részünkről: Herkály (itt Írattak alá későbbben a vár feladási föltételek), Csém, Mocsá, Naszály, D.-Almás, Neszmély falvak; az ellen részéről: Ács, Igmánd, Tömörd, Tata, Szomód, Süttő; a két elválasztó közti tér semleges: Csallóközben részünkről: Lér, Aranyos, — az ellen részéről: Guta. Ekecs, Megyer, Tany, Néma; a nevezett vonalok közt fekvő tér öszintén semleges.

A Duna bal partján részünkről: a Vág bal partján Szered azon országútig, mely Mocsonakon és Újváron keresztül egész Párkányig (Esztergám átellenében) vezet; az ellen részről: Gutától felfelé a Vág bal partján Szered, Újlak, Nyitra, Léva és lefelé a Garan bal partján, egész a Dunába ömléseig az Érsek Újváron keresztül Párkányig vezető országút és más mellékutak is, melyek Újlaktól Ürmény, Komjáti és Tarnódon keresztül Kéméndig vezetnek, semlegesek.

A vonalok közti semleges tér mindkét félnek nyíltan áll. Azonban azon őrmestertől lefelé, a legénység csupán fegyver nélkül jelenhet meg.”

Ugyanezen napiparancsból még a következő erélyes részt is közöljük:

„Sajnosan kénytelenítettük a főparancsnokság tapasztalni, hogy a tegnapi elhelyezésben, mely csupán a legénység, főleg a lovasság és tüzérség kipihenése céljából rendeltetett, a fegyverszünetre némelyek gyanús okot találnak. Valamint egy részt igen örömet látom, ha a tisztikar hazafiúi bizalmát minden alkalommal nyilvánítja s szent ügyünkhöz ragaszkodását szóval mint tettei tanúsítja: úgy másrésről igen kellemetlen, ha némely túlzók agyremi képzelgéseikkel minden egyes rendeletek s tervek iránt éretten aggodalmakat képzelnek, mely által más bajtársaikat is nemcsak lehangolják, de elégedetlenséget s bizalmatlanságot is idéznek elő. — Már pedig e nehéz pillanatban a kölcsönös és a vezérhezi bizalom az, mely bennünket a meghasonlástól megmenthet, s e ránk bízott nemzeti kincset megtarthatja, és szegény hazánknak még mindazt biztosíthatja, mi biztosítható.

Azért hát minden izgatások megelőzése végett, szeretett szent hazám szent érdekében ezennel nyilvánítom, hogy minden olyan egyént, ki lehangoló kifejezései által, vagy tán rősz akaratból is elégedetlenséget s bizalmatlanságot kívánna előidézni, röviden haditörvény elé állítandok, s az ilyenek lelkiismeret szerinti följegyzésére a parancsnok urakat fölkérem.

Ezen alkalommal el nem mulaszthatom Janik ezredes úr hadosztályát dicséretesen megemlíteni, mely tegnap sánczait mind-

addig oda nem hagyá, míg az elkésett fölváltás meg nem érkezett, mi által a hadosztály szilárd jellemének újabb tanúságát adá.

Kulsinszky Oluphrius orosz ezredbeli főhadnagy a 114. zászlóaljhoz osztatik be szolgálattételre. Klapka tábornok.”

Az augusztus 24-diki hadseregi parancs:

„Tegnap történt az az eset, hogy a kötött fegyverszünet ellenére is, még pedig semleges téren, 2 ellenséges katona a mieinktől elfogatott és ide behozatott; ezen népjog elleni eset roszaltatik, s egyszersmind a sereg újonnan felszólíttatik, hogy a fegyverszünet idejére minden ilyes letartóztatásoktól annál is inkább óvakodják, mert az ellenség Mednyánszky alezredes hátramaradt embereivel szintén azt tehetné. Klapka tábornok.”

Ugyanezen napi várkormányi parancsból:

„Az orosz fogoly tiszték, felsőbb engedelemből, esti 8 óráig szabadon mulathatnak. Assermann várparancsnok.”

Az augusztus 26-diki várkormányi parancsból a következőt jegyezzük ide:

„Több kérelem érkezett a várkormányhoz, hogy a szolgálatban levő csapatoknak naponkint a borilletmény kiadassék, — de minekutána most fegyverszünet ideje alatt a csapatok nagyobb része beszáll ás oltatott, ezennel tudtul adatik, hogy a szolgálatban lévő csapatoknak ez idő alatt csak pálinkailletmény fog kiadatni. Assermann ezredes.

Ugyan-e napi fővezéri parancsból azt tudjuk: hogy a fogoly tiszteknek a váraikon (Glacis) sétálás, ha azok becsületszavukat adják az el nem távozásra, megengedtetik.

Augusztus 28-kán a hadseregi parancs azt mondja: „Betegségem idejére, a hadsereg főparancsnokságát Kászonyi ezredes úrra ruházom, azért hát minden, közvetlen a seregek külügyét illető beadványok a nevezett ezredes úrhoz küldendők.”

Az augusztus 29-iki várkormányi parancs egy pontja azt mondja:

„Minthogy az apró pénz jelenleg Komáromban megszaporodott, minden zászlóalj holnap 8— 9 óráig 200 pengő forintot válthat

a pénztárnál, de a kitett időn túl a pénztárnokot hivatalában háborgatni tilos. Assermann várparancsnok.”

Ugyanezen napi hadseregi parancs egy része azt közli:

„Panaszok érkeztek az osztrák zárlati hadtest parancsnokságától, hogy többen az elválasztó határvonalokat (Demarcations-Linie) fegyveresen átlépik s táborukat felriasztják; a legszigorúbb, büntetés terhe alatt meghagyom újonnan, hogy az ily botrányos, merények elkövetésétől mindenki óvakodjék; ellenkező esetben a kellemetlen következményeket, melyeket tettük maga után vonandó kiki magának tulajdonítsa.”

Továbbá:

„A mindig gyakrabban előforduló szökések és engedelem nélkül való eltávozások a legszigorúbb rendelkezéseket igénylik, azért hát ezen bűnök ellen újonnan a rögtönítélő szék hirdettetik ki, azon hozzáadással, hogy a zászlóaljok és minden önálló hadtest parancsnokságai ezen ítélőszék felállítását a legénységnek három egymásután következő napon, anyanyelvükön kihirdessék s nekik lelkiismeretesen megmagyarázzák, miszerint ezen ítélőszék, mely mindenkor golyóvali halálra ítél, nem csak a világos szökésekre, hanem az engedelem nélküli eltávozásokra is kiterjesztetik, minden költség megszüntetik, ha az eltávozó akár a katonaság, akár a polgárság által hozatik be. Előfordulható esetekben a főparancsnokság meggyőződik arról, hogy a háromszori kihirdetés valóban megtörtént-e, vagy nem? Ha nem történt volna, az illető parancsnok a legszigorúbb fenytést vonandja magára.”

Az augusztus 30-diki hadseregi parancsból a következő érdekes pontot igtatjuk ide:

„Annak elismeréséül, miszerint Gnabbe orosz tábornok foglyainkkal oly gyöngéden bánt, sőt az alsó táborban elfogott honvéd tiszteket szabadon bocsátotta, az itten levő guerillák által elfogott s kirabolt néhány orosz tisztet a reciprocitásnál fogva Grabbe táborába visszaküldeni elhatároztam, ezt ezennel köztudomásra hozom.”

Az augusztus 31-diki hadseregi parancsból még egy pontot idézünk ez alkalommal, hogy az ugyané napról keltezett s a ko-

máromi várórség tisztikarához intézett „napiparancs” indokait annál inkább megérthessük, a kérdéses pont így szól:

„Tudomásomra jutott, hogy több tiszt Tatába ki szokott rándulni, részint múlátás, részint más, előttem ismeretlen czélből valamint a tiszt uraknak e tettük rosszaltatik, úgy betiltom, hogy jövőre senki, kivéve kik én tölem engedelmet nyernek, Tatába, egyáltalában az elválasztó határokon tál menni ne merészeljen. Klapka tábornok.”,

IX.

A világosi borzasztó eseménynek hírért augusztus derekán túl Komáromban már mindenki hallotta, tudta.

A különféle álöltözetű honvédek, kik a fegyverletétel után azonnal Komáromba jövének bujdokolva, eleinte igen sok kellemtelenséget álltak ki. Senki sem akará hinni, hogy a legborzasztóbb eset megtörtént, őket mint félénk, harczkerülő egyéneket tekintették; még a legismertebb, legszavahiheőbb honvédbajnokok is erős gyanúnak voltak kitéve oda érkezöttükkor.

Tanúja valék ily tragikus szóváltásnak, mely csak ily megrendítő, kétségbeesett helyzetben hallható.

A külerösségek parancsnokával, Krivátsi tüzér-alezredessel a Kossuth-vonal megszemléléséről jöttünk meg, mely most nádorvonal nevet visel.

E vonal a nagy Dunát köti össze a Vággal Komárom fölött, Csalóközben, — hatalmas, egymástól bizonyos távolra eső erődökkel s laktanyákkal szegélyezve.

Ez erődök megszemléléséről hazaérkezve, négy egyért várokozott a parancsnoki irodában; egyik szűrben, gatyában, nagyszélű kerek kalappal, parasztosan öltözve; a másik rongyos vándorlókint, a harmadik kőczos rongyszedő zsidók'épben, a negyedik mint drótos tót. Homéri komikum, a megrendítő tragikum lényegével!

— Bizonyosan önök is a szökevény hősök közé tartoznak, kik már a síkon megunták a csatázást, s itt akarnak rősz hangulatot kelteni renyheségükkel! — így pirongatólag fakadt ki Krivátsi.

—Nem, óh nem parancsnok úr; gyalázatos árusítás következtében Világosnál le kellett tennünk fegyvereinket s mi éjjel nappal, irtóztató helyzetek közt rejtekezve iparkodánk Komáromba jutni, hogy — ha még lehetséges — itt tegyünk valamit az elárult szent haza ügyéért.

—Való volna ez?

—A legborzasztóbb valóság, — szólnak mind a négyen.

—Oh árusítás! árusítás! sóhajtánk fel mindnyájan. Én majd megdermedtem e szónak hallatára.

—Majd rendelkezem önökkel, — szólt lesújtva Krivátsi s szállására ment a legdöbbenőbb valóság: a haza elvesztének tudatával.

Ez álöltözetű, a hazában bujdokolva menekült bajnoktársakkal a parancsnok távozta után a fegyver lerakási eseményről rövid szóváltásba ereszkedem, kik mindig csak egy nevet hangoztatának átkaikkal, csak mindig egyet magasztalásaikkal.

Világos tudatunkká lett, hogy ez idő szerint a haza napja leszállt, és „névben él csak!”

De már ekkor, mint az eddigi közleményekből látható, mélyen elharapódzott a nyugtalankodás, a bizalmatlanság, különösen a tisztek némely köreiből. Ezért indítatva érezte magát a tábornok oly napiparancs kibocsátására, mely leplezetlenül adja tudtára mindenkinek a honvédsereg s a haza helyzetét, s ebből következőleg a komáromi helyőrség nagy fontosságú, nagy horderejű köteleseit.

A parancs augusztus 31-kén kelt, s így szól:

A komáromi vár s hadsereg főparancsnoka, a komáromi várőrség tisztikarához.

„Megilletődve értesültek a parancsnokok, miszerint több tiszt urak bizalmatlanságra mutató hangulatot nyilvánítanak. Uraim! a nemzeti kormány ismerte e megbecsülhetlen kincset, ismerte Komárom várának fontosságát; —ismernie kellett azokat, kikre annak védelmét bízta, s e bizalom próbákon nyugszik, oly próbákon, melyeket sokaknak önök közül még le kellene tenni, hogy a parancsnokok viszont-bizalmára számolhassanak. Azonban

az egyenes, tiszta érzetű ember keble haszontalan gyanúkat s kétségeket nem éldelel, így a parancsnokok is a tisztí karnak hazafias-lelkületében és buzgalmában megnyugszanak, s számolnak arra, hogy őket nagy feladatuk kivitelében összecsatolt erővel támogatandják; de egyszersmind ezennel ünnepélyesen óvakodnak is, hogy senki a parancsnokok iránti bizalmat alapos ok nélkül ezen-túl megkísérteni ne merészelje. — A ki ez ellen vét, vessen számot magával, mert akár lett kétségi nyilatkozatainak ártalmas követke-zése vagy hatása a kedélyekre, akár nem, a törvény szigorának egész súlyát vonandja magára.

Ezúttal még célja a parancsnokoknak, hazánk körülmé-nyeit is a tisztí karral világosan megismertetni: kötelességüknek tartják ezt azért, hogy senki kecsegtető ábrándokkal s hiú remé-nyekkel magát ne táplálja; hanem lelki erejét most idején korán kérdőre vonja, ha képes-e a végső legnagyobb áldozatra is a ha-záért és nemzetiségünk becsületéért? ha nem, nyitva még most az út annak, ki e vár romjai alá temetkezni gyöngének találná magát: de a komolylyá fejlődhető utókövetkezmények senkit aztán várat-lan ne érjenek.

„Ugyanis honunk ügye bús alkonyára jár, alkonyára, egyes emberek hiúsága — magán érdeke, gyáva ármánykodások e fegy-veres seregeink ezek által előidézett megbomlása, a tökéletes demoralisatiója miatt; jelenleg a komáromi had, sajátlag várőrse-reg, egész hazánkban Péterváradon kívül, magára áll mint ren-dezett fegyveres erő; minden egyéb vagy megadta magát az orosz hatalomnak, vagy túlságos erőttől megtörve, gyámoltalanul bujdo-sik szertheszéjjel a hazában s így egy nagy, nemes nemzetnek vérrel szerzett, s századokon át szentesült jogai veszélyben forognak, veszélyben annyi küzdés s áldozat, annyi kiomlott hazafivér után, kitéve a zsarnok uralkodás önkényének.

Ily körülmények közepette, Hol a nemzeti s polgári jogok a vészörvény szélére jutottak, — a szabadság sok ezer harczosai ősi vagyonuk vesztéségével földönfutóvá lenni veszélyeztetnek, — s hol egy haza, egész nemzet, ezer meg ezer csapások után, megannyi sebekből vérzik: Komárom vára áll még itt, mint

utolsó, annyi ezer sérelmet még valamennyire enyhíthető reménycsillag; s képes leend sok segínyt, — hazánk sorsa felett sok könnyebbséget szülni, — ha szilárd elhatározottsággal e egyetértéssel közreműködünk, s ha e nagy, e szent czélra úgy összecsalakozunk, hogy azt semmi körülmény meg ne zavarhassa, föl ne dülhassa; mert akkor e vár rendíthetlenül állandó, mint tenger közepén a kőszirt, melyen a habzó hullámok híjába rágódnak.

Ezen elmondott helyzetben tehát két természetes s bárki rítal is könnyen megfogható, — de mindig nagyszerű föladata marad Komárom várának:

Az 1-ső: ismerve e kincsnek nagyságát s tudva, mily hártalan érdekében fekszik az ellenhatalomnak e vár birtokába juthatni; ha kiküldött követeink oly szomorú meggyőződéssel térnek vissza, hogy csakugyan elveszett minden s nincs többé remény ügyünk kedvezőbb fordulatára, — Komárom varának árán kialkudni a nemzet alkotmányos jogainak még csak lehető sérületlenségét, s mindazt, a mi annyi nyomor s inség elhárítására, annyi ezer seb orvoslására üdvös lehet; — s hogy ha ez hiteles biztosítás mellett megnyeretett, ama nyugtató öntudittal, hogy szerencsétlen megesett hazánknak, a mit még lehetett, megmen-tettünk, e várat átadni.

A 2-dik 8 utolsó feladatunk: ha ellenségünk elől érintett követeléseinket, e nemzet iránti kérlelhetlen boazújában megtagadná, az, hogy a magyar honvédsereg nevét s fegyverhírét, melyekre az utolsó események oly szennyes bélyeget sütöttek, a történet s utódaink előtt végső csepp vérünkkel tisztára mossuk, s mindegyik itt elesve, a magyar szabadságharcz gyászos végét oly példásan, oly dicsőén fejezzük be, hogy arra a késő kor is tisztelettel emlékezzék s elérzékenyülve tekintsen Komárom vára omladékaira, mint 25,000 oly harczosok sírhalmára, a kik tántoríthatatlan hűséggel vívtak a nemzet jogait védő szent harcban halálig, s készebbek voltak elvérezni, mintsem magukat hírok s nevek gyalázatára megadni.

Fontolják meg mindezeket uraim s győződjenek meg, hogy tudják a parancsnokok, mivel tartoznak a nemzetnek, a hazának,

a honvéd seregeknek, s mivel Komárom városának felszámíthatlaá áldozataiért; de igyekezzenek is egyszersmind felfogni, hogy mivel tartoznak önök parancsnokaiknak s mivel hazájoknak; mert annyi jellemingatagság s annyi éretlen ítélet, mit önök tanúsítanak, csak az ellenkezőt mutatja; fellengző kalandorságra a gyáva is képes, de az alapszerű elvek nyomán elhatározott embert csak hideg s nyugodt ítélet czímerezheti, s ez képes a sors minden viszonyaival dacolni, holott az előbbi, a legkisebb baleset csapása alatt semmivé lesz.

Az ide hátrább előfordulandó körülmények, annak idejében a tisztikarnak ismét tudtára fognak adatni; addig tartóztassák meg magukat minden lehangolásra ösztönözhető okoskodásoktól nyilvános helyeken; sőt inkább iparkodjanak a közönségnek megnyugtató példát mutatni s a vezényletök alatt áló osztályrészeket az elősorolt nagyszerű meghívásokra célirányosan elkészíteni; csak úgy, ha t. i. a tiszt urak a legénységre lelkesítő s hathatós befolyással lesznek, fog Komárom vára nagy feladatának megfelelhetni.

Az osztály vagy az elhelyezéshez képest a zászlóalj-parancsnok uraknak kötelességévé tétetik, e napiparancsot az e célra összehívandó tiszt karai előtt felolvasni, s azoknak, a mennyiben szükséges, még bővebb felvilágosítást is adni; hogy pedig senki, p. o. szolgálat által hátrálva, a felolvasástól el ne maradjon, ennek két egymásután következő napokon kell megtörténni. Klapka György, tábornok.”

E tisztikarhoz intézett erélyes s a helyzetet teljes világba helyező napi parancs a legnagyobb próba volt a várórség tiszt karára nézve.

Most kezdett kitűnni, kik valóban, a szó teljes és tiszta értelmében hősök, honvédek, s kik csak névleg azok.

A komáromi helyőrségben — fájdalom — akadtak, kik meghunyászkodva, megijedve kivetköztek a honvéd dicsugaras öltönyéből s elhagyák a várat; ily gyász vitézekkel bajos is lett volna harczolni!

A benmaradtak a legnagyobb előkészületekkel s lelkesedéssel voltak az élet-halál harcra.

Az igaz és hű honvéd nem is tehetett másképp; vagy kivívja, a miért esküdött, vagy meghal, de gyáván — ha csak gyalázatos ámulás kelepczébe nem viszi — meg nem adja magát!

X.

Az eddigiekből láttuk, hogy midőn valamely ügy — legyen az a legszentebb, mint most a haza ügye, — bármely oknál fogva alkonyára jut, mily élv-, kedély-, terv-, bátorság-, vitézség-, hűség- stb. változtatólag hat sok emberre. De hogy erről még több meggyőző adatot lássunk, imitt a szeptember elsői hadseregi parancs:

„A tegnapi napi parancs értelmében minden főtisztnek megengedettett, kik utolsó csepp vérig a várat védelmezni elhatározottak nem lennének, felsőbbi jelentés után a szabad kivonulás. Tapasztaltattott azonban, hogy az orvosok a vár védelmezői közé számítván magukat, többen a szabad kivonulásért jelentkeztek; miután az ostrom alkalmával a betegek száma nem hogy szűnne, sőt az közönségesen növekedik, de különben is az orvosok nem mint közvetlen fegyveres védők tekintendők, elhatároztam, senkit közülök bármi szín alatt addig, míg a várban betegek lesznek, el nem bocsátani. Klapka tábornok.”

XI.

Hogy maradhatnának nyugton az üzlet emberei, kiket buzgó fáradozásra — a haza ügye mellett — a pénz szerelme űz, mikor ezen bálványuk is veszélyben forog?

Tódultak a külvidék kereskedői mint a raj Komáromba, hogy itt magyar bankjegyeiken táladjanak; a fővezér e sürgő éleimiségnek szeptember 2-kán egy hadseregi parancsban következőleg vetett gátat:

„Tapasztaltatván, hogy a külvidéki kereskedők magyar bankjegyeiken túladni kívánván, seregesen Komáromba jönnek, s itt minden árucikket a legfelcsigázottabb áron összevásárlanak,

mi által nem csak a lakosság, de különösen a várórség is különféle hiányokat szenvedhet, rendeltetik ennél fogva, hogy Komáromból minden kivétel rögtön szigorúan eltiltassék; erre nézve a térparancsnokság oda utasíttatik, hogy egy alkalmas és erélyes főtisztet a rendőrségi hivatal vezetésével azonnal bízson meg, kinek kötelességévé teendő, hogy minden ilyenmű kihágásokra felügyelvén, a városba folytonosan czirkálókat küldjön ki. Tofábbá megahagyatik a térparancsnokságnak, hogy mai naptól fogva törvényes útlevél nélkül a városba senkit se be, se ki ne bocsásson. Erre nézve, azon elmaradott főtisztekből, kik beosztva nincsenek, minden kapuhoz s hídhoz felügyelőkép egy vagy több, a szükséghez képest kiállíttassék. Ennek következtében minden őrparancsnok oda utasíttatik szigorúan, miszerint minden kimenő szekeret a bejárásoknál álló őrök által megállíttassanak s azokon bármily áruczikknek lennének, az ott levő kormánybiztosnak általadják, ki azokat a városházhoz kísérteti.”

A várkormányi szeptember 8-ki parancsból tudjuk, hogy Hrabovszky törzshadbíró állásáról ünnepélyesen leköszönt, ki a létszámból azonnal kitöröltetni rendeltetett Assermann várparancsnok által, s a kitöröltnek semmiféle követelése nem maradt fenn.

Ez utóbbi napon egészsége helyre állván Klapka tábornoknak, Kászonyi ezredestől a főparancsnokságot átvette.

Most, mielőtt tovább mennénk, egy nagyfontosságú hirdetményt, mely szeptember 2-káról van kelezve, kell közlenünk, hogy a ránk nézve gyászosan sújtó események sorrendjét ne téveszszük.

Hirdetmény.

„Midőn a hadi tanácsnak a fegyverszünet iránti határozatát közzétettük: egyszersmind arról is lőn értesítve a közönség, hogy két rendbeli vegyes küldöttségek bíztak meg s küldettek ki, hazánk távolabb részeiben szabadsági harcunk állását kitudandók.

E visszatért küldöttségek nem hozhattak minden tekintetben biztos tudósítást seregeink állásáról, s e körülmény azon térre

vezette a hadi tanácsot: hogy a haza közügyének nem csak fegyverrel, de egyezkedési kiegyenlítésekkel is használni megkísérelte: minek folytán közakarattal következő föltételekben állapodott meg:*

1-ször. Az egész hazát illetőleg:

a) Általános polgári amnestia személy és vagyonra nézve.

b) Általános bocsánat a magyar, akár már lefegyverzett, akár még fegyverben álló seregbelieknek.

c) A magyar pénzjegyeknek egész értékük szerinti biztosítása.

d) A külföldre menni kívánóknak szabad útleveleknek kiadása.

2-szor. A komáromi várőrizet a városra nézve:

a) Szabad, bántatlan kivonulása a seregnek.

b) A tiszteknek egy havi, a legénységnek 10 napi díjnak ezüst pénzben kifizetése.

c) A várkormány s polgári hatalom által kiadott utalványoknak kifizetése.

d) A várkormány által kibocsátott pénzjegyeknek beváltása.

Kettős volt az út, melyen a hadi tanács indulhatott: vagy egyedül s tisztán katonai becsületből, de a haza javára tekintet nélkül a védelmi harcokat folytatni, vagy pedig enyhítést szerezvén a szerencsétlen hazának, e minden honpolgárnak egyéni szabadságát biztosítván, mely megőrzött erkölcsi drága elemekből ismét emelkedhetik egy hon; föltételek mellett becsülettel lelépni azon pályáról, melynek az igazságtalan sors nem kedvezett.

A hadi tanács ez utóbbit választá, de midőn ezt választá, azt oly elhatározott lélekkel tévé, hogy ellenkező esetben a vár falai alatt fog elvérzeni, s árulónak tekintend mindenkit, ki ezentúl véleményét megváltoztatná.

Ha az ellenség a föltételeket el fogad andja, a hadi tanács, e hadi kötés végrehajtása előtt kellő garantiáról fog gondoskodni, és azt a nélkül nem is teljesítendő

Midőn e hirdetményt ki akartuk adni, érkezik az ellenségtől azon értesítés, hogy a fegyverszünetnek folyó hó 4-kén déli 12

órákor úgy is vége levén, minthogy az egyezkedési pontok el nem fogadtattak, az ellenségeskedések újra megkezdődnek. — Komáromban, szeptember 2-án 1849. — Komáromi teljhatalmú kormánybiztos: Ujházy László m.k.— A komáromi vár s hadsereg főparancsnoka: Klapka m. k. tábornok.”

E hirdetmény közrebocsátása után mily dúló érzelmek zajongtak a béke után sóvárgók keblében, és mily tüzelő, szilaj kedvcsapongások voltak az elszánt bátor harczosok között!

Az elfogulatlan ember előtt, a már tudva levő körülmények közt mire lehet kilátás? Hosszú, kínos szolgálásra.

És e szegény, zaklatott hon,

Melynek képét bujdosó magzatja

Még Kalypsd keblén is siratja

S kart feléje búsan, vágyva nyújt,

hosszú, hosszú időre ismét martaléka lesz a szívtelen, rideg szolgálásban felnőtt poroszlóknak, kiknek kiváló tulajdonságuk gondolkozás nélkül automat-módra mindent megtenni, a mit felsőbb helyen parancsolnak.

. XII.

A legutolsó közlött hirdetményben a legvilágosabban nyilvánított, hogy az egyezkedések útja el van vágva!

Mi teendője maradt fenn most a hű honvédseregnek és hű vezérének Komáromban? Csak egyetlenegy.

A magyar függetlenség és a magyar szabadság harczát éle thai álra folytatni, hogy legszentebb javainkat, fegyverünk becsületét s nemzeti lételünket — ha még lehetséges volna — megmentsük, dicsőséges és férfias halált halván a hazáért.

Ha a méltányos egyezkedés útja elvágva nincs, akkor minden elfogulatlan honvéd, ki e váratlan események gyászos fordulatát higgadtan mérlegelte, még egy más teendőt is czélul tűzhetett volna ki, a mint volt is, t. i. a becsületes föltételek melletti kapitulációt.

De mint tudjuk, e pillanatban a remény e téren eltűnt.

E pillanat benyomása alatt keletkezett a következő vezéri

nyilatkozat, mely erélyben és szépségben a többiek méltó társa.

„Bajtársak! — A cselszövény és árulás végromlás szélére vezették szegény hazánkat. — Ezt ti hírül vettétek a maga legtisztább világosságában, és hírül vettétek mély fájdalommal ugyan, de azon nyugalom és elhatározottsággal, mely az erőteljes, rendíthetetlen férfiúhoz illő, és melyet az igaz ügy, melyért eddig véretekent ontátok, belétek önt.

Bajtársak! Én ismerlek benneteket, ismerem gondolkozásmódokat, nem kellett hazugsághoz folyamodnom, nem hazug reményeket elétek tükröznöm, reményeket, melyek a gyávák föl-emelésére szükségesek, hogy elaltassák azon félelmet, mely az erőtlenekeket ée gazokat remegésbe hozza, de mely előttünk, férfiak előtt, kik a halálnak százszor szemébe néztünk, — ismeretlen! — Én elétek adtam a valóságot, jól tudva, hogy az igaz beszéd a legjobb beszéd.

És ti bajtársak! megszegényítetek mindazokat, kik azt hívék, hogy hazugság és csalás elkerülhetlenül szükséges arra, hogy szent tartozástok és eskütokeket megtartsátok! — Mert daczára azon szerencsétlen híreknek, erősen és elhatározottan álltok, lelkesültebbek mint valaha, mert megértettétek a nagy feladatot, melyre benneteket a gondviselés kiválasztott.

Az egyezkedés útja, mely által a hazán — nem magunkon... nem! — hanem csupán a szegény, halálra zaklatott hazán segíteni akartunk, most el van vágva; mert föltett követeléseink visszautasítják s így kényszerítették a már-már feladni készült harczot ujjolag élethalálra folytatni, vagy legszentebb javainkat: fegyvereink becsületét s nemzeti lételünket megszabadítandók, vagy hogy dicsőséges és férfias halált haljunk a hazáért.

Bajtársak! Mi saját magunkra vagyunk szorítva, segedelem, és szabadítás csak önmagunktól, egyetértésünk 8 egységunktől várható; jaj annak! ki ezt megzavarni megkísértené. — A gondviselés kezembe tette le sorsotokat, és én isten és a világ előtt felelős vagyok róla gondoskodni, hogy az néhány roszakaratúnak gyalázatossága vagy árulása által el ne játszassék.

Bajtársak! Ti ismertek engem; életem, eddigi működésem a hazáért és a közügyért nyíltan áll előttetek; — ítéljétek meg lépésem s tetteim mindegyikét, s kérdjétek meg magatokat akkor, — megérdemlem-e bizalmatokat?

A szeretet hozzátok, azon férfiakhoz, kikkel én örömet és szenvedést, dicsőséget és becsületet megosztottam, a szeretet irántatok, és a határtalan szeretet hazám iránt — az egyedüli indokok, melyek tetteimet eddig vezették és továbbra is vezessék.

— Nézeteim tisztaságának öntudata megadja nekem az erőt: ily válaszó percekben vezéreték lenni és az maradni; de ad egy¹ szersmind erőt, ott hol szükséges, rendet is csinálni, s fegyelem és engedelmességet fentartani.

Hozzá nyúlnék nehéz szívvel a szigor legszélsőbb eszközeihez, ha ezeket a szükség és kitűzött becsületteljes célunk megkívánná, de tenném azt, ha ezeket becsületetek és léletek gondja követelné, és nem rettenék vissza százakat megsemmítítem, ha azok ezek sorsát veszélyeztetnék.

Ott, hol vész fenyeget, életeken fogtok engem látni; halál a hazáért,” marad jelszavunk, ha a sors másként becsületünk megmentését nem engedné.

Bátorság, egység és bizalom! és sorsunk kétes nem lehet.

Isten velünk! — Klapka tábornok.¹

Ily hangon szólani bajnoktársaihoz a végveszély pillanatában, csak önérzetes fennkölt lelkű, becsületes polgárkatoná, csak honvéd volt képes.

Az igaz és férfias szó, mint máskor, úgy most sem téveszté hatását.

Remény, öröm és bátorság uralkodtak a honvédszivekben, aggodalom, bánat és félelem más részről.

XIII.

A várkormányi parancsból, mely szeptember 4-kén tétettet közzé, többek közt a következőkről értesülénk:

„A hadi foglyok közt a szökés annyira kezd elhatalmazni, hogy a legszigorúbb felvigyázat igényeltetik. A térparancsnok-

ságnak meghagyatik, hogy ezentúl a hadi foglyokat csak nagyobb csapatban küldje dologra, illő őrizet mellett, kik egyszersmind kötelességükről kellően értesítessenek, úgy szintén tudtul adassék minden egyes dologra kiküldött fogoly csapatnak: hogy ha valamely egyén a dolog alatt megszöknék, az egész csapat feleletre fog érte vonatni és megtizedeltetni; tábori helyükön a felvigyázat szintén megkettőztessék; a privát egyéneknél levő hadi foglyokról szökés esetében az illetők lesznek felelősök.”

Hát a következő parancs mire mutató

„A legközelebb kibocsátott várkormányi parancs daczára következő orvosok mindeddig kórházi szolgálatra meg nem jelentek: 6-ik huszárezredbeli Fintovszky és Tauber, 66-ik zászlóaljbeli Farkas s Kirmpek, 52-ik zászlóaljban Salamon, 48-dikban Reich; ezen példátlan és megrovandó hanyagság következtében a Koesuth-vonali kórházban tegnap két osztályban körülbelül 400 beteg orvosi segély nélkül szűkölködött.

Némely orvosok, különösen a II-dik hadtestiek betegeknek jelentik magukat s egészségüket a kávéházban akarják visszanyerni, a zászlóalj parancsnokai pedig, mint a 60. és 48-dik zászlóaljaké túlbuzgóságukban az őket nem illető felelősséget magukra ruházni akarván, az orvosok vezényeltetésébe avatkoznak, s őket kórházi szolgálattételre bocsátani nem akarják, holott a zászlóaljnál távolról sincs szükség az orvosra kint a kórházban, mert amannak betegei úgy is ide küldendők. Ha tehát a betegeket illető rendeletek ily hanyagul teljesítetnek a közel 3000 betegnek ápolásáról a felelősséget a törzsorvos lelkiismeretesen magára nem vállalhatja: annál fogva szigorú felelősség terhe alatt meghagyatik az illető orvosoknak, hogy még ma okvetlenül a kórházi szolgálatra megjelenni mulasztatlan kötelességüknek ismerjék. Azon kívül parancsolom, hogy minden katonai orvos, ki megbetegszik, tüstént magát Buzai törzsorvos úrnál jelentse, és ha betegsége hosszabb ideig tartana, a katonai koródában a tiszt szobákban gyógyítással magát. Assermann ezredes várparancsnok.”

E katonás napiparancs meglehetősen gyógyszerül szolgált a színlelt betegségekben szenvedő orvosokra nézve; de náluk is,

mint másoknál elő-előjött a recidiva, de az újabban alkalmazott heroicus szerek, a szigorú parancsok megtették hatásukat.

XIV.

Míg Komáromban a megmentés gondolata fogialkoztatá a főket, azalatt az alvidéki események zúgó szele menekültképen számos honvédet hozott már a vár bástyái mögé, kik a zászlóaljok és csapatokhoz következőkép osztattak be.

„Leinberg Eduárd a 61-dik zászlóaljhoz főhadnagyul, Kazinszky János a 33-dikhoz hadnagyul, Slézinger Lajos a 15-dikhez hadnagyul, Magyar Lajos a 49-dikhez, Matulay János a 40-dikhez, Viltman Antal az 50-dikhez, Rucsek N. a tüzérséghez, Nováki Gusztáv a 98-dikhoz, Buby János a 99-dikhez, mind hadnagyul; Czinner Eduárd a 37-dikhez főhadnagyul, Szolcsányi Benjámín a Lehtiúhszárokhöz főhadnagyul, Freitepfer Ferencz a szállítóházhoz hadnagyul, Nemesi Antal a 18-dik zászlóaljhoz hadnagyul, Doktai István az 54-dikhez szintén hadnagyul, Horjnan József a 127-dikhez beosztott százados, a rendőrséghez alkalmaztatott. — Vámos Ferencz a 134-dik zászlóaljhoz, Smiling Imre a 108-ikhoz, Lovassi Gyula a 64-tlikhez hádnagyokul. Szené István a 25-dikhez főhadnagyul, Sümeg Lajos a 48-dikhoz hadnagyul, Vargha János a 201-dikhez századosul, Viczkey István 201-dikhez hadnagyul, Népálfí Jánod a 203-dikhoz hadnagyul, Hertelendi a 46-dikhoz századosul, Borosdi Dienes a 15-dikhez szintén századosul, Posirti József, Steporay János, Hokve Alajos a tüzérséghez hadnagyul, Pilisi Józsa a várbeli számnok-hivatalhoz hadnagyi ranggal. A rendőrséghez Szelencsei András őrmester vezényeltetik. Assermann ezredes s várparancsnok.”

Mily szorongatások közt juthattak e hű fiak az alvidékről Komárom vára falai alá, midőn szerte a hazában osztrák és muszka katonák száguldoztak s Komárom körül is mind ezek tanyáztak! — És mégis eljöttek, meri a hűség volt vezérük.

XV.

Elborult kebellem, fájó gondolatok közt kell följegyeznünk azon gyászos tényt is, melyet némelyek meggondolatlan roszakaratú izgatásai következményeként tekinthetünk, melyre mindig megrendül szívünk, ha hű emlékezetünk, ama nagy múlt enyészhetlen dicsőségei körül révedezvén, ezt is megpillantja.

Egy véres, életemészto büntetés az, mely 1849. szeptember 4-kén hajtattott végre, s melyről a hadseregi parancs a következő napon így szólt:

„A tegnapi szomorú események következtében, melyek szerint a 60-dik zászlóaljából 28 szőkevény közhonvéd és 60 Bocskayhuszár, kik a haza jelen vésses körülményeiben a tovább szolgáltattételt erőszakosan megtagadni nem átalották, halálra ítéltettek; a honvédek közül 8, a huszárok közül 7, golyó által kivégeztetett, a többiek, némely könnyítő körülmények tekinteténél fogva, kegyelem útján a halál büntetésétől fölmentettek; felhíva érzem magamat, a hadtest, zászlóaljak s önálló csapatok parancsnokságait ezennel komolyán felszólítani, miszerint a történt kivégeztetéseket tudomására juttatván a legénységnek, őket jelenleg nagyszerű feladatunk komolyságáról felvilágosítva, bennök a haza iránti szeretetet, s ezzel kapcsolatban levő önfeláldozási készséget öregbíteni igyekezzenek, egyszersmind figyelmeztessék s komolyan intsék, hogy a tegnapi szomorú eseten okulva, minden ellenszegüléstői 8 további megszökéstől óvakodjanak; ellenkező esetben kénytelen leszek a katonai szigorú törvény értelmé szerint a vétkeseket büntetni. — Klapka tábornok, ”

Mit néni szül a roszakaratú izgatás, mit nem szül a meggondolatlan cselekedet, mit nem szül a szenvedély tüze! Azon hősök közül néhányan, kik a magyar haza századok óta sóvárgott függetlensége és szabadsága érdekében, önzéstelenül, tiszta meggyőződéssel harcolnának győzelmesen 1848—49-ben egész augusztus 3-ig, a legvéssesebb csaták viharában, s élve maradtak, most főbe lövettek, mert nem teljesíték kötelességüket.

XVI.

Hogy a vezér minden tekintetben vezér legyen, úgy kell gondoskodni s intézkednie, mint a hogy a komáromi várórség vezére gondoskodott s intézkedett.

Szeptember 6-kán azt adta tudunkra a hadseregi parancs, egyrésztől gazdálkodási tekintetből, hogy „az élelmi szerek naponkinti drágasága kényszerít, a tisztikart, valamint az összes sereget felszólítani, miszerint ezen körülmény miatt, mely egyébiránt minden zár alatt levő várban bekövetkezni szokott, legkevesébbé se csüggedjenek.”

Egy kis nélkülözést szeretett hazánk boldogítása tekintetéből mindenki örömmel tűrhet.

Én lelkiismeretesen fogok gondoskodni arról, hogy a legszükségesebbek, mint: hús, szalonna, bor, kenyér, a seregnek legfontosabban kiszolgáltassanak, oda utasítván egyszersmind a tisztikart, miszerint a rátióját, a kiszabott csekély áron, az élelmi gondnokságtól mindenkor, akadály nélkül kivehesse.

Ezen kis visszatartóztatás egyúttal azon állapotba helyez, miszerint mindenki magának néhány forintot, habár bankóban is, megtakaríthat.

Mindenesetre fogok gondoskodni arról, hogy az ostrom végével ezen bankjegyek ezüstre vagy aranyra, vagy olynemű pénzekre, mineműt a birtokos kivan, kiváltassanak.”

Másrésztől hadtani szempontból a következőkre figyelmeztetett:

„Az ellenség közeledése az előőrsökön a legnagyobb elővigyázatot igényli, azért hát meghagyatik az előőrsön álló mindennemű parancsnoknak, hogy az előőrsi szolgálatot a legfontosabban teljesítsék, az őrséget mindenkor ébren, készen és ,
rendben tartásák; minthogy én minden ebbeli hanyagságokat a legkeményebben s a körülményekhez képest halállal is fogok büntetni.”

XVII.

„Mint hogy a rendőrség jelentése szerint némely komáromi kereskedő minden módot elkövet, hogy árukat és élelmi szereket a városból kicsempézhessenek, meghagyatik minden előőrsi parancsnoknak, hogy minden illetén, a városból kimenő s árukkal vagy élelmi czikkekkel rakott kocsit azonnal letartóztassanak és azt a rendőri hivatalhoz bekísértessék,” — így szólt a szeptember 7-kén kelt hadseregi parancs.

Ugyan-e napon kelt „rendőrségi rendeletek” is tétettek közzé, tartalmuk következő:

„A polgári és katonai hatalom részéről alakított s végrehajthói hatalommal felruházott vegyes rendőrség folyó évi szeptember 6-kán kelt határozatánál fogva, a közönséggel szigorú megtartás és hozzá alkalmazkodás végett, tudatandók:

„1. Megengedtetik ugyan a vidéki áruk s élelmiczikkék behozatala; kötelesek azonban

a) a dunántúli vidékről bejövő eladók áruikkal az úgynevezett dunai szigetben nekik kimutatandó helyen, mint piaczon megállni s az ott felállított rendőrség felügyelete alatt eladni. A Csalóközből és a Vágdunántúlról jövőkre nézve piaczul a Rozália-tér jelöltetik ki; e tér levén egyébiránt a városiak piaczául is kimutatva.

b) Az így bejövendő vidéki eladók a katonai rendőrség legkülsőbb állomásánál, az illető rendőrségi tiszt, felügyelése alatt, egy a mondott piacra szóló szabad meneti jegyet kapnak. Onnan pedig, netán a városba vásárlás vagy más bármi ok végett bejönni szándékozók, csak az említett piaczon felállított rendőri tiszt tudta, beleegyezése s felügyelete alatt, a körülmények szerint kísérettel, vagy attól nyerendő szabadmeneti jeggyel eresztettek be.

c) Mindezen jegyek — melyek egyszersmind kimeneti jegyül szolgálnak, — ott, hol a bejövetel alkalmával nyertek, kimennek az illető tisztnek visszaszolgálándók.

1. A városból a belső várba, látogatás vagy élelmi czikkék

eladása végetti juthatás, úgy a városbelieknek, mint a főnnebbi pontokon említett vidékieknek, csak a városi fő-örtányán levő rendőri tiszttól nyerendő külön szabadmeneti jegygyel engedtetik meg.

A várbeli családos tiszt urak oda utasítatnak, hogy mind nejeik s gyermekeik, mind cselédjeik számára katonai rendőrfelügyelő tiszt, Boros Ferencz százados úrnál (kis piac 1093. sz. a.), állandó szabadmeneti jegyet váltsanak.

Szintúgy a vārerődítési, fegyvergyári és tüzérségi intézetekhez dolgozás végett beviendő munkásokra nézve megállapítatik: hogy számukra az őket alkalmazni kívánó tiszt urak ily állandó szabadmeneti jegyet szintén a katonai rendőrségi felügyelőnél szerezzenek.

Az e pontban említett cselédek s munkások számára váltott állandó szabadmeneti jegyek, azoknak elbocsáttatása esetében ugyanott, a honnan váltattak, az azokat kivett tiszturak felelőssége alatt ismét visszaadandók, mint egyéb szabadmeneti jegyek amúgy is csak a kelet napján lévén érvényesek.

3. Mindenki a városban tartózkodó vidéki vagy idegen — (a zászlóaljka be nem sorozott, sőt a beteges, de akármely, a városban levő katonai intézet mellett, u. m. a katonai intendatúránál, kórháznál stb., habár állandóan is alkalmazott, tiszt urakat sem véve ki) köteleztetik e rendelet kihirdetésétől számítandó 48 óra alatt, különösen a katonai egyének, Boros Ferencz százados s katonai rendőr-felügyelő urnái (kis-piac 1093. sz. a.), a polgári egyének pedig a városi kapitányi hivatalban a polgári rendőrfőnök ellenjegyzése mellett nyerendő, és határozott rövid időre szóló vagy állandó tartózkodási jegyet váltani.

Szintúgy a városi ház- vagy laktulajdonosok, úgy a vendégfogadók, a legszigorúbb büntetés terhe alatt köteleztetnek, hogy a náluk eddig is tartózkodó, bárminemű életmódú és nemű vidékieket, vagy idegeneket — ha azok e rendelet kihirdetésétől számítandó 48 óra alatt magukat szabad tartózkodási jegygyel el nem látnák — ezen idő lefolyta után legfőlebb 2 óra alatt följelenteni.

Az ezután a városba netán bejövönnek ily tartózkodási jegy nélkül befogadása, szintén a legszigorúbb büntetés terhe alatt ezennel tiltatván.

4. A városból ennek határába munka végett kimenetelt illetőleg: a kimenni szándékozók a városi kapitányi hivatalnál 24 órára szóló szabad kimeneteli jegyet váltani s ezt a katonai rendőri hivatal irodájában (kis-piacz 1093. sz. a.) ellenjegyeztetni kötelesek; — e kimeneti jegyek visszajövetelkor a város kapujánál az illető tisztnek ismét visszaadandók lévén.

Végre, kik előre nem látható bárminő oknál fogva a város határából ideiglenesen eltávozni kívannak, azok rendes útlevelüket megbírálás és ellenjegyzés végett Szabó Zsigmond ezredes térparancsnok s katonai rendőrfőnök úrnál, a várban, bemutatni köteleztetvén, az csak ily ellenjegyzés mellett leend érvényes.

Kelt a komáromi várban, a rendőrségnek 1849-dik évi szeptember 7-kén tartott vegyes üléséből. Térparancsnok s katonai rendőrfőnök: Szabó Zsigmond m. k. ezredes. Polgári rendőrfőnök: Pomutz György m. k.”

XVIII.

Még egy rendőrségi rendeletet kell e hadi okmányok sorába fölvennünk:

„A polgári és katonai hatalom részéről alakított s végrehajtói hatalommal fölrüházott vegyes rendőrség folyó évi szeptember 6-dik és 8-dikán kelt határozatainál fogva, a közönséggel szigorú megtartás és hozzá alkalmazkodás végett tudatandók:

Az árszabályozással megbízott választmány e részbeni munkálata, és 675./k. b. sz. a. helybenhagyott jelentése folytán, az alábbirt élelmi czikkekre nézve következő árszabályzat tétetik közhírré:

1. Muntliszt mázsája 15 frt pengő. 2. Zsemlyeliszt 10 frt. 3. Czipóliaszt 6 frt. 4. Vára- vagy kenyérliszt 4 frt. 5. A zsemlye muntlisztból készüljön, 3 latos legyen s ennek ára leend 1 kr. 6. Czipólisztból készítenő 6 latos zsemlye 1 kr. 7. A fehérebb pékenyér egy fontot nyomjon s ennek ára 10 kr. 8. Barnább pékké-

nyér egy fontos 6 kr. 9. Disznósír fontja 50 kr. 10. Szalonna fontja 40 kr. 11. Sertéshús fontja 20 kr. 12. Egy pár tojás 3 kr. 13. Borsó itczéje 10 kr. 14. Lencse itczéje 10 kr. 15. Bab itczéje 6 kr. 16. Köleskása itczéje 8 kr. 17. Árpakása itczéje 8 kr. 18. Marhahús fontja 10 kr. 19. Juhhús fontja 7kr. 20. Közönségesebb bor itczéje 10 kr. 21. Jobb bor itczéje 15 kr.

2. Ez árszabályt megszegni s a kitett árnál többet követelni vakmerősködők, az egész czikknek elkobzása mellett, szigorúan fognak büntettetni.

3. Tapasztaltatván, miszerint az árszabályok megszegésére néha a vevők maguk szolgáltatnak alkalmat: hasonlókép szigorú büntetés határoztatik mindazon vevőkre is, kik a ionnebb elszám-lált czikkekért e megállapított árszabályon felül többet adnak.

4.. A kocsmák és kávéházak az illető bérlők s tulajdonosok személyes legszigorúbb felelőssége alatt éjfélkor bezárandók; a zene pedig úgy a kocsmák s kávéházakban, mint utczákon is éji 10 óra után okvetlen megszünend. — Kelt Komáromban 1849-ik évi szeptember 8-kán. — Térparancsnok s katonai rendőrfőnök: Szabó Zsigmond, ezredes. — Polgári rendőr-főnök: Pomutz. György.”

Mindezen szigorú, vegyes rendőrségi rendelet mellett is. történtek tömérdek visszaélések: vásároltak a város- és várbeliek egy birkát 20 pengő forintjával, egy pár pujkát25—30 forintjával pengőben; — ez igénytelen czikknek írója nem egyszer fizetett egy adag tejes kávéért 5 forintot Kossuth-bankjegyekben, pedig^ a honvéd-tűzmesteri „lénung”-ból nem igen került, míg. végre a hadnagyi fizetésből pótoltam ki, de már akkor Haynau vette át a kommandót. — Iszonyú idők voltak ezek.

XIX.

„Hogy a haza, ez annyi hű fiak vérével áztatott föld legkormorabb napjaiban az elszánt hősök némi vidám szórakozást leljenek, Assermann ezredes s várparancsnok szeptember 8-án esti 9-órákor tartandó zenére, minden szolgálattól ment torzs és tábor-kari tiszt urat a vártermében szívesen látja. Ennek következtében

ma este — mondja a várkormányi parancs — a vár főkapuja nyitva marad s annak megőrzésére a tűztartalékból 20 ember, egy főtiszt vezénylete alatt a kapuba kiálljon, ki megítélendi, kit kelljen be és kibocsátani és kit nem.”

É napról kelt hadseregi parancs pedig, másnap tartandó ünnepélyre hívja meg a hadsereget következőleg:

„Holnap délelőtt tíz óraker, ha az idő megengedi, a 8-dik sáncz előtt való téren nagy egyházi ünnepély fog tartatni, mely alkalommal a rendek kiosztása is történendik. Ezen ünnepen hez Kosztolányi ezredes parancsnoksága alatt, következő seregek fognak felállítatni, mint: Kosztolányi-hadosztályból két zászlóalj és egy 6 fontos üteg; Rakovszky-hadosztályból hasonlóul két zászlóalj és egy 6 fontos üteg; ezenkívül egy osztály a 6-dik huszárezredből. Ezen seregek felállításával Ramming vezérkari őrnagy bizatik meg; az isteni tiszteletet tartandja a Kosztolányi-hadosztálybeli tábori lelkész, mely osztály a kápolna-sátor fölveréséről is gondoskodjék. Minden más zászlóaljtól ezen ünnepélynél még 2 százados, 2 főhadnagy, 2 alhadnagy és 2 őrmester, továbbá minden századból 2 tizedes és 2 közvitéz vezényelteseék. A rendek kiosztásához, mely az isteni tisztelet után történend, a már az augusztus 25-diki parancsban megnevezettekén kívül még megjelennek: Schumager főorvos, Heszterónyi Mihály, Ország István, ”Gungó Sándor, Knalik János, Varga Péter tüzemesterek, Steiner Jakab szekerész-tizedes, Schneider Ferencz, Kugler Károly, Fürcht János tüzértizedesek. A 49-dik zászlóaljtól Basák János közvitéz, 61-dik zászlóaljtól Fogarasi Fer., Medgyesi, Nahóczky J. őrmesterek és Török-János tizedes. Klapka tábornok, fővezér.”

Ezen ünnepélyről — mely oly megható volt! — örömkönyes szemekkel tértek meg a kirendelt hős honvédek.

De ez örömkönyek nemsokára, a honfi-bú s a lebilincsel haza irtóztató sorsa miatt, fájdalomgyöngyökké változának. S miként a pontusparti sírról eléneklé a költő, lelke fájalmában, igen meghatóan, hogy:

A pontus-parti sír göröngyei
Tiprott igazság drága gyöngyei,

úgy a honvédek s a hon egyéb hűséges polgárainak szemében csillogott bükönyekről s a hazában szerte emelkedő honvédhősök sír-göröngyeiről is ugyanezt zenghetné lantja: „tiprott igazság drága gyöngyei!”

XX.

A Komáromban levő tüzértisztek: őrségbeliek és menekültek ez idő tájt többször tanácekozmányt tartottak magok közt.

Azon papírcsomagból, melynek foliansain a várfeladás előtti, eseményeket feljegyeztem, s melyek megbecsülhetlen ereklyék reám nézve, a leghitelesebben adhatom e tanácskozmányok képét, valamint adtam az eddig elmondottakat is.

Az első tüzértiszti tanácskozmány szept. 19-én esti fél 9 órakor tartatott Krivátsi alezredes és küjerosségi parancsnok vezérlete mellett, a már elpusztított „Arany sas” című vendéglő épületében, hol most laktanya áll.

Folyamata íme:

Krivátsi alezredes (később az olaszországi magyar légió jelentékeny tagja, kinek nevét a légióbeli viszályok alkalmával sűrűn emlegették): Uraim! azért hívatám össze Önöket, hogy egykét szóval jelentsem, miszerint tábornok úr — Klapka — s ezzel együtt a hadi tanács titokban semmiféle hazaellenes tettet nem visz véghez. Ugyanis tegnapelőtt (szeptember 17-én) volt parlamentair a beteg foglyokért; a tegnapiak barátjaikat jöttek kikérni, a ma jöttek a föltételeket hozták meg. — Most a mai haditanács végzéseit mondom el s azután minden végzést leplezetlenül önök elibe terjesztek, hogy tudják magukat tájékozni.

Uraim! Szerte e hazában nincs többé magyar sereg. Résziint lefegyverezve, résziint szétriasztva vannak honvédeink. Bemnek sincs nyoma sehol, magunkra vagyunk hagyatva; azért nincs egyéb hátra, mint becsületes kapituláció mellett a várat átadnunk, mert ha csak egy reménysugár villanna is fel valamely tájról, — mely magyar sereg létezését tanúsítná, — a várat minden áron védnök a szent elhatározás harczával. De, uraim, nincs! Az áruló Görgey után Vécsey, Kazinczy, előkészítve embereiket —

letették velők a fegyvert; gyalázat s átok neveikre! A várat még tarthatnék, mert a világ erősségei közül egyetlen Komárom vára., de mit használna, utóbb is csak át kellene adnunk, mert kiéhez-
tetve lennénk.

Lukácsy szekérsz-hadnagy: Kérem alezredes úr, szabad legyen szavait keresztül vágnom. Nézetétől eltérve megvallom,, miszerint én a vár feladásába épen nem egyezem; én régi szolgált katona vagyok, én itt akarok meghalni inkább, hogysem oly gyalázatos nép hatalma alatt élni; ha mindnyájan kivonulnak is a várból, magam maradok a bástyákon s ha oda felmászna az ellenség, egyiket a másik után letaszítom a mélységbe vissza, míg élettemnek vége nem szakad. (Zaj.)

Lapinszky százados (a 10-ik 6 fontos gyalog-üteg parancsnoka. Lengyel születés; forradalmunk után a kaukázi cserkeszek oldala mellett harczolt az oroszok ellen; jó névvel bír mint író is.): Én nem tudok oly borús képeket teremteni magamnak, sőt ha a körülményeket tekintetbe vesszük, nincs mitől tartanunk. Hiszen, istenem! e nemzetet, ha csakugyan nem volna rajtunk kívül több harczosa már, mi menthetnök meg; 30,000-en vagyunk itt; egy részét a vár védelmére itt hagynók, a többivel kirohanást tennénk a hegyekbe. Nem tartom oly lelketlennek a népet, hogy ismét fegyvert ne ragadjon; mind zászlóink alá jönne s addig retirálnánk, míg egy hatni tudó s ellentállni merő sereg jön össze, s így megkezdenők a támadó harczokat. Én — mondom — nem tartok semmitől, hiszen a magyar forradalom páratlan a világtörténetben. Más nemzetek legfőlebb száz, kétszáz, egy pár ezer emberrel kezdték forradalmaikat, s reussiroztak a zsarnok ellen; és e nemzet, mely százezer lelkesült bajnokkal lép ki a zsarnokság ellen a váres küzdelmek terére s győzelemről győzelemre kel, mennyivel inkább célhoz juthatand. A küzdeni és halni merő honvédek nevet a dicsőség szárnyain hordja a hír szerte a nagy világba; most, hogy a gaz cselszövők s árulók miatt tönkrejutottak ott kint seregeink, mi is gyáván, gyalázattal, egy utált fajzat karjaiba vessük magunkat? Oly bünt követnénk el, melyet soha semmi tettünk helyre nem hozhatna, soha e nemzet átkát el nem kerülhetnök,

hisz e vár míg áll, a hon veszve nincs. Nem lehet erre alkudozni; akkor is ráértünk, ha az idő egészen elkomorulna lételünk felett.

Bosty Zsigmond főhadnagy (a tüzérség 1-ső ezredének 3-dik századától): Ugyan kérem alezredes úr, mi alapokon nyugszik eme kapitulációba keveredés? Hát bizonyos az, hogy nekünk nem volna már többé seregünk? hiszen azt terjeszteni az ellenfélnek érdekében áll, hogy annál könnyebben juthasson e vár birtokába. És kérdem, az alsóbrangú főtiszt urak közül, kik voltak ott a hadi tanácsban, mert azt igen szeretnők, hogy mikor így a bőrünkben áll valami, nekünk is volna valami beleszólónk. Ki volt ott?

Többen: Tóth százados.

Rosty: Tóth százados, ki tán szólni is alig mer, ki járatlan az ilyesekben; oda avatottabb embert szükség küldenünk, kit vagy kiket mi magunk fogunk közülünk választani; ez a jogosság, ez a méltányosság.

Krivátsi alezredes: Jól van, tessék! én ezt szeretem.

Többen: (Lapinszky nevét hangoztatják.)

Lapinszky: Nem tudok magyarul! (Szól németül.)

Többen: Nem tesz semmit, németül is lehet! (Következőleg beszélt németül.) Uraim! mit jelentsen az a sok parlamentair érkezte? Hiszen ha rendén volna szénája, azt semmi esetre sem tenné a bűnben ázott ellenség. Ma egy, holnap kettő, holnapután három, a negyedik napon hat, ötödikén tíz s így tovább mindegyre jőnek parlamentírozni. Ha biztosítva volna állása, ha semmitől tartania nem kellene, bizonyynyal körülkerítve tartaná e várat a nélkül, hogy csak alkudozásba bocsátkozni eszébe jutna. A zsarnokság míg kapaszkodhatik erejével, nem enged, gyilkol, üldöz, — ha sorsa nehezül: tágít, enged, alkudozik; így van most. Miért nem ereszti ki küldötteinket szabadon mindenfelé? Miért utasíták vissza Aradtól? Azért, mert ott — bármily állásban — de kell lenni magyar erőnek. Erre mutatnak a körülmények is. És ha nem volna, magunkra hagyva volnánk? Istenem! hát egy ily erősség nem menthetné meg a nemzet életét? „Nem”-et

csak a gyáva, e nyomorult életet szerető ember mondhat, nem igazi férfi!

Krivátsi alezredes: Igen is uraim, de húsunk is csak legfőbb 50 napra van még, per fél font.

Lapinszky: Hiszen ezt bizonynyal tudni fogja az ellenség, tán még jobban, mint magunk, a ha ő csakugyan jó lábon állana, épen nem parlamentírozgatna, hanem azt a 40 vagy 50 napot minden kitérés nélkül elvárná. De őt oda kinn valami igen nyugtalanítja.

Többen: úgy van!

Krivátsi: Uraim! becsületes kapituláció mellett mondom a várfeledást, mert azt én is nyilvánítom: ha a feladás becsületünket s fegyvereink becsületét sértené, semmi esetre sem egyezném bele, s Klapka tábornok úr is ezt monda 280 fő a törzstiszt előtt, hogy fejét teszi rá, ha becstelen kapitulációba beleegyeznék.

Többen: Nincs ideje az alkudozásnak, a kapitulációval annyival kevésbbé.

Lapinszky: Becsületes kapituláció! . . . Hát van becsületes kapituláció? Hisz katonának örökké szégyene a magamegadás. Vagy ki kell vívnia, miért küzd, vagy makacsul meghalnia. De mi az az élet, a katona élete, a mi életünk? . . . Ugyan, midőn harcban, vértengertől borzalmassá lett harcban álltunk az üvöltő golyók közt, volt-e értéke életünknek? Ki mert volna valamit feltenni érte? Hányszor néztünk ott a halál szemébe a most itt, ily biztos helyen ne tudnók becsülettel fenntartani magunkat? Istenemre! nagy szégyen, gyalázat reánk nézve!•

Krivátsi: De uraim, mit nyerünk azzal, ha mi utolsó emberig itt tartjuk magunkat? több hasznot teszünk a hazának, ha életben maradunk; mert hogy e hon így nem marad, szent hitem; két-három év múlva feltámadand s ekkor — ha a dolgok élére állunk, — helyre hozhatjuk, mit most szorult helyzetünknel fogva tenni kénytelenek vagyunk.

Lapinszky: Hallottam mondani, miszerint az osztrákok mindent elkövetendének a dolog minél hamarább helyrehozására. Istenem! mi az abszolút hatalom?! ... A folytonos ármányok, hit-

szegések bűnös szelleme, mely hatalmi rendszer csak azért ígért, azért szentesített valamit, — életének a nemzetekre nézve igen is hosszú folyamán keresztül, hogy legyen mindig mit megszegni, megszentelteleníteni. Ugyan mutasson fel valaki nekem egy fénypontot életéből? Az ártatlanok vére, mely az abszolút rendszer miatt kiömlött, sok tisztakeblű honfi elítéltetése, megmérgezőések, lenyakazások, számkivetések, mindmegannyi sötét bűnfoltok e rendszer életén, s ily rendszertől eredő Ígéretre hajtsunk 'mi? Ennek bókoljunk mi most? Egy ily nemzet, mely hasonló erővel működött roppant ereje ellen, egy ily nemzet adja meg magát neki? Hallatlan gyávaság! . . .

Krivátsi: Igen, de írásban fogja szótartását megígérni s alá fogja írni császáruk: Ferencz József, Nugent az osztrák és Grabbe az orosz tábornok.

Többen: Ismerjük az utóbbiakat!

Lapinszky: Az orosz sereg itt van még?

Krivátsi: Nagyobb része kihúzódott.

Lapinszky és többen: Hát itt Komárom körül vannak-e számosan?

Krivátsi: Úgy 20,000 és 60,000-nyi osztrák.

Több hang: Csak!

Lapinszky: No 80,000 várvívó ellen 30,000-nyi várórség! Ezt az erőt többszöri kirohanásunkkal annyira megrezzenthetnök, hogy cernírozásra többé ereje nem lenne, csak akarni kell! De mi, — hogy az átadásra térjek vissza, ha már csakugyan meg kell történni a kapitulációnak, kérjünk ki annyit e jól ismert ellenség-től, hogy mi küldhessünk oly embereket e haza minden vidékére, kik Bemről hozzanak biztos hírt, s kik — ha lehet — Kossuthal beszéljenek, s nekünk biztos tudomást nyújtsanak. S ha csakugyan nincs többé seregünk, akkor — igen — kapituláljunk hát; de még így sem tudok nyugodt lélekkel beleegyezni, mert ha katonák, honvédek lettünk, gyáván ne hagyjuk el magunkat; akkor maradtunk volna otthon pelyhes ágyaink között, étellel rakott asztalaink mellett, melynél a pompásan készített puncsos poharakat forgathattuk volna fegyvereink helyett.

Krivátsi: De uraim, — mint mondám, ha csak egy reménység volna, melyhez ragaszkodnunk lehetne, de nincs sehol!

Lapinszky: Hiszen a most jöttek állítják, miszerint Bem Oláborországba költözött, hol — hiszem — nagyobb sympathiára találand még, mint a magyar földön; most már ha ő csakugyan ott áll — mint hiszem, hogy áll, — akkor ő seregét rövid időn sokra növelendi s Komáromig utat fog törni.

Barla főhadnagy (12 fontos üteg parancsnoka): Szabad-e nekem is egy-két szót magyarul mondanom?

Krivátsi: Oh igen, csak tessék; én azért beszéltem németül, mert a tiszt urak közt több német van, mint magyar.

Barla: Én, hogy jól mérlegetlek, azt mondom: Komáromot magát nem adom Ausztriáért, mert Komárom maga többet ér Ausztriánál. Ez magyar hazánkban azon szirt, melyen a zsarnokság hatalma még megtörhet s a szabadság hajósai kiköthetnek. En, hogy Kossuth és Bem élnek, hiszem; mert ha elvesztek volna valahol, nemcsak itt, de Európában, sőt az egész világon szanaszét hírlapok útján hirdetnék, s minthogy e két ember él, ha most nem volna is, de rövid időn, — mint a tapasztalás bizonyítja, — teremtnék sereget, mert ha tudják, hogy Komárom áll, annyival inkább iparkodni fognak s Bem bizony nyal utat törend idáig; de mi érzet lepheti meg őt s bajtársait, ha a nehéz küzdelmek után Komárom bátyái alatt megállanak s ügybarátoké helyett ellenséges ágyúk golyóit fogják maguk között süvölteni hallani? S.ez így lesz, ha a várat átadjuk. Én is azt mondom, mit már Lapinszky is, hogy menjenek ki egyének biztos híreket hozni, s ha nem lesz seregünk, úgy tán becsületes úton kapitulálni lehetne, ha kinek kedve van rá, de nekem nincs, nem is lesz.

Egy hadnagy: Én porosz vagyok; nőm augusztus végén küldött levelet, melyben írja, hogy Poroszhon Ausztriának hadat izent. (Zaj, békétlenség.) Én is azt mondom: semmi esetre se kapituláljunk; én, ki mintegy 40,000 forintig álltam, most koldusbottal barangoljak? inkább itt haljak meg.

Lapinszky: Oh, az mind csak egoismus, az nem tartozik

ide, itt magasabb ügy, egy haza ügye forog fenn, hol minden individualitás elenyészik, semmi. (Zaj, felszólalások: Nem adjuk fel, védni fogjuk a várat! mit tennénk ott kinn? mivé lennénk? úgy is kötél vagy golyó lenne a fizetés! ismerjük az abszolutisták kegyelmességét.)

Rosty: Hát kérem alázatosan, azokban a kapitulacionális pontokban a hazáról legkevesebb sincs, csak a magunk bőrére alku-
dozunk? sem alkotmányról sem nemzetiségről egy szó sincs?

Krivátsi: Köszönjük meg ilyen állapotunkban, ha ezt is elfogadják.

Többen: ugyan mik azok a pontok?

Krivátsi: Szabad kivonulása a seregnek, a tisztek kardjait megtarthatják, be nem boroztatunk. (Boszús kitörések, nagy zaj; Krivátsi a tanácskozmányt eloszlatottnak nyilvánítja; sokan ezt, mások azt mondják, de mindenki a feladás ellen nyilatkozik és mindegyik a szólottak nézeteit egy-két szóval ismétli. Lapinszkyt — mint a tüzéri főtiszték képviselőjét — a hadi tanácsba kinevezik s küldik.)

Mindnyájan: Tehát Lapinszky a hadi tanácsba menend holnap.

Kanalasi tüzérszázados a gyűlés vége felé jött s gyalázatos tettnek mondja a feladást. Jelenti, miszerint Bem a római szokásban van s Pétervárral összeköttetésben működik.

Második tüzériszti tanácskozmány 1849. szeptember 20-kán délután $\frac{3}{4}$ 3 órakor:

Krivátsi: Csak egyetlen okból hívatám össze Önöket, miként jelentsem, hogy a hadi tanácsban mi végeztetett. A pontok, mely szerint mi feladandók vagyunk a várat, ezek: a várórség vagy- és személybátorsága s biztosítása; a főtiszték egy havi díja, őrmestertől lefelé a közvitézteknek 10 napi zsoldja a magyar hadi díj szerint, a rokkantak ápolása, a komáromiaknak kárpót-lás, a várórségnek, komáromi polgárok és papoknak kik itt benn vannak, amnestia. A pontokat orosz és osztrák tábornok írja

alá és császáruk ő felsége, (közbeszólás: Nem kell alkudozni, védjük a várat, mi készen vagyunk halálig!) Jézusom, Jézusom, csak mind így éreznének, mint önök, de a honvéd csak míg enni kap, lesz kitartó, azontúl a „krisztusát” veszi elő s kimondja, hogy nem szolgál; aztán meg hány tiszt van itt olyan, a ki úgy vette rangját Nádosytól! s még utóbb ezek lesznek legtöbbre, s ha még utóbb valami szerencse érhetne, ők dicsekszenek majd, hogy csatában vitte el a golyó kardjaikat, likasztá ki nadrájaikat, sügött fülök körül, pedig a kályha mellett üldögéltek mindig. Mint hát mondtam, arról gondolkodjanak; most nem maradhatok tovább, mert 3 óraker a küldöttség indul Ácsra, megírni a pontokat.

Többen: Kik a küldöttség tagjai?

Krivátsi: Janik alezredes, Rutkay alezredes, Brunszvik őrnagy, Mándi huszárezredes és;Krivátsi tüzér-alezredes. (Zaj. Nem helyes!)

Fanquett tüzérhadnagy: Sajnáljuk, hogy a főbbek nem úgy végeznek, mint mi reméljük és megvárjuk; mi védjük a várat. (Ezzel eloszlott a tanácskozás heves kitörések kíséretében.)

Harmadik tanácskozmánya. a tüzeritzteknek 184'9. szeptember 21-én reggeli 8 és fél óraker.

Krivátsi: Az éjszaka 2 óraker tértünk vissza Ácsról, beszéltünk a tábornokkal, ott voltak jelen Borics, Csórics, Nugent, Nobiii és több törzstiszt, kik Klapkát tisztelettel említék, s mondták, hogy a pontokra nézve holnap esteiig majd várhatunk nyilatkozatot. — Mondhatom, uraim, a várfeladással ne késedelmezzünk, mert minél tovább halogatjuk, annál inkább nehezítjük állásunkat, s mondhatom, hogy Klapka személyisége az egész, mi alkudozásra bírja őket, mert ha ő vagy lekőszön, vagy leteszik, vagy elhal, az alkudozást senkivel sem fogják folytatni, ostromot kezdenek vagy föltétlen megadást követelnek. Az igaz, hogy most támadást nem tesznek, nem tehetnek, mert készletük nincs; még ezután hoznak Arad, Temesvár alól s máshonnan, a ha volna is

készletük, nem hiszem, hogy most bele kapnának, hanem csak tavaszra.

Több hang; Addig — istenem! mennyit is változnak a körülmények.

Krivátsi: Igaz, hogy gabnafélének van 7 és fél óra, de hús csak 49 napra már.

Többen: Ki kell törni, lesz marha elég!

Krivátsi: Egyre kérem önöket, mondják meg őszintén, van-e bizalmuk bennem és a tábornok úrban? ha nincs, én azonnal leteszem hivatalomat és a tábornok úr is. (Mély csend.) Ha mindenki oly lelkesedéssel volna itt, mint önök, akkor nem volna semmi kifogásunk; jól tudom én azt, hogy a honvéden fát ia vágathatunk, de csak addig, míg enni kap.

Többen: A honvédek jobban tudnak nélkülözni és túrni, mint akármely vén katonák.

Ezzel a tanácskozmánynak vége szakadt.

XXIII.

Még ez nap volt nagy közös hadi tanács. Először a tüzérség volt Klapkánál, ezek nem győzhettek; délután 5 óra tájban a gyalogság és lovasság gyűlt össze s itt az elszántság túltett a feladni akarás érzetén; öröm, lelkesültség minden arczon, az egész városban jó kedv, a kávéházakban, kocsmákban zene. Este Klapkánál fáklyás zene és szónoklatok; hárman szónokoltak: üjházy volt az egyik, ki egyszerű modorában, de őszintén bevallá, miként saját személyiségük érdekében soha egy lépést sem tesznek, az ő érdekük összefügg mindnyájunkéval, kik itt Komáromban vagyunk.

Szép tiszta csillagsugaro8 éjszaka volt.

Szeptember 22-én. Ismét parlamentairek jöttek, pedig capitulációs pontjainkat nem fogadták el. Osztrák politika, vérig facsarja szívünket, míg bírja.

Szeptember 23-án. Krivátsi alezredes átjő az irodába, a segédi szobába lép, kérdvén, vajjon megérkezett-e az a hadnagy, kit hivatott? Nem, felelék. Kissé várakozik. A hivatott megérkezik,

a segédi szobába lép, én mint a dologba be nem avatott, kinn maradtam, bajtársammal beszélgetve a féltett haza féltett ügyeiről. Azonban egyszer kiáltás a szobából: — Hamary! — az alezredes hangja volt. Teljes készséggel besiettem, s megállva előtte, vártam mondandóit.

Van-e kedve Péterváradra menni? kérdi tőlem katonai határozottsággal. Igen! feleltem fájdalmas örömmel. — Meg kell tudni, miben van a dolog, mert annyi mindent össze-visszabeszélnék. Oh igen híven eljárak az ügyben! felelém. Pénze lesz önnek elég! mondja Krivátsi, arany, ezüst és bankó; ezzel tetszése szerint bánhat a maga, de legkivált a nemzeti közügy érdekében, öltözetét azonban meg kell változtatnia, így biztosabban mehet. Hisz ezer és ezer módja van a maszkirozásnak, most hát menjünk a tábornokhoz!

Krivátsi haza ment, én oldalamba kötém azonnal kardomat s átmenék lakására, onnan Klapka tábornokhoz indultunk.

— Csak siessen ön vissza, — mondja menet közben Krivátsi, — hogy tudjuk minél előbb állásunkat.

— Három hét alatt megjárom, mondám.

— S ha Péterváradhoz ért s cernirozva volna, keressen módot, hogy bejuthasson a várba s tudtukra adhassa, hogy Komárom áll s vógharczot küzdend.

— Azon leszek, hogy bejuthassak.

— Ha azonban be nem juthatna, elég azt nekünk tudnunk, hogy Pétervárad cernirozva van, s nem adta fel magát. Ha vissza felé tér, a Zsitván, mint valami paraszt fiú, lóháton átúszthatat.

E beszélgetés közt Klapkához értünk. Krivátsi bement hozzá, bár kint az örök azt mondták, hogy fekszik. Én az előszobában maradtam, forrott agyamban veszélyes utam céljá. Egy kis vörösszakáilu férfi lép ki, kérdvén: én vagyok-e, ki bátorságot vesz magának Péterváradra menni? Igen, én vagyok az! Bátran mehet, mint mondják, Aradnál elverték a mieink az osztrákokat. Ezzel elment. Egy kis idő múlva kijön Krivátsi, kérdem: mi hír? Monda, hogy már mások menendnek. Kik? Kérdem; — két főtiszt, kik Nugent aláírásával kapnak útlevelet szabadon utazhatni. Hát én

nem mehetnék azért el? Már most nem szükség! — Pedig már Péterváradon képzeltem magamat.

Ezzel haza tértünk, Krivátsi lakára, én az irodába; egykedvű lettem. Képzetelem aranyvilágából az élet közönséges spherájába szálltam vissza. Életveszély közt elmenni Péterváradra majd senki sem ajánkozott, biztos útlevéllal egy zászlóalj indult volna el. Ilyen az élet szerelme.

Az e napi hadseregi parancsot érdekesnek tartottam följegyezni azért, hogy a hosszas bizonytalan állapot ez által tán némi világot nyer; a várfeladásról származott kételyem azonban még mindig tartott. A parancs így szól:

„Csorics ellenséges altábornagy ismételt felhívásai következtében, ki velem a haza és vár érdekében értekezni kíván, a két előőrs között holnap délelőtti 10 órakor összejövetel fog tartatni, melynél az osztályparancsnok urak, egy-egy maguk mellé veendő törzs főtiszttel, továbbá a két tüzér főparancsnok úr, valamint az erődítéstől is egy törzstiszt megjelenjenek s reám, a 6-dik huszárezredtől e végre vezénylendő századdal délelőtti ½10 órakor a 3-dik számú sáncz előtt várakozzanak. Rév-Komárom, 1849. szeptember 23. Klapka tábornok.”

Ez nevezetes nap lesz ismét, — gondolám.

Szeptember 24-én. Reggeli 9 óra tájban ment több törzs s főtiszt Klapkával a nagyszerű tanácskozáásra. Mi lesz a határozat? Vágy-epedve vártuk.

Szeptember 25-én. A főparancsnokság szükségesnek látta a rendőrséghez tartozó szabályokat megállapítani. ... A rendőri tiszteknek szoros kötelességül tétetik, minden a városba bejövő tisztet felszólítani, hogy átbocsátó jogyét felmutassa stb. Azon tiszt urak, kik ily jegy nélkül a városba jönnek, visszautasítandók.

Szeptember 26-án. Dr. Rhédey Antal kórházi főorvos meghalt. Benne a gyógytudomány egy jelesét veszté, — nevét a sírhalom homálya nem fedheti el, több jeles fordításai, melyeket 1849-ben közrebocsátott F. J. nagy szorgalmú kortársával, biztositandják messze időre a gyógytudomány terén;

Szeptember 27-én. A vár átadatásáról szóló alkupontok alá-

íráttak, a Duna jobb partjától dél felé eső Herkály pusztán: Haynau táborszernagy, Takács, Gasparitz századosok, Mednyánszky, Rutkay, Prágay alezredek, gróf Zichy Ottó, gróf Eszterházy Pál, Janik János, Szabó Zsigmond, Kászonyi József ezredek, Assermann Ferencz várparancsnok és Klapka György vár- s hadsereg parancsnok által.

Szeptember 28-án. Napi parancsban közzététetett az ellenségeskedések megszüntetése.

„Mától kezdve a várórség és a cs. kir. katonaság közt az ellenségeskedések megszüntének.”

Egyéb rendőrségi rendeletek, tilalmak stb. hirdettek ki.

Nagy drágaság volt, például egy adag kávé 5 firt, egy juh 20 firt, egy pár pulyka 40 firt stb.

Levertség, kedvetlenség mindenfelé a városban.

Több befogatás is történt.

Szeptember 29-én. Éjjeli 2 óraker Krivátsi alezredes az irodába jő s említi, miszerint őt a tábornok hívatá s tudata vele, hogy összeesküvést hallott, ezért a tűzértisztek reggeli 7 órára nála megjelenjenek. A várteremben volt a gyűlés, Assermann előadá hazánk sorsát s megnyugvásra kért fel a jövő reményében; ha még egyszer lesz alkalmunk, majd másképp álljuk ki a sarat. A magyar bankjegyeket tegyék el kinek van, még lesz idő, midőn kevés értékcsökkenéssel beváltatnak. A vár-átadási föltételek nyomtatva a falakon kifüggesztve. Sokféle megjegyzés.

Szeptember 30-án. A magyar álladalmi bankjegyek elfogadására szorító rendőri rendeletek ismétlése.

A csillag-sáncz mellett isteni tisztelet tartatott. Szabó Pál mocsai reform, lelkész tartott egy búcsú-beszédet, imádkozott a fölséges uralkodóért, tanácsosaiért s ki ezen béke kieszközölő volt, Klapka tábornokért.....

A megyeház kis termében gyűlés, melyben azok, kik kivándorolni szándékoztak, értekeztek egymás közt. Ausztrália, Éjszak-Amerika, és Svajcz volt a fő világrész, hová vándorolni elhatározók ez alkalommal magukat honfitársaink.

„Ördög része” című vígjátékot Scribetől adata e napon Pázmán színigazgató. Tragicomikus gondolat és tett.

Este ágyúlövések történtek az igmándi és monostori sán-czokban. A népség és katonaság nagy zavarba jő, — kinn a sán-czokban egy főtiszt sem volt, az altisztek elkeseredésükbe süttették ki ágyúikat.

Többekkel találkozáva, lesújtó érzelmek közt beszélgeténk. „Nem sokára!” volt mindig reményünk szava egymáshoz; hittük, hogy nem sokára lesz ismét polgári „feltámadás.” — A kávéházakban katonaoőrök, kettős felvigyázat. A tábornok úr s környezete, úgy látszik, ingadozik. Az osztrák bizottmányi tisztek 4 lovas kocsikon járnak ki s be a városba, a nép átka kíséri nyomaikat, elnyomott keserű sóhajok röppennek utánuk.

Október 1-én. Derült, szép csöndes őszi nap. Délfelé befellegzett. Nem csoda, az 5-dik számú gőzös tele osztrák katonákkal rengett a Duna hullámain, zajos katonai zene a „Gott erhalte”-t hangoztatá. Mily érzelem tölte el a parton állókat mindezek látára és hallatára! . . .

Dél előtt sok muszka tiszt alacsony hasas lovakon nyargalózt a városban. Délután a kávéházakban magyar zene mellett konversáltak velünk, velünk honvédekkel! Mi már helyünket alig. Találtuk e végzetes időben, leverték kedvetlenek voltunk a haza alkony után.

Este Klapka tábornok lakása előtt zene és szurok-koszorúk égetése. Ekkor, úgy 9 óra lehetett, érkeztek meg Pétervádról a küldöttek, Barla Károly tüzérfőhadnagy és Sebő Antal gyalogsági főhadnagy azon szomorú hírrel, hogy Pétervárad csakugyan feladta magát!

Október 2-án.

Még ez éjszaka nagy gyűlés tartatott.

Reggel borult, délre kiderült idő.

Az úgynevezett „Geleitschein”-t Krivátsi alezredestől megkaptuk, ki a tábornoki irodába utasított e szavakkal: „írja kiki e hézag közé nevét, születése helyét és megyéjét, majd aztán ráütik

ott az osztrákok czímerét, a kétfejű sast!” Elmentem, ráütötték, boszúságomra kettősen.

Délután 3 és 4 óra között a csillagváracs és sánczai adattak át.

Az óvár sark-ormon s a főkapu felett fehér lobogók lengenek; az óvár sarkán levő kevés idő múlva elrepedt, mire azt gondolok: a béke hirtelen megszakad.

A nemzeti lobogó átkanyarogta rúdját, mint repkény a fát, hűsége jeléül.

Midőn délután 3 óra tájban a „Czigány mezőn” Kosztolányi brigádjá fegyverét kezdé lerakni, a nap homályba vészett; zordon sötétkék felhők leplezek el.

Este a csillag- és a monostori sánczokban már osztrák katonák tanyáztak; egy zászlóalj gránátos s félé század tüzér volt. A kávéházakban mindenütt zene; sírva vigadtunk, mi, lefegyvezett honvédek.

A keleti származású magyar akár könnyebbüljön, akár nehezebbüljön sorsa, bór közt feledésnek adja gondjait.

A haza ügye megbukott — bár csak ideiglenesen — és mi vigadánk; de milyen volt e vigadás!

Az éj csöndes, a kelő hold sápadtan rejtezett a sötét fellegek közé. Távol a láthatáron égvillogás.

Október 3-án.

Hajnaltól ború, utána eső. Egész délig nagy sürgés forgás a városban; levert alakok, bús arcok, kesergő szemek, bánatos honvédek mindenfelé.

A fegyver-lerakás borzasztó tény a győzelem és hír koszorúsaira nézve!

A megtestesült kétségbeesést láthatátok volna, boszútól hullámzó kebellet, mindegyik vitéz honvéd alakján.

Letenni a fegyvert, mely egy hont annyi szenvedéstől menthetett meg, mely annyi dicsőséges győzelmekeket nyert a már annyiszor szép hírt kivívott magyar név becsületéhez.

Borzasztóan nagyszerű pillanat; egy ragyogó múltú nemzet igaz ügyének alkonya!

Elhagytuk laktanyánkat, kijöttünk a várból s bús nyomdokainkat a „földiekkel játszó égi tünemény s istenségnek látszó csalfa vak remény” kísérte ama jóságával: „az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért, még jönni fog egy jobb kor, mert neked élni kell oh hon s örökre — mint tavasz — virulni!”

Az aradi polgárság.

Írta: dr. Sikor József.

Kossuth azt mondta a pesti országgyűlésen, midőn az a hadsereget megszavazta, hogy „meghajlok a nemzet nagysága előtt.”

Hazánk e nagy szónokának szavait kell ismételnem, midőn Arad polgárait jellemzeni akarom. Valóban meg kell hajolni e város polgárainak hazafias érzelme, kitartása s áldozatkészsége előtt.

Miként egykor Róma óriási nagyságra emelkedett s polgári erényben a világ tükre lett, ép úgy kicsiben Ó-Arad, mely csak e század- elején kezdett emelkedni, nagyobb részét bevándorlói, oda telepedett, hanem csupa életrevaló, vállalkozó szellemű, szorgalmas és művelt emberekből alakult, s csakhamar bámulatra ragadó virágzásnak indult. Ha oly sok csapás egymásután nem sújtotta volna, azóta e város még egyszer oly nagygyá és sokkal virágzóbbá lehetett volna.

Ha a történetíró az 18^{8/9}-ki nagy események hű kópét elfogulatlanul fel akarja jegyezni, az aradi polgárságnak a haza szent ügyében tett szolgálatát s magasztos lelkesedését elhallgatnia nem szabad; mert hiszen e buzgó polgárok mindegyike egy-egy hős gyanánt szerepelt, s vagyonát, életét készséggel odaajánlta a hazáért.

Ó-Arad, mely a vár torkában épült, s oly testvérváros, mint Új-Arad szomszédságában fekszik, mely német s, román ajkú, magyarellenes érzelmű lakosokból állott, ha ez t. i. saját előnyét önzőleg hajhászni akarja, mily könnyű lett volna a reá oly súlyosan s oly hosszas ideig nehezedő veszélyt kikerülnie, a császáriakhoz szítni s vagyonát megmenteni; azonban midőn már palotaszerű szép házaik a vár ágyúi által halomra lődözve, romban heverték, a midőn még ingóságaik maradványai is dúlás s

rablásnak ki voltak téve, jelszavuk még akkor is ez volt az aradi-
aknak: „mindent a hazáért!”

A honvéd, kivel az aradi polgár utolsó darab kenyerét is megosztá, semmivel sem volt több szenvedésnek s veszélynek kitéve, mint Arad polgársága, mely a legnagyobb veszéllyel szemben a honvédek mit sem engedett bátorságban; sőt meggondolván azt, hogy mi csak saját bőrünket kockáztattuk az ostromlott város fala? között, míg ők családjukat s vagyonukat tették ki saját személyükkel együtt a harc esélyeinek, méltán elmondhatjuk, hogy az aradi-polgárság lelkesedése legalább is felért a honvédekével.

Hazánk legborús napjaiban, az üldözés gyászos korszakában, a az átkos Bach rendszer alatt, nem egyszer mély, fájdalmas sóhaj tört ki keblemből, de gyötrő kínaimat mindannyiszor enyhíté azon vigasztalás, hogy nemzetünk kitartó és SZÍVÓS életű, s e szívósság példány képéül az aradi polgárság merült fel emlékezetemben- Valóban, ha a haza minden polgára ily kitartást tanúsított volna, az orosz cár összes hadseregével bátran szembeszállhattunk volna.

Az 1849-ik évi február 8-ki aradi vérengző csatában Arad polgárai nemes hazafiúi áldozatkészségük jutalmául már majdnem martalékul dobattak a császári hadsereggel egyidejűleg betört rác és román felkelők rablás vágyának. E csata sikeres kimeneteletét egyrészt a polgárság lelkesedésének köszönhetni, kik hősi elszántsággal közreműködtek a győzelem kivívásában.

Midőn már a rác s román felkelők a városban a polgárok lakait javában dúlták s rabolták, s Asztalos Sándor négy századával váratlanul támadólag visszatért, ezt hallván Arad polgársága: oroszláni elszántsággal támadta meg a rablókat, fegyvereiket kezükből kicsavarván, vagy leöldösték, vagy pedig pinczékbe, kamrákba s ólakba taszigálták s zárták őket; ők magok pedig az elvett fegyverekkel utcákra rohanván, a honvédekkel verse-nyezve harcoltak, s a diadal babéraiban osztoztak.

Midőn a magyarok által üzőbe vett egyesült sereg hanyatt-homlok rémulően rohant egymást gázolva a Maros jegén át, a szűk

utcán, ott hol az izraeliták pompás épülete s imaháza áll: a házak ablakaiból mindennemű bútor darab, üvegek, tükrök, képek, ajtóok, ablakrákák, csillárok, kályha darabok, cserépedények stb. hullottak alá, szóval minden, mi csak ártalmára lehetett az ellenségnek.

Épen azon utcán, melyen pár órával azelőtt egy ellenséges vezér elől lovagolva a városba vonult, az aradi polgárság fehér zászlót lobogtatott békejelül; mire ez nagy büszkén kezével intve, dörgő hangon kiáltott: „Es ist schon zu spät!” (Már késő), épen ez utcán mutatta meg az aradi polgárság, hogy azt teljesíteni soha sem késő, mit a jó hazafinak keble sugalma parancsol.

Nem kétkedem benne, hogy az aradi táborozásban részt vett honvédek közül legyen egy is, ki Arad polgárainak hazafias erejüket ne magasztalná, s meg ne hajolna annak nagysága előtt.

Honvédtörténetek.

Írta: Ábrái Károly.

3. Nagy-Szeben bevétele.

Mintha még most is látnám a kedves öreg apót, a mint rász lován előttünk döcög, egyik kezében kis lovagkorbács, másikban a nélkülözhetlen távcső.

Mintha még most is látnám, mint ragyog arcza, midőn látja, hogy a régi katonák mint futnak az ő tanulatlan újoncz honvédéi előtt.

Annyit mondhatok, hogy furfangos egy öreg ur volt, ki nem egyszer szedé rá ügyes maneuverjeivel, nem is vélt oldalmozdulataival, iskolázott ellenfeleit, kik efféle stratégiai elveken kívül álló fogásaiért váltig szidták ugyan, de mire az öreg úr, szokott kedélyességével csak nevetett.

Egyszer máskor megtörtént biz az, hogy rajtunk is szépecskén elütötték a port, hanem visszafizette azt az öreg apó csakhamar zsora kamatostul együtt. Nem szokott ő az ellenségnek adós maradni.

Néha azt gondolták, hogy megverték bennünket, hogy futunk, menekülünk a minket üldöző ellenség előtt; megtörtént, hogy elsánczoltuk magunkat, mintha félnénk, aztán egy-egy sötét éjszaka szépen ott hagytuk a sánczokat, nagy öröme az eféle eljárás miatt szájtátva bámuló ellenségnek.

Épen így állt a dolog Segesvárnál is 1849-ik év márczius 5-dikén.

Előtte két, három napon keresztül szüntelen csatánk volt Asszonynépe és Kiskapus mellett; ez utóbbi helyen különö-

sen oly heves, hogy az öreg apó kénytelen volt hadállását földadni, s még az nap Megyésre vonulni.

Itt azt hittem, hogy legalább megpihenhetünk; — esze ágában sem volt az öreg úrnak; éjjel oly setétben, hogy még csak mellette menő társát sem láthatta közülünk valaki, a legnagyobb csendben, dobszó nélkül Medgyesről is kivonultunk!

— No most az egyszer, látom, hogy csakugyan fél az öreg úr, gondolám magamban, fél, hogy diadalmas ellenei megtámadják. Harmadnapra ezután hallottam, hogy azok meg szegények tőlünk remegve, a roppant hidegben az egész éjet Megyésen kívül a szabad ég alatt töltötték, semmi kedvük nem lévén éjjeli látogatást tenni az öreg úrnál, ki az eféle váratlan kedves meglepetés illő fogadására rendesen jóleleve el szokott készülvé lenni.

A dermesztő fagyban, hidegben haladtunk egész éjen keresztül: a szél úgy ordított, mintha azt is Szibériából hívták volna segítségökre az érdemes német sógorok és román atyafiak; a hó nagy pelyhekben hullott alá, s mi a legnagyobb sietséggel haia-dánk előre, mindig csak előre.

No ez már igazán gyalázatos egy futás, gondolám magamban, éhez hasonlót még szebeni csatánk alkalmával sem láttam, pedig hát ekkor még a legutolsó kis dobos is tudta, hogy elverték bennünket, mégis csak Vízaknáig húzódtunk, s ott lelki csöndességben pihentünk egész éjen keresztül, most pedig azt hittük előre, hogy már az ellen foglalta el a csatatért, de ez bizony neki is oly nagy áldozatba került, hogy többé semmi kedve sem lehet az üldözéshez! s ime mégis mily rémülten futunk.

Voltaképen soha sem tudhattuk, mikor vertek meg bennünket!

Mert hát, hogy elébbi beszédemre ismét visszatérjek, midőn Szeben falaitól elhúzódtunk, azt hittük, hogy most éjjel-nappal futunk, legalább is 48 óráig, s mily nagy lón meglepetésünk, midőn vert seregünk romjaival Vízakna alá érkezve, az öreg apó rendeletet ad, hogy szállásoljanak el bennünket.

— Pihenni! aludni honvéd! monda tört magyarsággal, de

törhetlen szívvel, s hihetőleg magában utána gondola, hogy majd csak ezután következik még a hadd-el-hadd.

— No már csak szeretném látni, töprenkedem magamban, hogy micsoda szent lélek fogja itt az előnyomnló ellenséget feltartóztatni.

Mindjárt alkalmam volt ezt csakugyan meglátni.

— Fél század gyalogság ágyú fedezetre! haliám a segédtiszték egyikétől, s épen azon fél századnak jutott ez a szerencse, melyhez magam is tartozám.

A falu előtt egy kis halom volt, előtte egy szép rétség terület, melynek közepén egyenesen vezetett az országút a helységbe; a halom tetején néhány terebélyes tölgyfa állott, mely azonban, mint vélok, csakis nyári időben tehetett volna némi hasznos szolgálatot.

Az öreg apó e fák mögé, mintegy árnyékukba áilittatá az ágyakat, megtöltötte mindnyáját apró kartácsokkal, maga célzott, maga adta meg az irányt, az emeléket mindegyiknek, aztán a tüzéreket égő kanóczzal melléjük állítva, maga egész hidegvérrel szivarozni kezdett.

Épen mintha valamely sakkjátszmán tett volna cselhúzást, s most nyugodtan nézi, váljon észreveszi-e, s ha igen, mily manoeuvert használ ellenfele.

A dobpergés mindig közelebb-közelebb hallatszott, majd az ágyúk s ütegekocsik dübörgése is tisztán kivehető volt, a mint az országúton, jó kedvvel, gond nélkül, diadalérzettel előnyomultak.

A hold teljes fényben ragyogott, csaknem oly tisztán lehet látni, mint nappal, a fehér mezőn, fehér országúton; miden egyes fekete mozgó pontot, minden katonát tisztán ki lehet venni.

Már alig néhány száz lépésnyire lehetnek tőlünk, s csudálatos, hogy az öreg apó még most sem akarja őket megtámadni.

Nekünk gyalogoknak, kik ágyú fedezetre itt maradtunk, a domb túlsó oldalára kellett visszavonulnunk, nehogy fegyvereink csillogása elárulja jelenlétünket.

Azok pedig jártak dúdolva, danolva, fecsegve, kiabálva, kurjongatva, jó kedvvel, s erős hittel, hogy ezeket a rebelliseket

ugyancsak tönkre verték ám, talán soha sem is tudnak többé előtök megállani.

Szegény halandók! nem ismertétek ti az öreg apót, hogy ilyenre még csak gondolni is mertetek.

Lenn a völgyben a gyalogság, mely eddig elég zavartan, a rendetlenül jött, pillanatra megállott sorakozni. Ama halmon túl, ott van a helység, oda illő renddel kell bevonulni, mint ezt a katonai tisztesség megkívánja, s annyiival inkább szükséges az, hogy megmutassaak e tekintetben is, mennyivel rendezettebbek ők, mint rebellis elleneik, kik csete-paté vagy guerillaharczra illők inkább, mint rendes csaták folytatásához.

A mint így szépen sorban, tömegben állanak, hát egyszer csak megdördül az öreg apónak egész üteg ágyúja egyszerre, jó estét kívánván a tiszteletére készülő vendég uraknak.

Bizony az istenadták közül soknak jobb estéje ie lehetett volna. Borzasztó pusztítást vitt közöttük véghez a kartács, egész sorokat hordott el, egész, utcákat nyitott a zárt tömeg között, halmazzal feküdtek egymáson a haldoklók és vonagló sebesültek.

Bura, bum.... bumbum!.....hangzott hozzájok egymásután az üdvözlét, bumbum vártunk benneteket becsülettel, s fogadunk vitézséggel.

Hanem azok ily nagyszerű fogadtatásról még csak nem is álmodva, a legnagyobb zavarba jöttek; az volt szerencsés, ki ép bőrrel fordult vissza, hasztalan akarván egy-egy tiszt biztató, kérő és fenyegető szavaival némi rendet hozni, a rendetlenül visszaroanok között.

Épen mint ki egymaga akarná megállítani a folyam partjait meghajtott, nyargaló hullámokat.

— No most már, fiaim, ti is pihenhetek! szólott az öreg apó, midőn az utolsó fekete mozgó pont is eltűnt a velünk szemközt levő síkságról, az éjjel nagyobb biztonsággal nyugodhattok, mint ha jól őrzött, erős várban hajtánátok álomra fejeteket!

Elhittük, mert az öreg apó mondta, kinek minden szava be szokott teljesedni; nyugodtan feküdtünk le, s aludtunk is másnap

hajnalig, a nélkül, hogy az alkalmatlan szél komán kívül, más valaki háborgatott volna bennünket!

No ez igazán derék egy leczke volt elbizakodott elleneinknek, az öreg apó ugyancsak megmutatta ám, hogy nem jó az oroszlánt, még ha futni kezd is ellenei előtt, csak úgy vaktában, hübele Balázs módjára üldözni, kergetni; még veszedelmesebb ilyenkor a vele való találkozás.

De hogy most már ismét visszatérjek elbeszélésem fonalához, — ha jól emlékszem, azt mondtam, hogy fagyban, zivatarban Erzsébetváros felé vonultunk.

Éjfél után lehetett az idő, midőn megérkeztünk Erzsébetváros mellé. Azt hittem, hogy már itt lehetetlen meg nem pihennünk, ha a szebeni vesztett csata után Vízaknánál meg tudtunk pihenni, mennyivel inkább tehetjük ezt most, midőn az ellenség legközelebb nyert diadala nagyon hasonló lehetett ahoz, minőt Bajazid szultán kívánt egykor elleneinek.

Hanem mint rendesen, midőn az öreg apó szándékát találgatok, most is csalatkoztunk, mert a helyett, hogy bementünk volna a városba, elhagyva ezt, a Küküllő balpartjára csaptunk, s onnan az országúton egyenesen Segesvárnak tartottunk.

Eggel volt, midőn a magyarok iránti vendégszeretetéről híres városba jutottunk.

Az érdemes szász atyafiak igyekeztek, a mennyire lehet, jó arczot ölteni elfogadásunkhoz, hanem szemökből ki lehetett olvasni, hogy elkívánnak biz ők bennünket abba az országba, hol a kolompér terem, s vigyorgó mosolyukból látni lehet, hogy tudják: mily különös szerencsének köszönhetik a megtiszteltetést, melyben most látogatásunk által részesülnek.

8 óra tájban az érdemes városi tanács jött tisztelkedni az öreg apóhoz.

Épen ordináncz szolgálaton voltam az előszobában, kinyitottam az ajtót a tisztelgők előtt, aztán megállottam, hogy halljam, mit beszélnek.

A polgármester rettenetesen örvendett, hogy szerencséje lehet a vitéz tábornok urat itten, körükben tisztelhetni, ajánlá

károsát, ennek minden rendű és rangú lakóit, kicsinyét nagyját a vitéz tábornok úr hathatós pártfogásába s ismert nagylelkű kegyességébe, különösen esedezván, hogy a mennyire lehet, a beszállásolástól méltóztassék őket megkímélni, (ismeretes levén előttük a vitéz magyar uraknak azon daliás szelleme, melyet csatán kívül főképp a szász asszonyok és leányok irányában tüntetnek ki a legnagyobb mérvben).

Az öreg apó mindent kegyesen megígért az érdemes tisztelgőknek, sőt azon bizalomért, melylyel hozzá fordultak, viszont bizalommal akarván fizetni, szoros titoktartás terhe alatt elmondá a circumspectus Tanácsnak, de igazán lelkökre kötvén ám a hallgatást, hogy hát ő biz itt hosszabb ideig akar időzni; nagyon kemény vereséget szenvedett Megyés alatt, azt akarja itt kipihenni, aztán a székely földről óhajtana újabb segédseregeket vonni magához, mert nagyon megfogyott, leapadott vitéz honvédéinek száma, nem is merne többé velők nyílt téren csatába bocsátkozni, épen azért sánczokat fog hányatni a város alatt, hogy ezeknek segélyével annál könnyebben védelmezhesse magát, hanem nagyon kéri őket, s igazán lelkökre köti, hogy erről ugyan egyetlen szót, egyetlen hangot se szóljanak sehol, nehogy tervét megtudja Puchner generális, mert ebből aztán neki, a egész seregének is végtromlása következhetnék.

A derék férfiak ígérték, szentül fogadták, hogy hallgatni fognak, mint a sír. Hogy is tehet föl rólok olyasmit a tábornok úr, mikor ők mindig barátjai voltak a magyaroknak.

—Ugyan mit akarhat az öreg apó s minő bogara lehet, hogy önmaga adja a fegyvert elleneinek kezébe, gondolám magamban, hiezen nagyon jól tudhatja, hogy álnok ezeknek a veséjök, hogy csak azt várják, hogy kivonhassák lábukat szobájából, s kémek által rögtön mindent elárulnak az ellenségnek, hisz a legutolsó közember is tudja, hogy egyenes összeköttetésben állanak az ellenséggel.

—Óhajtom, uraim, hogy állandón ily jó indulattal viseltesenek önök irántunk, szólt Bem apó búcsúzaskor, Isten önökkel, senator urak!

A szász atyafiak örömmel rohantak el az öreg úrtól, legelőbbben is ki a város alá, megnézni, ha valyon csakugyan sánczolnak-e? Igenis, a várostól mintegy félórányira ugyancsak ástak egy vízmosásos árkot, ugyancsak siettek, hogy emelkedjenek a sánczok, s csinálták az ágyútelepeket, töltötték a sánczkosarakat, két-két zászlóalj egymást felváltva a legnagyobb erőfeszítéssel dolgozott rajta.

A táborkar főnöke ki a munkálatot vezette, szintén igen nyájas, igen közlékeny volt a tisztelt látogatók iránt, a legnyíltabb arczczal, a legbizalmaab hangon ada fölvilágosítást minden kérdezőnek, hogy mi, miért és hogyan történik, merről várják az ellenséget, merről fog jönni részökre segedelem. Elmondá továbbá, hogy most nagyon gyöngék vagyunk ugyan, de 5—6 nap múlva majd megerősödünk; futár ment a székelyekhez, ha egyszer ezek megérkeznek, még mi lépünk fel támadólag, ha azonban addig rajtunk ütne az ellenség, ugyancsak megszorulnánk, s visszavonulnánk egyenesen a Székelyföld felé.

Hogy hogy nem, biz ezt csakhamar mind meghallá az ellenséges fővezér, s a helyett, hogy egyenesen utánunk jöjjön és megtámadjon, jónak látta megkerülni bennünket, Szent-Agata felé menve, hogy visszavonulási utunkat elvágja.

Három napig szakadatlanul dolgoztunk a sánczok körül, 8 mondhatom, hogy gyönyörű redoutokat készítettünk, élvezet volt csak reá is gondolni, hogy mily pompásan lehet ezeket védelmezni, ha az ellenség megtámad bennünket.

Az ellenséges hadak vitéz fővezére pedig, a mint makacs önvédelmi szándékunkat meghallotta, megállott, s kezdette minden nélkülözhető erejét összevonni, nehogy kudarcot valljon. Saját tapasztalataiból győződött meg a felől, hogy az öreg apóval még nyílt téren sem egykönnyen lehet boldogulni, annál kevésbbé redoutok által védett helyeken; ide már túlnyomó erő szükséges, s a harc, melyet itt fog vívni, jól tudja, hogy egyike lesz a legelkeseredettebbeknek.

Idéerkeztünk 4-ik napján az öreg apó egyszer csak dobot

veret, és sánczot, árkot, redoutot és mindent ott hagyva megindít bennünket!

Valószínűleg Puchner meg akar támadni, s az öreg apó nem érzi magát elég erősnek, hogy ellentállhasson.

Pedig a futás neki nem szokása! mikor visszavonulása ia olyan volt, hogy az ellen mindig csak illő távolságban s óvatosan merte követni!

Örtüzeinket égve hagytuk, és sebes léptekben megindultunk, egyenesen Megyés felé.

No most már kezdtük érteni az öreg urat: vissza akarja foglalni előbbi figyelő állását Szeben mellett, bizonyosan Megyést választja főhadiszállásul, hagyván az érdemes száz atyafiakat s a vitéz generálist csudálkozni hirtelen megváltoztatott terve fölött.

Hanem ha nagy lehetett a kedves emlékü sógorok csodálkozása, midőn másnap észrevették, hogy szépen ott hagytuk okot a faképnél: bizonyára nem csekélyebb volt a miénk, midőn Megyésen még csak meg sem pihenne, tovább haladtunk.

Láttam, hogy egy osztály 8 ágyúval elvált tőlünk s más felé indult.

Minő újabb terve lehet az Öreg apónak, hova akar vezetni bennünket? még csak álmodni sem tudtuk.

Nagy Selyken megpihentünk, hogy másnap újabb erővel folytathassuk utunkat.

Most már kezdtünk világosabban látni, s bámultuk az öreg apó ravaszságát.

Rettenetes sánczokat hányat, azt akarván mutatni, hogy nagyon félj elbeszéli gyermekesnek látszó bizalommal, hogy tart a megtámadtatástól mely, esetben a Székelyföld felé fog vonulni, mely mindig kiaknázhatlan, drága bánya volt hadseregére nézve; érdemes, jóakaró gazdáink siettek ezt kémeik által rögtön tudtul adni Puchner tábornoknak, ki teljes hitelt adván e tudósításnak, a helyett, hogy egyenesen megtámadjon bennünket, hátban kerül, hogy elvágja visszavonulási utunkat a Székelyföld felől; ez idő alatt az öreg apó ágyúit, fegyvereit kijavíttatja, töltényt készítet, új csapatokat von magához Maros-Vásárhelyről, s míg a

mindent tempóra tevő tábornok úr őt megsemmisíteni törekszik, pihent haderejével ráront a reakció fő fészkeére Nagy-Szebenre!

Igazán merész terv, milyen csak az öreg apó agyában szokott megszületni.

Elleneit elbolondítja, e valódi tervéről egyetlen hangot nem szól senkinek. Képzem, minő hosszú képök lett a tábornokoknak, midőn Segesvárott csak hült helyünket találták, és orruk mennyivel hosszabb lett képöknél is, midőn meghallották, hogy futás helyett egyenesen Szebennek nyomultunk.

Márczius 11-én délután, mintegy 3 óra tájban érkezünk Nagy- Csűrhez, mely körülbelül pár órányira fekszik Szebentől.

Itt egy hadosztály vendég fogadott bennünket: a muszkák, kik a helység mögötti halomról erősen kezdtek reánk ágyúikkal köszöngetni.

De hát mi sem voltunk restek, visszonoztuk az üdvözlést egész becsülettel, aztán hogy szorosabb ismeretséget is kössünk egymással, tárt karokkal ölelésökre rohantunk.

A milyen a jó nap, olyan a fogadj isten. Nem panaszkodhatom, hogy nem fogadtak volna bennünket illően, a szőlők közül igen sok kisebb és nagyobb postákat és stafétákat küldözgetvén elibünk, melyekkel azonban találkozni nem igen valami nagyon kívánatos lehetett.

Egy óra múlva a Szeben előtti térségeken állottunk.

Ha már az ilyen látogatás elfogadására épenséggel nem készült szebeni vitéz generális uraknak nem csekély meglepetést okozhattunk vakmerő szándékunkkal, képzem, mily nagy lehetett az érdeemes száz atyafiak öröme, midőn meghallak az ágyúzást, s megláttak a Szeben előtti síkon bennünket.

Hanem hát hiszen gondolhatták magúkbán, majd elbánnak ezekkel a vitéz muszkák, megmutatták már ők egyszer a honvédeknek, hogy mit tudnak, és hogy mennyire nem tanácsos velők tréfálni. Azért tartják, azért fizetik őket, számszerint épen 4000-et. A legutolsó privátdienertől kezdve Skariatin ezredesig mind tőlök húzza a zsoldot, hogy őket oltalmazzák, védelmezzék a rabló magyarok ellen.

Tartották is a derék védnök urak magokat, a meddig s a mennyire csak lehetett, különösen ágyúikkal erősen köszöngettek mind addig, a míg a Kóburg és Vilmos huszárok, élükön Kiss Sándor alezredessel, tiszteletökre nem indultak.

Hanem a huszárok illetén tiszteletését nem igen valami nagyon kívánatos dolognak tarthatták, mert hirtelen összeszedve minden podgyászaikat, bevonultak a város sánczai mögé, ott hagyva a huszárságnak, s az ezt nyomban követő honvédek és tüzéreknek a vitatott csatátért.

Most már csak egyedül mi állottunk a síkon, elleneink a hírhedett sánczok védművei mögött.

Hanem most már koránsem vehették nehéz sánczágyúinknak annyi hasznát, mint első alkalommal, az öreg apó saját tapasztalása folytán okulva, oly közel vitt hozzájuk bennünket, hogy a golyók mind fejünk felett repültek el.

—Előre honvéd! előre székely! Avance! Avance! Vorwärts! biztatott az öreg apó mindenféle nyelven.

—Hajrá! Szurony! szegezze! Rohanj! Éljen a haza! hallatszott minden oldalról.

Ily kiáltással rohantuk meg a város falait.

Hanem a szoknyás vendég vitézek, (így hívtuk a muszka katonákat, hosszú darócz öltönyeikért,) úgy állottak a falakon, mintha mindegyik egy-egy figét mutató komáromi szűz leány lett volna, mintha onnan nőttek volna ki, vagy mintha lábaik oda gyökereztek volna; egy-egy kidőlt közülök, leesett, a többi tölött, lőtt, és szuronyával hányt vissza bennünket.

No ezt ugyan soha föl nem tettem volna felölök, azt hittem, fél kopek zsoldért elégnék találják, ha egy negyedrészt kopek áru életet reszkíroznak.

Aztán hallottam, hogy ágyúk voltak hátuk mögött fölállítva, s meg volt nekik ígérve a parancsnok ezredestől, hogy visszavonulás esetén közējök kartácsoltat, pedig ismerték parancsnokukat, tudták, hogy szavát be szokta váltani.

Kétszer rohantuk meg a falakat, s mind kétszer vissza kellett vonulnunk.

Az öreg apó épen előttünk állott, őrnaggyommal beszélgetett; láttam, hogy arczára végzetlen fájdalom borul!

Kísérelje meg még egyszer Őrnagy úr a rohamot! szóla hozzá, gondolja meg, hogy ha ez nem sikerül, minden eddigi áldozat hasztalan pazarlatott.

Aztán a tüzerekhez fordulva, parancsolá, hogy lőjenek gránátokkal.

Pár percz múlva égő házak vörös fénye rémesen világítá meg a véres küzdelmet.

Hanem ez inkább hátrányunkra mint előnyünkre volt, a tűzvilágnál minden egyes honvéd biztos célpontul szolgálván a sánczosarak megöl lövöldöző ellenségnek.

Az öreg apó maga állott a rohamoszlop élére, a hősi szellemű csíki zászlóaljzat vezetve.

Hirtelen kiugrik egy góbé a sorból, s megragadja az öreg apó lovának zabláját.

Mindnyájan meglepetve néztünk reá: ugyan mit akarhat ez az ember?

— Generális uram! szólott a székely, sajátosog vontatott hangjával, azt mondom eén magaának, ne menjen ott eldől, magának még kardja sincs; aztán ha közülünk ezerét lelőnek, jó helyetünk két ezer ees, mert van otthon eléég, de Bem csak egy vaan, s ha azt lelővik, nem tudom, ki ad nekünk mást!

Bem apó megértette az eredeti szóló jó indulatú figyelmeztetését, s megveregetvén vállát, kissé hátra az arczvonala mögé vonult.

— Hanem aztán előre ám fiúk! hadd lássam, hogy mit tud a székely.

Daczára a legnagyobb lelkesedésnek, a rohamoszlopok a gyilkos tüzelés miatt ingadozni kezdettek, midőn a válságos pillanatban a város túlsó oldalán, honnan épen nem is várták ellenünk, megdördülnek az ágyúk.

Bethlen Gergely őrnagy, ki Megyesnél szakadt el tőlünk, épen e pillanatban érkezett meg pihent hadosztályával.

Az ágyúdörgés és puskaropogás között a szél néha áthozá-

hozzánk a csatadal egyes elkapkodott töredékhangjait, melylyel a vitéz s lelkes kolozsvári zászlóalj szuronyt szegezve rohant a sánczoknak.

Hasztalan kísérlek meg a muszkák az ellentállást, épen mintha valamely gyöngye sátor akarná a föltámadt vihart föltartani!

Néhány pillanat múlva trikolor lobogott a falakon, s az ágyudörgést, csataordítást túlharsogó „éljen” riadva hirdeté a honvéd fegyverek győzedelmet.

A sánczok mögött, az utczákon, rakásban heverték már a halottak. Mondják, hogy számuk fölül volt kétszázon, míg sebesült legalább is kétannyi lehetett.

Már az innenső, Nagy Csúr felőli oldalon is meghágtuk a falakat, éljen kiáltásaink jelző viszhangul szolgáltak átellenes vitéz bajtársainknak.

Skariatín ezredes meggyőződve végre az ellentállás lehetetlenségéről, visszavonulót fúvatott.

Képzelné lehet: mennyire megrémültek a sógorok, midőn látták, hogy vitéz védőik, kiket ők legyőzhetetleneknek hittek, kerekét oldanak az annyira gúnyolt honvédek előtt.

— Barmherziger Gott! sopánkodának az asszonyok, rémült kétségbeeséssel tördelve kezeiket, míg a férfiak fejüket vesztve, fegyvereiket elhányva futkostak föl s alá a városban, egy egy rövid kérdést intézve egyik vagy másik előtalált vitéz védőhöz.

— Csakugyan nem lehet többé tartani?

Már akkor kezdek a rebellis címet elfeledni. A győző soha sem rebellis!

— Lehetetlen, válaszolá amaz nagy sietve, mi vonulunk Brassó felé, a kinek tetszik, velünk jöhet.

Az volt még a mulatság: azokat a kétségbeesett pofákat látni!

Nem adtam volna egy érdemrendért, ha orruk alá nevetethettem volna.

Pedig hát bizony nekem sem valami nagy kedvem lehetett a nevetésre; a mint tudniillik a falon keresztül vetve magamat,

leugrom az utczára, puff. . . szól a puska mellettem s egy muszka golyó balkaromat a legbecsületesebben összezúzta!

Hanem meg is fizettem ám neki érte, hiszem, hogy még a más világon is megemlékszik reá, hogy egy honvéd küldte oda ő kegyelmét, jobb kezével megmutatván neki az utat, szíves viszonzásul azon csekélységért, hogy csak balkarját lőtte össze.

Az égő házak lángja rémesen világított a sötét éjben, a tűzfény, puskaropogás, ágyúdörgés között harctól kipirult, lőporfüstös honvédek nyomultak előre a piac felé, éljen kiáltozások között.

A torlaszok megöl már csak néha-néha dörrent egy-egy elkésett menekvő lövése, a bajtársak szuronya mindenütt elhallgatata a puska ropogását.

A Brassó felé vezető országút tömve volt ágyukkal, pogyász kocsikkal, kísérvén csüggedt kétségbeesett menekvők sokasága, kik a honvédektől félve, vagyonukat, családjokat hátrahagyva futottak előlünk.

Mintha bizony mi emberfalók lettünk volna!

A vérvesztés már ekkor annyira elgyöngített, hogy ájultan rogytam össze.

Hanem ha teljesen meghalva lettem volna is, föl kellett volna ébrednem azon riadozó éljenzésre, mely a bajtársak ajkáról fölhangzott, midőn a piac közepén egymással találkoztak.

Nem hallottam én még soha életemben soha ahoz hasonló örömiradást, mint mely az öreg apót üdvözlé, midőn az égő házak világánál megjelent, füsttől feketén, de lángoló tekintettel, szeretett fiai, bajtársai a honvédek közepette.

Az öreg ur kalapját megemelve köszönté vissza derék vitézeit!

Aztán hajrá! szedni, aratni kell a győzelem vetéseit.

A honvédek örömiradozva rohannak a zárdákra! ide e szent helyre rejtették előlük a legdrágább kincseket.

Az ajtók vasból voltak s kettős zavarral ellátva!

Mit nekik vasajtó, mit nekik závár, kik Szeben falait megmászta, azok előtt csekélység bármily érczajtó, s bármily závár

is, fölnyílnak a honvéd szuronyok előtt talán még Péter túlvilági kapujának zavarai is.

Az ajtók pár pillanat alatt be lettek zúzva, s a diadalittas győzők berohanva a féltékenyen őrzött helyekre, kincsekkel megrakodva jöttek ki, karjaikon hozva a csörgő kincseket, lánczokkal terhelt honfiakat, kiknek honszerelmét illetéknépen jutalmazta a lovagiasnak híresztelt ellen.

A megszabadítottak arczán örömkönyük peregtek alá! oh, bizonyára e könyvek sokkal értékesebbek, drágábbak voltak a honvédek előtt, mintha aranynyal megrakodva tértek volna vissza.

Amott egy csoport honvéd roppant éljenzés közt kísér 4 ágyút, mely ott rekedt, s melyet most mint diadaljelt hordoznak körül, az égő házak lángjától kivilágított városban.

És ezt nekem egy ház lépcsőzetére ülve, mind csak nézнем kellett.

Mondják, hogy az öreg apó maga is lelkesedve kiáltá el magát:

—Éljen a honvéd!

— Mert, úgymond segédtsíztjeihez fordulva, ily csatát, a föld kerekiségén senki nem vívhat, mint a honvéd!

Lelkesedésében saját szeretett nemzete fiainak, testvéreinek, a vitéz lengyeleknek is elibe tett bennünket.

Másnap az öreg apó egy havi lénungot osztata ki ajándéku minden vitéz honvédnek őrmestertől lefelé, — a lázadó szebeni polgároknak [pedig, kik agyonlövetésről, akasztófáról álmodtak, teljes bűnbocsánatot hirdetett!

Hanem, bár magán vagyonában senki legkisebb kárt sem szenvedett, az érdemes sógorok erősen szepegtek ám, hogy majd csak még ezután következik a fekete leves; a miért is mindjárt mánap reggel tömegesen jelentek meg az öreg apó előtt, nagy alázatosan esedezván, hogy méltóztatnék részükre „oltalom levelet” nyújtani.

Az öreg apó azt válaszolta, hogy oltalomlevelet nem ad, mert a honvédek lopni, rabolni nem szoktak, ha mindazáltal akadna ily

vakraerő, tüstént tartóztassák le, s adják át a térparancsnokságnak, bizonyára példásan meglakol.

Hat hétig feküdtem a kórházban, de nem hallottam, hogy a százsz atyafiak ez idő alatt panaszt emeltek volna, sőt ellenkezőleg kezdettek rokonszenvvel viseltetni irántunk, mit én főleg hölgyeik befolyásának tulajdonítok, kik előtt csinos honvéd bajtársaim csakhamar sokkal kegyeltebbek lőnek, mint a torzonborz kozák atyafiak.

Ömlött az öreg apóhoz a sok tisztelgő küldöttség; testületek, czéhek, a Szenátus tagjai mind eljöttek hódolatukat kijelenteni, bocsánatáért esdeni.

— Mi nem jöttünk bosszút állani, válaszolt az Öreg apó, mi mind azon jogokat, és szabadságot adjuk önöknek, melyeket vérünk árán szereztünk meg! hanem, szólt, midőn figyelmesebben kezdé szemlélni a tisztelgők csapatját, nincsenek, önök között a férfi nemén fiatalok, vagy középkorúak, és ép emberek, hogy én eddigelő csak öregeket és nyomorékokat láttam Szebenben?

A tanács tagjai összenéztek!

— Voltak biz itt uram! felelt végre, de miután azzal voltak rémitve, hogy excellentiád őket mind honvédeknek fogja besoroztatni: elszaladtak.

Mondják, hogy az öreg apó igen kedélyesen mosolygott ez őszinte válaszra.

— Hivják vissza önök s mondják meg nekik, hogy ne féljenek, a világért sem fognám derék honvédeimet ilyen gyors lábú vitézekkel szaporítani!

. . . Szegény öreg apó! mintha még most is látnám, a mint rós lován előttünk döcög, egyik kezében kis lovagkorbács, másikkban a csaknem nélkülözhetlen távcső.

Valyon ott, a hol most van a derék öreg apó, emlékszik-e néha reánk, fiaira, kiket annyira szeretett?

4. Karácson ünnepe Kolozsvárott 1848-ban.

December végén járt az idő. Maró hideg volt, a hévmérő 24 fokot mutatott 0 alatt, mi nálunk nagy ritkaság, az utczákon dermesztő, fagylaló északi szél fűtt keresztül, az eszterhéjakraól

karvastag jégcsapok függöttek, a kéményekből kitóduló sűrű füst egyenesen szállott fölfelé, a folyókat szilárd jégpáncél borítja, míg a kisebb patakok vize csaknem fenéig be volt fagyva.

Milyen jó ilyenkor benn ülni az enyhe meleg szobában, a kandalló pattogó fahasábjai mellett, vidám családi körben.

E nap pedig épen ünnep nap, karácson szombatja; a holnap minden keresztyénnek szent ünnepe; apák, anyák előre készülnek hozzá, a gyermekek nehezen várják, hogy mikor jö el a kis Jézuska s mit hoz nekik ajándékol.

Nagyon szerethette az ajándékosztogató Jézus az 1848-dik évi karácson táján Kolozsvár s vele együtt az egész magyar haza lakóit, hozván nekik ajándékba kardot, paskát, ágyút, fényes katonákat, vitéz hadseregeket, diadalmas zászlókat, melyeknek lobo-góin büszke sasok lengettek.

Más nemű ajándékokat vártak a lakosok; nem ily fényes katonaságot, más zászlókat melyeknek hármasszínéből nem a kevély sas, de az Istenanya szelíd arcza tekint le, ölében a kisdéd Jézussal, a benne bízó és hívók seregére.

Ki tudja, hol vannak most e katonák, e zászlók? Hitelt érdemlő vitéz férfiak állítják, hogy nincsenek többé, voltak de elszórtak, mint futó felhőket szétkergeti a vihar, mint faleveleket letépi s szétszórja a zivatar, ki tudja a világ mily ismeretlen tájaira! Voltak, és nincsenek többé.

Ez sorsa a volt honvédseregnek; bizonyítják ezen szavahihető urak: ki vannak űzve az országból, szét vannak szórva.

Az 1848-ik év karácson szombatestéje egyike a legszomorúbb emlékü időknek a Királyhágón innen és túl.

Mindenütt a menekülő polgárok, családok, mindenütt a vonuló, futó honvédsapatok, s mindenütt az azokat nyomban üldöző, rendes, fényes fegyverzetű diadalittas vitéz császári seregek.

Itt örömmel, ott gyászszal, bánattal köszöntött be karácson szombatestvéjén Jézus; hozott egyiknek örömet, másiknak bánatot.

S a győztes seregek nyomában mindenütt ott volt, ott járt az öldöklő angyal.

Karácson szombatján, talán ajándékol szegény Kolozsvár

lakóinak, jöttek a legsötétebb vérfagyaláló rémhírek az oláhok szörnyű tetteiről, hogy ezt és ama helységet kifosztották, kirabolták, felgyújtották; az éjjeli égen föl-föltűnő vérpiros színű, északi-fényszerű tünemény nagyon is igazolá e rémhíreket.

Mi Urunk Istenünk, mit hoz reánk a holnap, a jövőendő?

Kolozsvár lakói otthon ülve, s szobáikba zárkózva imádkoznak, az eljövendő Jézus atyjához, Jehováh Istenhez, a seregek ügyefogyottak őrzőjéhez, őltalmazójához, kinek legyen meg az ő akarata égen és földön, s szenteltessek meg neve mind örökkön örökké.

Ámen! Ámen!!

Imádkozzatok. Senki nem tudhatja közületek: valyon a jövő pillanatban nem kopogtat e be a halál ablaktokon, hogy mindnyájatokat elragadjon.

Az egész ország löporral aláaknázott sir, csak egyetlen szikra kell, hogy légbe röpjön.

Pedig fáklyákat lobogtatnak körülötte, tüzet élesztenek mellette.

Fölvirradott karácson reggele!

A szentegyházak tornyában megszólalt a buzgó keresztyéneket imára serkentő harangok hívogató szózata.

S a hívők seregestül siettek az urnák szentséges hajlékába.

A hívők az egyházi szónok ihletett beszédében fölkeresek az Isten ember bölcsőjét, ki szegényül, alig néhány pástortól ismeretve jött e világra, hogy legyen a megfélemllett emberiség szabadtója, megváltója.

És most ők is félelemtől leveretve, elcsüggedve nyögnek, sóhajtanak a szabadításért.

De mi ez? mintha a hívők éneke közé távoli dörgés vegyülne, mintha a megnyílt ég zengését jelentené . . . valami zúgás hallatszik, mintha lenne amaz égből leszállott szél, mely a szent lélek után várakozó apostolokhoz közeledék.

Oda kívül az utcákon lármadob pörög, s messze távolból egy egy ágyúlövés elmosódott hangja hallatszik.

S a hívők ajkain fölzendül a hálaének:

Mennyből jövök most hozzátok
 És ime nagy jó hírt mondok
 Nagy örömet majd hirdetek,
 Melyen örvend ti szívetek!

A Dézsről Kolozsvár felé vezető országút a legtarkább festői képet mutatja előttünk e pillanatban.

A hóval fedett országúton fényes, csillogó öltönyű vitéz bajnokok sietnek előre, oly gyorsan, hogy sietésök szaladásnak is könnyen lenne nevezhető; gyalogság, ágyuk, társzekerek, lovaság, mind a legnagyobb rendetlenségben, szidva, káromolva földalattiakat és földfelettiket haladnak tovább, mindig tovább, néha visszatekintgetve magok után azon fekete vonalra, mely mint fenyegető zivataros felhő távolról követi őket.

Olykor e sötét felhő villámlik és dörög is, mi még inkább siettetni lépteiket.

Azon felhő pedig, mely elől ama fényes urak menekülnek, a fiatal honvéd sereg, újoncz, gyakorlatlan katonákból álló, soknak közülök fegyvere sincs, másiké oly állapotban, hogy egyedül csak szuronyát lehet használni; honvédnek nem is kell ennél jobb fegyver; ruháik többnyire szakadozottak, sőt sokan a hideg idő daczára csaknem minden téli öltöny nélkül vannak; arezukon a téli viszontagságos táborozás minden jelene mintegy írva olvasható a fáradság, éhezés, fázás és mindenkben szűkölködés; de a szemökben lobogó láng jelzi, hogy honszerelmök tüze nem aludott ki, sőt élénken ég szívekben.

A rongyos, fáradt, éhezett sereg élceket csinál az előtte nyargalókra, kiabál utánok, hogy ne siessenek oly nagyon, -ssak kissé várakozzanak, hadd társaloghassanak keveset egymással, ne legyenek oly kevélyek, hogy még szóba se akarjanak velők állni. Mások vidám dalt énekelnek:

Oh Buda gyermeke, fel szaporán,
 Látod a vész zászlója lobog,
 Fel fel! a bajt megelőzni korán,
 Keble kinek közjóra dobog! . . —

A sereg előtt egy csoport lovastiszt léptet, jókedvűen társalogva egymással.

Három lovag válik ki ezek közül, egyik közép termetű férfiú, ránczos arczbőrrel, őszes tüskés szakállal, kékes szemekkel, melyekből boldogságos szívjóság sugárzik; egyszerű szürke zubbony fedi tagjait, semmi külfény, semmi csillogó ékszer rajta, épen mint a legutolsó közzhonvéd; mellette két oldalról két daliás külsejű férfiú lovagol, egyik élte legszebb szakában levő, aranyos huszár dolmányban, mely fölé mente van könnyedén vetve, másik már élte delét túlhaladott férfiú, fürtéi között már ősz hajszálak láthatók; mindkettő eredeti ős magyar typust hordoz arczán.

Az erdélyi hadjárat három kitűnő történeti alakja ez: Bem tábornok, gr. Mikes Kelemen s Kemény Farkas alezredek.

Bem távcsovével gyakran nézeget az előtte utólérhetlen gyorsasággal menekülő vitéz seregre.

— Tartok tőle, szólt a mellette lovagló Mikeshez fordulva, hogy többé nem állanak meg, s így nem válthatunk egymással több bizalmas szót.

— A leczke, melyet utoljára adott nekik tábornok úr, felelt Mikes, azt hiszem, sokkal élénkebben van még emlékökben, mint hogy kedvök jöhetne még egy hasonló vételére.

— Sajnálom. — Seregemben föl kell ébresztenem a teljes öntudatot vitézségük felől, s e rémült nép megfoszt e szerencsétől.

— Mely azonban, mint bizton hiszem, még ma valószínűleg önkényt fog ajánlkozni.

— Mint véli ön?

— Csak nem hiszi tábornok úr, hogy kardcsapás nélkül földadják a fővárost?

— Fájdalom, teljesen meg vagyok felőle győződve, hogy ez így és nem máskép lesz, hiszen látja ön, hogy Dézstől fogva egészen fejöket veszítették.

Most egy domb tetejére érve, a szakadozni kezdő ködpalást homályából fölillantak a sereg előtt Kolozsvár tornyai.

— Ott fogunk ebédelni, szólt Bem, a városra mutatva, remélem, hogy Kolozsvár lakói, habár váratlan lepjük is meg őket, szívesen fogadnak bennünket.

Eget rázó üdvrivalgás harsogott föl a sereg ajkáról, a mint a várost megpillantá.

— Kedves fiaim! szólt a tábornok megállva, s a leggyöngédebb szeretettel tekintve el kicsiny, de lelkes seregén. Segédtsizt ar! szólott aztán a háta mögött jövő tiszték egyikéhez, menjen s mondja meg az üteg parancsnok urnák, hogy. igen alkalmas lesz pár szóval megköszönteni azon vitézeket, tudatni egyszersmind barátainkkal jövetelünket!

Két ágyú azon pillanatban előnyargal, s csakhamar a bérezek viszhangozák dörgését.

— Éljen a haza! riadozá a sereg.

— Épen oly lelkesek, oly vitézek, oly kitartók, mint szegény nemzetem fia! raormogá magában a tábornok. Ma mi is ünnepelni fogunk; azt hiszem, megérdemeljük a pihenést, nemde üteg parancsnok ur? fordult a tüzér tiszthez, szüntesse meg kérem a tüzelést, látja, oly udvariatlan emberekkel van ügyünk, kik még csak nem is viszonozzák a köszöntést.

S a sereg ismét megindult, fagyban, hidegben, fázva, éhezve, dalolva, vidám énekeket zengedezve.

Alig pár hét előtt futva futott e sereg, nem mert egyetlen pillanatig is megállani az ellenség előtt, s ma, mintha vezéreinek hívő szelleme költözött volna mindenikbe, mindegyik kész lett volna szembeszállani akár egy egész hadsereggel.

— Előre, előre! — biztatták egymást. — Látod: mint fut az ellenség! Csak folyvást előre!

A hívők serege lassú ünnepélyes menetben vonult ki az Úrnak házából, az Ő szentséges hajlékából. Arczukon a hit éa remény fénye sugárzott.

Az erős és hatalmas Isten, a seregek ura meghallgatta könyörgésöket, elküldé nekik is a megváltó szabadítót, kik elől futva fut a pharizeusok serege.

Az utczákan a legnagyobb zavar, rendetlenség, félelem, kétségbeesés látható, a dobok pörögnek, a trombiták harsognak, a gyalogság ijedt képpel gyűlög az előre meghatározott helyre,

lovakok nyargalnak föl s alá, vágatva, tiporva, gázolva az útjokban állókat, a tüzérség ágyúi s a nehéz lőpor kocsi dörögnek a kövezeten; mállás szekerek pakolatnak s podgyászoltatnak fel, a legsietőbb gyorsasággal, rend nélkül hányatván fel reájok némely értékesebb a féltettebb czikkek, néha egy-egy vértés nyargal kivont karddal végig az utcán, valamely futár az előörsi tanyáról, keresve, tudakolva a főparancsnok lakását. Nem valami örvendétes hírt hozhatott, mert a podgyászolás még nagyobb gyorsasággal folyik. — A távolból egy-egy tompa dörgés hangzik, mi a helyett, hogy bátorítaná, újabb félelemmel tölti be a szíveket.”

De hát kik lehetnek azok, kik elől e győzhetlen sereg oly sietve igyekszik menekülni? hiszen a honvédsereg elveszett, semmivé tétetett, hiszen e vitéz urak erősen állíták, hogy honvéd többé nincs a nagy ausztriai birodalom tágas határán, legfőlegb egy-két gerilla itt-ott szétszórva a hegyek közt folytat rablást, saját felelősségére. Honnan, kitoljon tehát a szabadtítás?

— A honvédsereg alig félóra járásnyira van a várostól! jelenté egy futár az öreg b. Wardenernek a hadi főkörmányzónak; sokan vannak, legalább 30—40 ezerén, seregünk teljesen szétverve, nincs egyetlen csapat is, mely útjokat állja.

A félelem igen élénk színező szokott lenni, s a tárgyakat, mint köszörült üveg prizma sokszorozva mutatja.

— A huszárok előcsapata már a szélső utczába érkezett, jelenté egy másik!

Az öreg tábornoknak alig volt annyi ideje, hogy elővezetett ménére fölvehesse magát.

A mint az utczára kilépett, látta futva futó seregét, hallá az éljeneket, melyek az előcsapatot képező huszárokat üdvözlék; minő más hang ez, mint a minővel őt s az övéit fogadják, az utca végén már látszottak az előrobogó huszárok forgói, az utána jövő honvédek kiterjesztett zászlói, hallatszott a lakosság s a sereg éljen riadozása, melyet hegyek s bérezek viszhangoztak.

A meglepetés annyival véletlenebb s váratlanabb volt, mivel az öreg tábornok pontos hadi kombinációk nyomán ily vakmerő támadást lehetlennék tárta.

Hite szerint a lázadók az országból ki voltak űzve, s ha újabb kétségbeesett betörést kísérlenének, a legjelesebb tábornokok vannak ellenökbe állítva; Enyed, Dézs és Bánfihunyad között Schuster és Kalliáni tábornokok, a Székelyek ellenében Stutterheim ezredes, a Bánság ellen a derék Riebel őrnagy, Szebenben Töphe alezredes, mindnyájan feles számú vitéz katonasággal a elegendő ágyúkkal, a románokat Jarku, Axintye és Buttyán alatt nem is számítva ide.

Hova lettek alvezérei: a derék Losenau alezredes, a vállalkozó szellemű Urbán, hogy most egyszerre, mintha csak a felhők-ből csöppentek volna alá, vagy mintha a földből nőttek volna ki, itt teremnek ezek a rebellesek.

— Jöjjön, tábornok úr! kiálták segédtsztei előrohanva, s megragadva az öreg tábornok lovának zabláját. Inkább meghalni, mint fogságba esni.

A katonai hírnevére sokat tartó s becsületben őszült tábornok nem felelt, hagyva, hogy segédtszjtjei közrevegység s úgy nyargaljanak vele végig az utczákon, homályosodni kezdő szemei előtt összefolytak a tárgyak, nem látott többé semmit tisztán, mintha alkony lett volna, vagy mintha valami sűrű fátyol borult volna szemei elé, csak mint fátyolkép ködszerű alakjait látá mellette elvonuló, futó hadseregét, lovasságát, tüzérségét, reildetlenüi menekülő gyalogságát, s csak mint távolról elmosódott hangokat hallá, mint álmában szokta az ember, katonáinak szitkozódását, a győztes hadsereg éljenriadozását, szemei körül gyűrűszerű kékes karika keletkezett, ajkai mozogtak, a nélkül, hogy szólani tudott volna.

Enyedig meg nem állottak; ott segédtszjtjei leemelték lováról, s be akarták vinni szállására. Hirtelen, mintha villám sújtotta volna, az ősz tábornok teste összeroskadott s csak segédtszjtjeinek erős karjai tárták fon az összeomlástól.

Az előhívott orvos csüggedten jelenté, hogy a tábornokot szélhűdés érte, s alig lehet remény, hogy többé fölépüljön.

S csakugyan, pár nap múlva meg is halt!

Tehát nem hiában imádkoztak Kolozsvár lakói az erős és

hatalmas Istenhez, csakugyan elküldé az a szabadítót, szorongatott népe megváltására.

Nagyon szerethette az ajándékosztogató Jézus az 1848-ik év karácson első napján Kolozsvár lakóit, megörvendeztetvén őket a legkedvesebb, legóhajtottabb, s legdrágább ajándékokkal, hozván nekik kardot, puskát, ágyút, vitéz hadseregeket és diadalmás zászlókat, melyeknek hármás színű lobogójáról az Istenanya menyeyei szelíd arca tekintett le, ölében a gyermek Jézussal, a benne bízók és hívők segélyére.

A házakon rögtön ott lobogtak az eddig elrejtett s féltékenyen őrzött nemzeti zászlók, az erkélyekről óriás nagy nemzeti szinti szőnyegek függöttek alá, az ablakokból virágokat, koszorúkat szórtak az érkezett bajnokokra, a lelkesült nép újtjokat állotta a bevonulóknak, ölelte, csókolta, szabadítójoknak, megváltójuknak nevezvén őket.

— Köszönjétek vitéz tábornokunknak! Ott jön az öreg Bem apó! mondák a huszárok, elodázva magoktól a túlságos tiszteletet.

Bem apó? de hát kicsoda az a Bem? kérdezi egyik a másiktól.

Az osztrolenkai hős lengyel tábornok, szóla fölvilágosítólag valamely ismeretlen hang, mely azon pillanatban mint villanyfolyam árja terjedt el a nagy néptömeg között.

Fölsimerek a vitéz tábornokot minden mutogatás nélkül pedig nem volt fényéé egyenruhája, nem voltak csillogó rendjelei, hanem az arcán levő sebhelyek, melyeket szabadság háborúkban nyert, minden rendjelnél jobban díszítették őt.

Oda rohantak hozzá, megragadták lovának zabláját, hogy mozdulni sem tudott, csókokkal boríták el kalapját, míg a hölgyek az ablakokból, az erkélyekről virágzáporral áraszták el.

— Éljen Magyarország! Éljen az unió! kiáltozák, Magyarhonnak köszönhetjük megszabadíttatásunkat!

Kissé elkésett ugyan az óhajtva várt karácsoni ajándék, de azért nem maradt el.

Épen ebédre érkeztek!

Soha ennél vidámabb karácsonja nem volt Kolozsvárnak.

Nem panaszkodhattak a honvédek, hogy nem szívesen fogadott vendégei a városnak, apát, anyát, testvért, rokont, jó barátot s mindent, mi szívöknek kedves volt, találtak a lelkes városban.

— Ma és holnap pihenni fogunk! monda az ősz tábornok a lozzá siető tisztelgőkhöz, megüljük mi is a legnagyobb szent ánnepet, aztán újult erővel fogunk a munkához, s nem pihenünk, míg csak egyetlen ellenség tapodja e drága haza földét!

Nagyon szerette Jézus az 1848-ik év karáesonján Kolozsvár lakóit, a minden hazafi előtt legdrágább kincset, szabadságot vivén nekik ünnepi ajándokul!

5. A branyiszkói hősök.

Mindenfelől diadalmasan nyomultak már akkor előre a győztes császári seregek.

Windischgrätz tábornagy Szolnoknál foglalt erős positiót, a ráczok egész Aradig nyomultak, Schlick tábornok Kassát tartá megszállva, a bihari oláhok csaknem Váradig hatoltak. A magyar főhadserég Görgei alatt a bányavárosok között volt bezárva, egész Erdély elveszve; Máramaros felől a lengyelországi ezredek, Bukovina felől az oroszok törtek be. Alig néhány négyszög mérföldnyi tér volt a magyarok birtokában.

Azok a „nagy hazafiak,” kik máskor órákig tartó szónoklatokban menydörögtek azok ellen, kik veszély idején elhagyták a hazát, kik indítványokkal léptek föl, hogy az ilyenek hazaárulónak bélyegeztessenek: szép lassacsán, hogy senki észre ne vegye — kezdték összerakni apróságaikat, álnevekre szóló útleveleket szerettek magoknak külföldre, s csak az alkalmas perczet várták, midőn eltűnhessenek a helyről, hol eddig oly fényes szerepet játszottak.

A legvérmesebb reményűek is elhallgattak, aggódva, szorongva tekingettek a bizonytalan, kétes jövő felé.

Ki tudja, mit hozhat a jövő, meglehet, hogy a következő óra egy újabb csatavesztés hírét, melyre ismét vonulni kell a kor-

mánynak tovább. Hogy hova? . . . azt csak a jóságos Isten tudta volna megmondani!

Hideg, fagyos napok valának: a folytonos csatavesztés, újabb vereségek rémhíre sokat elcsüggesztett azok közül, kik kényelmes szobáikból szerettek parancsokat osztogatni, kik közül többet, mint vándormadarakat a napsugaras tájhoz, nem hazaszeretet, csak anyagi érdekek kötöttek a hazához; egyedül a hadsereg, ez a sokat túrt, szenvedett, nélkülözött nép, mely nem számolt jutalomra, nem kitüntetésekre, mely vérét oly bőven ontá a csatateken, nem csüggedett, hanem túrt, küzdött és szenvedett, s éltét áldozá, hogy megtartsa a hazáét.

Míg sokan a szájhősök közül Debreczenben azt számígtatták, melyik úton lehetne legbiztosabban a leghamarább külföldre jutni, a hadsereg vezérei azon terven törték fejőket, mikép s mely úton lehetne az ellent az országból kiűzni, elkergetni.

A főhadsereg Görgei vezérlete alatt el volt zárva a bányavárosok között, s miután a közte és Debreczen között eső helyeket Schliek tartá elfoglalva, a közlekedés igen kicsinyben s csak kémek által állhatott fenn.

S kényszerítésére annak, hogy Schliek visszavonuljon, csak egyetlen mód álla fenn: a branyiszkói hegy bevétele; chimaralis eszme, határos a lehetetlenséggel.

Hogy állításom túlzottnak ne tessenék, ne sajnáljunk pár figyelmes pillantást fordítani a vidék megtekintésére.

Gyönyörű, fölséges táj, hasonló ama változatosságban gazdag szabad haza bérezés, erdős vidékeihez, melyet ős időktől fogva az európai szabadság honának tartanak: a regényes Schweizhoz,

Észak felől a Kárpát havasai meredeznek fellepialástba burkolt hattyúfehér ormaikkal; e havasok ágazatai Szepes és Sáros megyéken keresztültörve, délkelet felé kisebb és nagyobb hegyeket s folytonos hegyvidéket képeznek; néhol valami hegyoldalon avagy völgykatlanban egy-egy csinos külsejű falu áll, szépen fehérre meszelt házai, s tornyainak tündöklő csillagai és keresztői mérföldekre ellátzanak.

Ha az utas Szepes-Váraljától, hol a hazánk történelmében híres trónkövetelő Szapolyai született, Eperjes felé akar menni, egy éktelen magasságú hegyet kell megmásznia, mely Branyiszkói hegynek nevezetik.

Észak felőli oldala oly meredek, hogy a jó karban tartott országot egyedül csiga alakú végtelen hosszú és unalmas kanyarulatokban vonulhat föl rajta a hegy ormáig, míg dél felé ugyan ezen útvonal meglehetősen egyenes, bár lejtős irányban halad Siroka felé.

A hegy északi meredek oldalán kevés fauna meghonosodva; csak néhány faj törpe-fenyő lakja ezt, mely hosszú vékony gyökereivel bármely vízmosta hegy lejtőkön is otthonossá tud lenni; csak ritkán talál a néző szem egy-egy haragos sötétzöld levelű sudár fenyőfára, mely úgy látszik ama bozótok között, mint valamely csapat daliás parancsnoka serege élén.

Hozzáférhetlen, megmászhatlan. oldal, melyet csak ügyes, teremtő emberi szorgalom tudá járhatóvá tenni.

Az Iglótól visszanyomott Kiesewetter tábornok e helyet szemléi ki védelmi pontul, hol az Iglótól netalán előnyomuló forradalmi csapatokat összetörheti, tönkre zúzhatja, semmivé teheti. A hegyoldalon fölmászni lehetetlen vala; a kanyargós ösvényeken 22 positio volt egymásután ágyúkkal bőven megrakva, melyeknek kartácstüze kiméletlenül elseper mindenkit, ki ez úton közeledni merészelve!

S a magyar honyédeknek, e fölszeretlen újoncz katonáknak, ez erős állásból kellett kiszorítani a császári seregeket, ha a Debreczenben létező kormányt biztosítani, s működését függetlenné tenni ohajták, melyet a Kassa felől bármely órában előnyomulható Schlick császári tábornok fenyegete.

E nagyszerű terv kivitelére akadt ember!

Guyon vállalkozott, hogy ezt végrehajtsa.

Fönnebb említett Kiesewetter tábornok február 4-kén egyesülvén gróf Deymmal, ama hegyen foglalt állomást.

Az ágyúkat egy lapályon állíták föl, melyről a golyók az egész utat érék, a gyalogság a hegy másik oldalán, hol a tulaj-

donképeni szoros kezdődik, várta csatarendben a támadást. A Szepesből Eperjes felé vezető utak is el voltak ágyúkkal állva. Maga a tábornok Sirokán úté fel főhadiszállását; 13 ágyúja, 6 század lovasa, 5 zászlóalj gyalogsága volt.

Guyon kezdetben a Szepesváraljától Branyiszkó felé vezető utakról nyomta vissza az osztrákokat, s csak azután ment Branyiszkó ellen.

Haditanácsot tártá elébb. Táborának tisztikara mind együtt vala; a lángeszű tábornok közíé velők merész tervét.

Egy rész roppant áldozatot igénylőnek, más pláne kivihetetlennek tartá a tábornok tervét, csak igen kevés volt, ki biztos reményayel tekinte a csata és győzelem elébe.

— Magyarok önök? kérdé a heves tábornok, midőn hosszasan vitáztak a terv fölött; ha igen, akkor csak utánam! hol legnagyobb lesz a veszedelem, mindenütt ott önök fogják forgómat látni! — Utánam tehát a ki magyar!

Mindnyájan magyarok voltak, s ha volt is közöttök, akinem bízott, nem remélt, ki távolról sem hitte a győzelmet: szegyeit volna legkisebb aggályt vagy félelmet is mutatni, midőn egy idegen vezeté őket; magyar ember nem szeretett soha hátul maradni, hol jog, igazság és szabadság érdekében lengettek, lobogtak a nemzeti zászlók.

Február 5-dike volt.

Borzasztó hideg idő. Emberek emlékezete óta nem volt keményebb, szigorúbb, fagyalóbb a tél, mint épen e napokban; állatok jéggé dermedtek az erdőkben, repülő madarak élettelenül hullottak alá a levegőből.

Valóságos sarkkőri fagyaló nap.

Főnemlített nap reggelén némileg enyhülni kezdett a hideg; azután megnyíltak az egek kapui, s sűrű pehelysima fxis hó hullott alá a fellegekből; azonban alig tartott ez mintegy pár óráig, midőn mintha Aeolus barlangjából valamennyi boreas kiszabadult volna, keserves, fagyasztó szél kezde fújni észak felől.

Marta, hasította az ember képét, és siralmas panaszos halotti dalt dúdolvá süvöltött végig a szomorú fenyves erdők tömkelegén,

még panaszosabban zúgva, ordítva; haragjában tördelve a fák tüskés leveleit, tördelve vékonyabb gályáit, hajtogatva lombkoronáikat.

Ha eddig csak nagy bajjal lehet megmászni a Branyiszkót, most e havazás után lehetetlennek látszott az.

A különben is sikamlós hegyi út ezáltal egészen hozzájárulhatlanná lón, mintha maga a természet is elpártolt volna tőlünk s az ellenhez akart volna szövetséges társul állani.

A fagyaláló szél sima fehér sikamlós jégréteget alkotott a friss puha hóból, melyet csak az Alpések hónapban, a jegeseken lehet találni.

S ezen kellett előrehaladni, fölhatolni a magyar forradalmi seregeknek.

Fölfelé ágyút nem lehetett vinni, csak szuronyt, melylyel elfoglalják az ágyúkat.

Volt Ghuyonnak egy táborigyelője, kit ő igen szeretett, mert a csatában rendesen mellette elől állott. Több ízben el akarták tőle halászni, de nem engedé. Ha ezt elhalászsátok tőlem, más „Pfaff” úgymond, nekem nem kell.

A csata reggelén Guyon így szólt a legyelőhöz: „vedd keresztet és imádkozzál, mért ma nagy napunk lesz!”

A páter tudta, hogy a mit a tábornok mond, az mind szentül be szokott teljesedni, nem nagyította félelemből a veszélyt, nem kicsinyelte megvetőleg a mit katonai képessége nagyra látott, hanem volt bátorsága ez utóbbival is szembeszállani, vévé tehát keresztjét, melyen az üdvözítő istenember kiszendett földi alakja függött, mint a keresztyénség szent jelvénye, s indult, a hova parancsolva volt: a hadsereg elibe.

Három zászlóalj volt kiszemelve a támadásra: a zólyomi, a turóczy zászlóalj, és az úgynevezett Újházi vadászcsapat; a tábor leggyengébb katonái, kik eddigelé mint Dillon „sauve qui peut” csapatai, az osztrákoknak csak látására is elfutottak.

Épen azért választá ezeket a tábírának, hogy e csata legyen az ő examenük, melyet dicséretesen kiállva, bizton hívé, hogy jövőben a legvitézesebb bajnokok fognak belőlök válni.

Az illető zászlóaljparancsnokokat maga elébe hívatta a britt születésű vezér, a kardjával Branyiszko csúcsa fölé mutatván, kérdezé:

— Látják önök ama hegyormot?

Erre a kérdésre ugyan kissé bajos lett volna azt felelni, hogy igen is, mert sűrű köd takarta azt szemeik előtt, de tudván a tábornok szándékát: katonai illemmel válaszolának, hogy igen is látják, ott van előttök.

— Ma estére ama tetőn fogjuk megülni a kivívott diadal-ünnepet!

A komoly hadfiak egymásra néztek, mintha kérdezték volna: vájjon hány fogja közülök ez estét megérni? . . .

— Önök kételkednek? kérde a tábornok kissé szigorú hangon.

— Tábornok úr parancsol, mi várjuk rendeleteit! viszonzának azok laconice.

— Unok zászlóaljaikkal csatárlánczban fognak előnyomulni, egyenkint fogják ostromolni a elfoglalni az ellenség positióit.

— Elöl fogunk menni, — felelének azok!

— És én vezetni fogom önöket; mindenütt elől leszek, — monda tovább a tábornok — s hiszem, hogy egyetlen magyar katona sem fog hátramaradni.

A törzstisztek helybenhagyólag hallgattak.

— S most el mindnyájan, csapataik élére, egy óra múlva kezdjük a csatát; ne feledjék önök megmondani embereiknek, hogy gyáva magyart még soha nem láttam, s hiszem, hogy ma sem fogok látni!

Azok tisztelegve távoztak el.

A lelkes ezalatt sorba járta a csatára kiállított zászlóaljakat, buzdítva, lelkesítve a harczosokat.

— Ne féljetek, szóla hozzájuk, Isten is velünk leend. Ő vezérlé ki őseinket ezer év előtt e drága hazába, ő tartá meg annyi balszerencse között, s titeket is meg fog tartam; emlékezzetek Hunyadi Jánosra és Corvin Mátyásra, kik tizszerte kisebb seregekkel győztek az akkoriban egész Európát rémületben tartó török sere-

geken, ti is ezen hősök méltó utódai vagytok, a ti ereitekben is az ő vérök buzog; Isten győzelemmel fogja koszorúzni bajnoki fegyvereiteket, s a ki elesik közületek, annak nevét a hálás utókor fogja imáiban emlegetni, s lelke fön a szabadság örök honában, az egekben fogja elnyerni a dicsőség kiérdemlett örök koronáját.

— Ámen! kiálták a lelkesült katonák, s fegyvereiket zörgették, csattogtaták.

Kevés idő múlva rendben, sorakozva álliak a honvédseregek, készen a támadásra, a győzelemre és hős halálra.

Két ágyú volt felállítva, ez is inkább csak hogy hangjával ijesztszen, miután az iszonyú magasságban földsánczaik megé vonult cs. katonaságnak alig árthatának valamit, kik biztos védelmi helyökből nyugodtan szemlélek az ellenök töröknek intézkedéseit, a nélkül, hogy legkisebb akadályt is igyekeztek volna eléjük gördíteni.

Annyira bizonyosak voltak győzelmükben.

A két ágyú lassan csörtetve gördült a fagyos, havas országúton a hegy feJé; két zászlóalj ezekkel indult, a harmadik Ujházy zászlóalj csatárlánczot alakítva kezde fölfelé kapaszkodni.

Még eddig egyetlen ágyúlövés sem tétetett egyik részről is, még eddig csak nagyszerű dráma előjátékához való készülletnek tűnt fel az egész, még eddig ködpalástba burkoltan szemlélte a halál, leendő áldozatait.

Elöl ment maga a tábornok, szemei, mint a csatában mindig, szokatlan fénynyel ragyogtak, egy tapintatteljes hadvezér szakavatott tekintetével vizsgálá látcsövén az ellenség ágyútelepeit és sánczkosarait, majd bátorítólag, buzdítólag tekintte szét kicsiny, de lelkes hadseregén.

Mellette ment az Úr szolgálója, kezében kereszttel, magasra tartván ezt s lelkesítő szónoklattal buzdítván a katonákat.

Gondolja el mindenki a helyet és időt.

Irtózatos fagyaló hideg, s a katonaság alig annyira fölszerelve, hogy egy-egy zordonabb nyári vihart is eltűrhessen; előttök a roppant mászhatlan hegy, rajta a töméntelen, tengernyi sereg,

biztos állásban, mely addig engedi jönni elleneit, míg minden lövése bizonyosan talál; s minden felülről jövő golyó nem egyet, de számtalant seper magával a szerint, a mint az út kanyarodása van.

Most megdördült az első ágyúlövés a mieink részéről, hangját százszerosan hangoztaták vissza a közeli és távoli bérezek öblözetes boltozatai.

Ez volt jel a támadásra.

Mint evet kapaszkodott a honvédek egy része minden oldalról fölfelé a hegymeredeken, míg a többi a kanyargós utakon indult az ellenség felé.

Az ágyúk dörögtek, a trombiták harsogtak, a dobok pergettek.

— Éljen a haza! eget rázó kiáltás üdvözlé a kelő napot, melynek sugarai, mintha ők is bámulni jöttek volna a magyar vitézséget, épen e pillanatban bukkantak ki a sűrű ködrétegek takarója alól.

— Előre! előre! kiálták buzdítva egymást a lelkes fiatal bajnokok!

Most megdördülnek az ellen löfegyverei is.

Irtóztató, pokoli tüzelés! mely rémítő pusztítást visz véghez az előnyomulok soraiban s a mellett a lelőtt és hulló honvédek is bajtársaik közül nem egyet sepertek alá magukkal a mélységbe, úgy hogy minden golyó hógomolyként növelte a halottak számát.

Társaik átléptek az áldozatok hulláin s annál nagyobb sérénységgel, halált megvető daczczal nyomultak, törtek előre.

Eddig csak a hazaszeretet lelkesítette, most a boszú is tüzelte őket.

— Előre! Előre! Rajta! Rajta magyar!

Sokan, igen sokan elhullottak már a legbátrabbak közül, verőikkel pecsételvén honszeretetöket, vérökkel áztatván azon szomorú földet, melyen egyedül csak a természet mostoha gyermekei: rideg, sötét tekintetű fenyők nőttek mindez ideig.

Talán drága vérök termékenyebbé tette a sovány hantokat, talán évtizedek múlva gazdag növények fogják fedezni a kopár

hegylejtőt, hol a haza oly sok jeles fia halt el nehéz sebektől borítva, hazája szabadságáért küzdve, s talán a forró sziveikből kiomlott vér melegebbé, enyhébbé teszi az oly hideg, oly fagylaló vidéket.

Sokan csüggedni kezdenek.

Hiába mentek a parancsnokok életmegvető hősi bátorsággal előre, jó példával lelkesítve, buzdítva vitézeiket: lassanként gyűrűlni kezdte a fölfelé hatolok száma, alig egy-kettő tört már előre, lankadtan, fáradtan küzdve a természettel, az elemek mostohaságával, s az emberek gyilkos fegyverével.

A tábori lelkész jó példával ment elő: fáradhatlan buzgalommal nyomult a tető felé.

— Csak előre! rajta fiaim, előre! kiálta buzdítva; s mintha a kereszt, melyet kezében magasra emelve vitt, talizmánja lenne, mely őt minden bajtól védeni fogja, puskagolyó, kartácszapor a a legörgetett sziklák között bántatlanul haladt a merre utasítása volt: előre!

Egy kiálló sziklaoromhoz ért el, fáradtan fogózott pillanatig annak hideg párkányzatához, percnyi pihenést szerzendő fáradt tagjainak.

Hátra tekintte, meglátni, mennyi áldozatba került eddigi nehéz munkájok.

A puskák mindkét oldalról ropogtak, közbe-közbe az ágyúknak végitélet harsogásához hasonló dördületei ordítottak bele az éktelen hangzavarba, saját szavát sem hallá az ember; sűrű, sötét lőporfüst fődé az anélkül is ködös léget, legkisebb légvonat sem lengett, mely ellebbentette volna a lepelt, mely barátot, ellenséget egyiránt eltakart egymás szemei elől.

E pillanatban a lelkész magára hagyatva látá magát.

Alig egy-két fáradt harcos követte már, míg a császári katonaság észrevéve az előnyomulók csekély számát, sebes léptekkel közelge, hogy legalább néhányat a legvakmerőbbek közül kézrekerítsen...

Két út volt a menekülésre: vagy szuronynyal visszaüzni, visszakergetni a közeledőket, vagy elhagyva eddigi drága vér

árán szerzett állásaikat, fölthagyni a további ostrommal s szégyennel, kudarczczal visszavonulni.

A lelkész magasra föntartá a roppant vaskeresztet, s oly hanggal, mely valamennyi puska és ágyúörgés közül kihallott, mintha ama végső napon megjelenő kikiáltó lenne, kiálta föl:

— S ti el hagynátok fogni a keresztet? s túrnétek mocskot zászlótokon?

— Soha! kiáltanak azok, s rohantak utána.

Elöl a bátor lelkipásztor. Sűrű jégzáporkint omlottak alá a tetőről a reá irányzott golyók, 10—20 ütődött már a kezében hordott szent jelvénybe, bántó kongással; s ő maga sértetlen maradt; Isten kiterjeszté szolgája fölött mindenható védpaizeát, s oltalmazá azt, ki egyedül benne bízva, s tőle várva segélyt, ment szembe ellene halálos fegyvereivel!

Diadalmasan hatolt a lelkész előre, az ó-testamentomi próféta szavait mondván: te jösz ellenem dárdával és fegyverrel, én pedig ellened a seregek urának nevével.

— Előre! Előre!

Most egy ágyúkkal erősen megrakott telephez értek, mely mellől a gyalogság írtóztató pusztító tüzelést intéze reájok.

Egy része a rohanóknak elhullott, más kétségbe esve a bizonyos haláltól, s megrémülve a pokoli zaj s véres halálos küzdelemtől, pillanatra visszavonulni kezdett.

— A ki magyar, jöjjön utánam, ki nem az, maradjon el tőlem! kiáltá a tábornok kigyuladt arczczal, s kezébe ragadván a lobogót, egymaga hatolt azzal előre.

Nyomában mindenütt a vezér példája 8 a vallás ihlett férfianak lelkes beszéde által buzdított sereg; még a haldoklók is föl-emelték még egyszer, kiomló veróktól pirosra festett fagyos hópárnáikról lánkatag fejöket, föltárták erőtlen karjaikat s hidegülő ajkaik: előre! előre! szavakat suttogva csukódának le ismét és örökre!

Egyik oldalról fegyelmezett, betanult, csataedzett bajnokok, másik részen tanulatlan, gyakorlatlan újoncz hadseregek küzdöttek; amott fanatizmus, itt hazaszeretet, amott gög, rang, dics vágy,

itt mindenről lemondás vívtak véres tusát egymással; amott a hadsereg bőven ellátva lőporral, munícióval s hasonlíthatlanul előnyös állásban, itt kevés hadikészülettel, de annál több vitézi bátorsággal szíveikben.

Mindezek után épen nem csoda, ha az előrelátó császári tábornokok bölcsen megjövendölték, hogy itt a támadó honvédsereg teljesen meg lesz verve, tönkre lesz téve.

Legalább így vala ez a vitéz urak jószándékában, így szülemllett meg a terv agyokban, így tudaták azt jóeleve is a főparancsnokkal.

S valóban minden jel arra mutatott, hogy e jóslat pontról pontra, betűről betűre beteljesedik.

Kétszer tört már magának utat a kised honvédsereg, tömén-telen megfizethetlen vér árán vásárolva meg azon néhány lábnyi tért, melyen pillanatig megállhatott, szemben halálra üldöző ellenségeivel; kétszer nyomult előre, de ugyanannyiszor nyomott ismét vissza.

Huszonkét positio egymásután, egyik a másik felett a akép készítve, hogy egyik a másiknak szükség esetében ágyú tüzével segedelmére lehessen.

Iszonyú, rémületes csata!

Sehol semmi védelem a túlbizakodott, vakmerő merészséggel előretörő magyar seregek számára, sehol egyetlen fa, egyetlen szikla, mely pillanatig legalább fedezné az ellenség gyilkos golyói ellen.

Előttök a roppant meredek hegy, hatok megett a beláthatlan mélység, egyetlen félrelépés, egyetlen elsiklás halált okozhat; ezenfelül az omló puska és kartácsgolyók!

Az a sok drága vér hiába omlott tehát? az a sok becses, jobb sorsra méltó élet hiába esett áldozatul, semmi, épen semmi eredmény sem vívatván ki általa?

A turóczy zászlóalj egészen ujonczokból állott, egy része mezítláb s kaszával ellátva haladt a szuronyok és ágyúk torka ellen.

Zászlótartóját kétszer lelőtték, zászlója foszlányokban sza-

kadozva függött alá nemzeti színű rúdjáról, végre egy irigy ágyúgolyó ezt is kettészakította, ekkor egy honvéd fölragadta azt, szuronyára tűzte s nyargalt vele szembe a bizonyos halállal az ellenség elé, az ágyúk halálos torkába.

Előre! Előre!

A zászlótartó a legutolsó posztiónál diadalmasan vitte lobogóját, utána mindenütt bajnok társai, nyomról nyomra foglalván az ellenségtől minden talpalatnyi tért.

Még a 22-dik posztiónál is ő volt az első, ki a földbástya falára felkapaszkodott, s feltűzte a nemzeti lobogót a drága áron elfoglalt sáncz ormaira.

Egy lövés azonban őt is ledönté.

Mint Mózes, kit Jehova föl vitt a Hóreb-hegyre, s megmutatta neki az ígért földét, úgy hunyt el a vitéz hős, épen azon pillanatban, midőn szemei már-már látták a bizonyos győzelmet.

De ez nem ejt é kétségbe azokat, kik eddig előre törtek, a nemzeti zászló ott maradt a sáncz ormára kitűzve: hívogatólag, integetőleg, buzdítólag lobogtatván azt a feltámadt szellő.

Csak néhány pillanatig tartott még a csata.

Elöl haladt a túróczi zászlóalj, a leggyávább ujonezok eddig az országban, most e pillanat, e csata óta a haza legünnepeltebb bajnokai.

Vérrel keresztelek magokat hőssökké, vérrel mosták le a foltot, mely egy előbbi csatából nevökön tapadt.

Egyetlen egy sem szaladt vissza közülök, elhalt, elveszett sok, de egy lépésnyit sem hátrált.

Az ölnyi magasságú sánczok előtt pillanatra tétovázva állottak meg, másik perczben azonban egymás hátán ugráltak át a sánczok tetejére.

Aztán csengtek a szuronyok, döbögtek a puskaagyak, hallatszott a halálhörgés, a diadalkiáltás:

— Éljen a haza!

— Hurrah! hurráh!

Hol egyik, hol másik hangzott élénkebben, egymással össze-

keveredve, hol egyik, hol másik nyert túlsúlyt társa fölött; aztán az egyiknek hangja mindinkább gyöngülni kezdett, s végre egészen elhangzott.

Egy-két kínos sóhaj s halálhörgés hangzott még, aztán pillanatig tartó síri csend, mintha a lélek küzdene önmagával, hogy örüljön-e vagy sirjon ily drága áron vásárolt győzelem fölött?

Másik pillanatban egetrázó üdvivalgás s éljen a haza í kiáltás reszketteté meg a bérezek ormaít.

A magyar honvédseregek szétszórtan, utak és útfeklek holtakkal és sebesültekkel megrakva, — míg a rendes császári seregek itt is együtt voltak, mint illett hozzájuk; mindnyájan a sánezok között sorban, rendben . . . meghalva.

A nap a szabadságért küzdött sereg győzelmére fényesen ragyogott le az ég boltozatáról, enyhe szellők vivék el a haldoklók búcsú-sóhajait, kikhez küldve valának: a távoli rokonokhoz, kedvesékhez.

Tábornok Kiesewetter a helyet, keseredett védelme daczára is, elhagyni kénytelenítették, s ezáltal Eperjes és Kassa a magyarok kezébe esett, mi lehetővé tette a magyar kormány szabadabb s független működését.

A túróczy zászlóaljnak elesett fele, zászlója annyira foszlá-nyokká szakadozott, hogy azt többé használni nem leheté.

Új zászlót kapott tehát e fölirattal:

„Branyiszközi győzelem, február 5. 1849.”

6. A két honvéd.

Az üstökösök mellett szépen elragyognak a kisebb csillagok is; a nagy hadvezérek mellett nagyon megférnek az egyszerű hősök, kiből talán idővel, kedvező körülmények között szintén hadvezérek váltak volna.

A magyar hadseregnek egy osztálya Asbóth ezredes vezénylete alatt Poroszlónál táborozott.

Feladata inkább védelmi, mint támadó volt, s leginkább

abban öszpontosult, hogy az ellenség mozdulatait figyelemmel kísérve, erről időszakonként értesítse a főhadparancsnokságot.

Február eleje volt 1849-ben. A dermesztő hideget tavaszi enyhe szelek oszlatták; a hó olvadni kezdett s erős kilátás volt, hogy az utak nem sokára feneketlen sártengerré változnak át.

A honvédsereg szokás szerint kinn táborozott a szabad ég alatt.

A dandárparancsnok sátorában habzó kelyhek mellett ülnek tiszturak, beszélgetésöknök elég tárgyat nyújtottak a fölmerült napi események.

Derült kedélyvel emlegették a magasztalt ellenséges tábornagy bölcsességét, ki hetek óta ott ül egész hadtestével a Tisza jobb partján, kényelmetlennek találván a téli hadjáratot, s várván, míg a tavaszi verőfényes napok oszlatni fogják az annyira alkalmatlan s kellemetlen hideget.

Igenis el fognak jöni e napok nem sokára, hanem a hideggel együtt el fogják oszlatni a fagyot is, és lesz e tájék, mely most száraz, sima, mint a faragott kő, hasonló a Nil völgyéhez, vizártól ellepett, elborított róna, melyen ha csak szárnyakat nem fűz katonáinak, keresztül nem hatolhat semminemű hadsereg vezére.

Egyébiránt a tábornagy tökéletesen meg volt győződve diadala felől, s nagy a valószínűség, hogy hadibulletinjai már csata előtt készen voltak; természetesen mind fényes győzelmet, az ellenség szétverését, teljes megsemmisítését jelentvén.

A magyar táborba érkezett hírek szerint Gyöngyösön egy erős ellenséges hadosztály volt, míg másik versio szerint az épen e napokban elvonult Miskolczra, onnan Tokajhoz szándékozván a Klapka által fenyegetett Schlick tábornok segítségére.

Az volt a kérdés, hogy a két tudósítás közül melyik hiteles?

Igaz, hogy azt Gyöngyös felé intézett kémszemle által könnyen meg lehetne tudni, de ez esetben az ellenség ügyes oldalmozdulatok által a figyelő hadtestet könnyen bekeríthetné s elvághatná a főhadtesttől, s megsemmisíthetné.

— Legjobb lenne egy pár bátor vitézt elküldeni, szólott Ban-

gya őrnagy az ezredeshez; ezek sehol senki előtt fel nem tűnnének, s a vidék magyar lakosságában hiszek annyi honszeretetet, annyi hazafiságot, hogy szükség esetén nem csak jó tanácscsal szolgálnának nekik, de sőt hathatós segílyt is nyújtanának.

Az ezredes az ajánlatot igen elfogadhatónak találta, neki minden esetre érdekében feküdt megtudni: váljon folyvást megszállva tartja-e az ellenség Gyöngyöst vagy már elvonult onnan?

Igaz, hogy ezáltal egy-két jó honvéd élete koczkára tétetik, de a legcsekélyebb erőszakolt kémszemle is nem sokkal nagyobb s több áldozatba kerülne-e?

—Nos, ismersz-e tehát zászlóaljdban néhány olyan bátor fiút, kik e küldetést szívesen elvállalnák?

Az ekép interpellált őrnagy arcza kissé boszús kifejezést öltött magára.

—Hogy ismerem-e? válaszolt hevesen, indignálódva. Zászlóaljamban minden embere dicsőségének tartja, ha ily vállalattal megtisztelik.

—Nem vonom kétségbe, bajtárs! szólt Asbóth engesztelőleg, azonban minden esetre okos és értelmes fiúk kellenének, kik szükség esetében nem csak fegyverrel, hanem észszel is tudjanak magokon segíteni, s mi legfőbb, hogy a vidéket tökéletesen ismerjék.

—Az esetben, szólala föl Kauch százados, ajánlom két derék őrmesteremet: Pilep Györgyöt és Jeremiás Miklóst, e tájra valók mindketten, a legsötétebb éjszaka, vagy szembekötvé is oda tudnának menni, a hova akarnak. Parancsoljon ezekkel ezredes ár!

Az ezredes ezalatt magában hánytavetette a vállalat kimevetelét.

— A bátorság, remélem, nem hiányzik a fiúknál? szólt hosszú, szünet után a kapitányhoz fordulva.

—Akár egy maga mindenik külön-külön szembeszálljon egy egész armadával.

—Jó, nem bánom, hívja elő őket kapitány úr, beszélni akarok velök.

Midőn a hívott őrmesterek megjelentek, az ezredes sátora

túlsó részébe vonult velök, sokáig beszélgetvén s tudakozódván egy s más körülményről, meghallgatván terveiket, s javalván vagy módosítván azokat.

— Nem bántam volna, ha önök többen mennek, szólt végezetre, azonban belenyugszom ebbe is; intézkedjenek tetszésök szerint; kísérje jó szerencse lépteiket.

— Pár nap múlva hírt hall felőlünk ezredes úr!

— Nagyobb örömemre fog szolgálni, ha személyesen láthatom önöket. Siessenek tehát, Isten velök!

A két bátor őrmester 5 kiválasztott közvitézzel még azon éjjel kiindult a táborból, a jól ismert úton egyenesen Gyöngyös felé tartva.

Számuk senki előtt nem tűnhetett fel: ha valaki látta is őket, azt hihette, hogy valamelyik hadtesttől elmaradva kóborolnak, mi azon időben mindennapi dolog volt.

A két őrmester egymásnak lelki testi barátja volt, a mit az egyik akart, a másiknak is ugyanaz volt óhajta, és a fölött mindkettőnek oroszlán szíve volt.

A Gyöngyösről Mező-Kövesdnek vezető országúton, mely innen egyenesen Miskolc felé tart, néhány szekeret találtak kalandor vitézeink, melyek podgyászszal terhelve haladtak lassan az úton előre.

— Ugyan hova mennek és mit visznek ezek? tudakolá az egyik honvéd bajtárs.

— Várj csak, mindjárt megkérdezzük!

S ezzel folytaták utjokat a közelgő szekerek felé.

Midőn a fuvarosok meglátták a honvédeket, örömiükben nagyot kurjantottak.

— Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! monda egyik, kalapját megemelve a vitézek előtt.

— No most már nem bánom, ha mindjárt meghalok is, monda a másik, csak hogy egyszer még láttam a mieinket.

— Mit visznek kigyelmetek, édes atyámfiái?

— Kenyeret! felelt az egyik nagy mérgesen, hogy fülne meg tőle mind, a ki csak bele harap.

— Hát aztán hova és kinek viszik? tudakolá ismét az őrmester.

— Miskolczra kergettek vele, örömelebb mennék pedig az ördöghez, mint ezekhez. — A polgármester küldi, magyarázá tovább a fuvaros, kinek még a lelke is fekete-sárga. — Hej! állítsátok meg egy kicsit a szekereket, hadd fűjják ki a szegény párák magokat.

A kocsik megállanak, az értelmes fuvarosok pedig oda gyűltek a honvédek körül.

— Oh, hogy a jó Isten áldja meg az urakat szolt az öregebb, megemelintve az Isten nevének említésénél kalapját, tehát csakugyan vannak még magyarok? pedig nálunk már rég azt beszélték, hogy nincsen már egyetlen egy is belőlök. — De hát mindig mondtam én: ne higgyetek az ilyen szóknak.

— Nagyon helyesen mondta öreg bátyám. — Hanem most mindenek előtt mondják meg, hogy hova valók és honnan jönnek?

— Hát csak innen jönnének Gyöngyösről, mert hisz ott laknánk.

A két őrmester összenézett.

— Gyöngyösről. Hát aztán van-é ott most ellenség?

— Van is, nincs is, a mint veszszük! felelt az öreg.

— Mit jelent az a van is, nincs is?

— Hát csak azt vitéz urak, hogy Gyöngyösön valami nagy ménkö tiszten, s ennek szolgáin kívül senki nincs ugyan, de a szomszéd falvak, mint Réde, Oroszi, Veres-Mart mind tele vannak lovassággal, melyek minden szempillantásban ott teremhetnek.

— Nagy tiszt? kérdé Fieep őrmester, miféle nagy tiszt lehet az öreg bátyám?

— Tudja a luczifer, a ki hordja el ő kigyelmét minden pereputyostól egyetemben, tört ki az öregnek rász hangulata.

— Többen nincsenek?

— Elég ebből ennyi is, különben lehet, hogy azóta már megszaporohtak!

A két őrmesternek egy és ugyanazon gondolatja támadt: egy kis látogatást tenni azon főtiszt úrnál.

— Hátha atyámfiái ezt a kenyeret a magyar táborba szállítatók? Poroszló úgy is közelebb van mint Miskolcz!

Az öreg fuvaros az őrmesterre nézett, s gondolkozni látszott.

— Nem lehet uram! igazán nem lehet, könnyen megfájlhatna érette szegény öreg nyakunk!

— Igen, de hát mi titeket ezennel elfogunk s úgy kísérünk a magyar táborba! ti eleséget szállítottok az ellenségnek, a mi tiltva van; hej Jancsi! Mihály! kiálta bajtársihoz, felültök a kocsikra, s a kenyeret a magyar táborba szállítjátok, agyonlővén mindenkit, aki csak ujját is föl meri ellenetek emelni! Nos öreg bátyára, ha jó szántából nem akart, most már mint fogoly fog a magyar táborba menni!

— Hát hiszen nincs mit tennünk, ha az urak csakugyan elfognak, szólott az öreg jókedvvel, hiszen Isten s világ látja, hogy nekünk most már azt „muszáj” tenni, mit az urak parancsolnak,— miért nem adtak mellénk kísérőket.

— Induljanak kigyelmetek, visszajövet még hihetőleg találkozni fogunk.

— Hát csak arra Poroszló felé azzal a rúddal, a ki erre is amarra is összekerítette! kezdé az egyik kocsira felült honvéd beszédét; aztán egy lépés se legyen ám félre, a kinek kedves az élete.

És igyekezett ugyancsak haragos arcot vágni, holott látni lehetett, hogy inkább szeretne mosolyogni.

— Mit gondolsz bajtárs, szóla a kocsik távozta után egyik őrmester a másikhoz, bemegyünk-e Gyöngyösre?

— De be ám, válaszolt társa, ha minden házat egy-egy ördög őrizne is.

— Aztán elhozzuk a polgármester uramat.

— Majd más nótát fog nálunk füttyölni.

— Ráadásul azon főtiszt urat is meglátogatjuk.

— Úgy parancsolja a hadi regula.

— Előre tehát bajtársak, ma nincs idő a pihenésre. Délután lehetett az idő, midőn 5 honvéd Gyöngyösre beérkezett.

A város lakóit a legnagyobb öröm lepte meg, midőn a kis csapat honvédet meglátták, kik jó kedvvel s a legnagyobb bátorsággal mentek egyenesen a városháza felé.

—Szállást gyorsan! kiáltozák, nyomunkban a magyar hadsereg, egy óra múlva 4000 honvéd fog ide érkezni.

S lőn kitörő öröm, lelkesedés, éljenzése a honvédeknek; a lakosok oda rohantak a templomokhoz, tornyokhoz, középületekhez, leszórták róluk a sárga-fekete lobogókat, kitűzték helyökbe a rejtve tartogatott s most örömmel elővont nemzeti zászlókat.

—Éljen a haza! éljen a honvéd! kiáltozák lelkesedéssel.

A két őrmester egyenesen a város házához ment, kísértetve néhány százra menő lelkes polgártól.

—A polgármestert keressük! tudakolák a városháza udvarába érkezve.

A polgármester ott ült bureaujában, s hihetőleg azon gondolkozván, hogy-minemű kitüntetést, vagy érdemrendet fog nyerni a bécsi kormánytól hűséges szolgálataiért!

Az öromrivalgást meghallván, meglepetve ugrott fel.

Ez nem jót jelent, ily hanggal nem szokták azokat üdvözleni, kik a megzavart rend, közbátorság s az állam valódi érdekeiért küzdenek.

Gyorsan szakítá föl ajtaját, hogy meggyőződjék a zaj okáról; de mennyire lőn meglepetve, midőn a folyosón meglátta a honvédeket, a mint épen s egyenesen felé közelgetnek.

Menekülni, elfutni lehetetlen volt, be kellett várnai a legrosszabbat is.

—Polgármester úr! Ön az ellenséggel czimborál; hogy egyéb bűneit elhallgassam, élelmet szállított nekik; ön a haza nevében foglyom.

A polgármester nem tudott szólani, csak zavart tekintete jelenté, hogy ismeri bűneinek nagyságát.

—Ön sok derék jó honfit vasra veretett, börtönbe záratott, midőn érzé, hogy igazságtalan s bűnös tettei oltalmául ott áll mellette oltalmúl a szuronyhatalom; illő tehát, hogy ön is részt

vegyen azon sorsban, melyet másoknak oly gyakran előkészített.
— Hej börtönőr! lánczokat elő!

A börtönőr sokkal nagyobb készséggel hozá elő a kívánt eszközöket, mint a minő buzgósággal ezt más alkalommal teljesítette.

A polgármester azon pillanatban vason volt, az összegyűlt népsokaságnak rettentő öröme, kik éljenzéssel nyilváníták a történetek feletti tetszésöket.

—És most folytassuk látogatásunkat!

—Az Orczy kastélyba! kiáltoztak néhányan, mintha sejténék a honvédek szándékát.

Gróf Montecuculi vasas ezredes a kastélyban volt szálláson.

A grófúr, miután lovasságának nagy része a szomszéd falvakban volt elhelyezve, s miután mint monda, rosszul is érzi magát, jónak látta inkább itt maradni, hol különben is teljes biztonságban érzé magát.

Épen ebéd utáni sétája volt az ezredes úrnak, midőn hallá az utczán az ablaka alatt támadott erős zajt.

— Ah, valami korhelyek lehetnek, mormogá magában, s egyet fordult pamlagán.

Hanem a zaj, a helyett hogy elhallgatott volna, mindig nagyobb, nagyobb lett, a közelebb, közelebb jött, úgy tetszett, mintha lakása előtt állának, s ha nem csalódik, nevét is több ízben hallá említetteti.

Boszankodva költ fel, hogy csöngessen szolgájának.

Hanem mielőtt csöngethetett volna, hirtelen fölnyílt szobájának ajtaja, s rajta ijedtségtől elsápadva, rémült arczzal bukott be, szolgája.

—A honvédek! rebegé fuldokolva!

—Mit? mit? tudakolá az ezredes.

Válaszul fölpattant az ajtó, s rajta a két őrmester lépett be 2 társától követve, míg egy őrt állani kívül maradt a kapu előtt.

A vitézek szuronyt szegezve fogták körül az ezredest, mielőtt annak ideje lett volna a szomszéd szobában levő fegyvereihez juthatni.

— Adja meg magát ezredes úr! szólott az egyik, hasztalan kísérli meg az ellentállást, vagy remél menekülést, nyomunkban a magyar tábor.

Az ezredes nem volt gyáva ember, hanem mit tehetett, négy szurony volt mellének szegezve, s a legcsekélyebb ellentállási vagy szabadulási kísérletre mind a négy bizonyosan kebelébe merül.

Ez ugyan fatális história, mondhatni, hogy saját tábora közepén elfogatni, ilyenről ugyan még csak álmodni sem tudott.

—Kardját kérem ezredes úr! szólott Filep őrmester udvariasan, míg a többi folyvást mellének szegezve tárták a szuronyt.

—Látja, hogy nincs nálam csak egy fogpiszkáló is, szólott az ezredes boszúsán, menjen s keresse a szomszéd szobában.

A nép éljenzése kíséré a honvédeket, midőn a tekintélyes foglyot a városházához kísérik.

Fél óra múlva két előfogat robogott ki az épület udvaráról, egyiken a polgármester ült a tisztí szolgával s 3 honvéddel, másikon az ezredes két őrmesterrel, kik teljes tiszteletet tanúsítva a fogoly rangja iránt, udvariasan vele vis-a vis ültek a kocsiban.

— Nekünk kötelességünk ez urakat elszállítani, szólott az egyik őrmester a kocsiról a polgársághoz, legyenek önök nyugodtan, míg a magyar tábor megérkezik. Viszontlátásig. —. Isten önökkel!

A kocsik éljen riadozások között robogtak ki a városból.

— Poroszló felől kiálta oda kívül egyik őrmester a kocsisoknak.

Képzeltetni az ezredes meglepetését s boszúságát, midőn pár órai menet után is, sehol egyetlen katonát sem láttak a híresztelt 4000 főnyi magyar hadtestből.

— Önök bátor ficzkók! szólott végre elkáromkodva magát, midőn már csaknem pár mérföldnyi utat tettek, a nélkül, hogy avagy csak hírét is hallották volna a magyar tábornak, önök megérdemlik a jutalmat, hanem szeretném magamat ostobaságomért hadi törvényszék elé állítatva degredáltatni.

Többet nem szólott egész Poroszlóig, legfőlebb, szép hold

világos éj levén, néha-néha visszatekintett, kémlelvén, váljon nem jönnek-e vitézei szabadítására.

Bizony nem jöttek azok, sőt hírt vévén ezredesök balesetéről, valamint a magyar hadsereg vélt közeledtéről is, lehető gyorsasággal magok is elvonultak egyenesen Miskolcznak.

—Isten hozta önöket! szólt Asbóth ezredes, midőn az őrmestereket bejelentették, hallom, hogy nem egyedül jöttek.

—A mi ellenség Gyöngyösön volt, mind összeszedtük és elhoztuk ezredes úr! válaszolt a két őrmester jókedvűen.

Kossuth Lajos nótája.

1.

Kossuth Lajos azt izente:
Elfogyott a regementje.
Ha még egyszer azt izeni,
Mindnyájunknak el kell menni.

Kossuth Lajos édes apám,
Felesége édes anyám,
Én vagyok az igaz fia,
Magyarország katonája.

Kossuth Lajos udvarába
Eltörött a lova lába;
Jere pajtás, gyógyítsuk meg,
Itt a muszka, szalaszszuk meg.

II.

Kossuth Lajos, Kossuth Lajos!
Most az ország dolga bajos!
De csak addig lesz az bajos,
Míg visszajössz Kossuth Lajos.

Kossuth Lajos nagy bujába
Kiül a tenger partjára,
Ráborul a koronára .. .
Hol van a sok katonája!

Esik eső karikára
Kossuth Lajos kalapjára.
Valahány csepp esik rája,
Annyi áldás szálljon rája.

Kossuth Lajos ablakába
Kinyílt a piros rózsa,
Rá hajlott az egyik ága,
Ott búsul az árnyékába.

III.

El kell menni háborúba
Hírt fűzni szép koszorúba.
Szabadságunk koszorúja,
Nem hervad el többé soha.

Virágos kert Talján ország,
Messze vagyunk mi tehozzád.
Majd elvisz a német ingyen,
Oda segít a jó isten.

Lesz Kossuthnak regimentje,
Lesz kard, puska, ló és mente,
Örömnapod is lesz, csak várd,
Szegény, szegény Magyarország!

IV.

Kossuth Lajos levelet írt,
Hogy a történekről vett hírt,
De nem tartja azt elégnek,
A mit adtak nemzetének.

Hiába ír Kossuth Lajos,
Hazánk dolga igen bajos,
De hiszen lesz még oly idő,
Mikor Kossuth is visszajő.

Kossuth Lajos írdeák,
Nem kell neki gyertyavilág,
A ragyogó csillag mellett
Írta ő azt a levelet.

Kossuth Lajos írdeák,
Megírja a haza híját,
Kimutatja: hol a baja,
Azt is hol az orvossága.

A két hős.

Beszély Tóvölgyi Titusztól.

I.

Pitypalaty! pitypalaty! pitypalaty!

Tavas van!

Mily édes kimondani e szót! Mennyi illat van benne, mennyi mámor!

A vetés zöld, kalászat kezd hányni a búza, a bázában szól a fűj: pitypalaty! A rét virágos, felette lepkék röpkéének, méhek döngicsélnek, fecske szállong, s benn a fű sűrű erdejében szól a fűj: pitypalaty!

A lóhere már magasra nőtt, öreg kocsis kaszálja, a kasza zsinog, csiszolódik, aztán cseng, peng, ha hozzá verik, végig csúsztatják rajta a fenőt. Benn a lóherben magas fűszálak sudarai közt bujkálva szól a fűj: pitypalaty!

Fenn a légben pacsirta énekel; a bérezek felett mélázó sas kiterjesztett szárnyakkal fekszik a légtengeren, csak néha legyint egyet-egyet hatalmas evezőjével s fumigálva néz a világ fenekére, melyen hajh! — rettenetes sok a csúszómászó.

Messze messze a távolban füstgomolyok kerekednek egymás hátára, utánuk sokára tompa zuhanás hallik és megrendül a föld. mintha az isten ökle ütötte volna mellbe.

A völgyben csevegő csermely partján, szomorú fűz alatt, mely mint világosabb fátyol, kihajlik a sötét bükk erdő árnyából, s hosszú foszlányait szétteríti a patakocska tükrén, molynak ezüstjében aranyhalak czikáznak, — két ifjú ül, leány az egyik.

A fiúnak nagyon szép magyar neve van, Árpádnak hívják, a leány neve pedig Ilona.

A leány barna, az ifjú szőke. Az ifjú szeme láng, a leányé

parázs. Nagyon szép egy pár gyermek, igazán gyermek, hiszen a leány még csak 14 éves, s az ifjú alig több egygyel.

Mit csinálnak? — Szerelmeskednek.

Szépen, kedélyesen és ártatlanul. Belemarkolnak a fübe, egyik oldalon az ifjú aczélosabb keze, másik oldalon a leány harmatgyenge, habféhérségű kacsója. Megolvassák, hány szál füvet szakasztottak le, páros-e vagy páratlan? Ha páros mosolyognak, ha páratlan szomorkodnak; éltők csendes, nyugodt tükrét egy fűszál is képes megzavarni.

— Az enyém páratlan, — mondja Ilona, s lesüté fekete szemeit.

— Az enyém is páratlan, — mondja Árpád, s a kék szemek követék a fekete szemek példáját.

Épen most mosolyogtak, s íme a füvek ajkuknak virágmossolyát tépték le.

Pityalatty! pityalatty! pityalatty!

A közel vetésben szól a fűrj, fenn a légben zeng a pacsirta, s a béresi sas beláthatlan magasból vizsgálja a nyulat, mely nyitott szemekkel cserjés hegyoldalban alszik.

A föld megdöbben és ismét megrázkódik.

A leány megdöbben, az ifjú felrebben; — mi volt az?

Nem a pityalatty szólt, nem a pacsirta zengett, trombita harsogott, harci mének nyerítettek, s a csaták robaja alatt reszketett a föld. Messze a távolban füstgomolyok kerekedtek egymás hátára.

— Én tudom mi volt az, — monda kevés szünet után elpirulva a fiú, — aztán hosszú lélekzetet vőn.

Ilona közelebb simult hozzá, hullámzó melle az Árpád szívéhez szorult, karsú dereka meghajlott, s gömbölyű karja koszorú gyanánt fonódott az ifjú homloka körül.

— Én tudom mi volt az, — rebegé Árpád másodszer is.

— Ó! ha tudod, mond meg nekem is, neked semmit sem szabad tudnod, amit én nem tudok, a te tudásod az én tanulmányom, tegnap megtanítottál arra: miként lehet kengyel nélkül felszökni

a lóra, ma taníts meg arra; mint lehet olvasni a hangból, megtudni, hogy mi van a légben és a föld alatt?

— A légben vérszag, a föld alatt halott, — válaszolá Árpád, maga elé bámulva, — s csermely partján, nő szíve felett, ölelő karok közt: a gyáva.

Ilona ijedve tekintett szerelmesére, s midőn látta, hogy az halvány, elhalványodott ő is. Az egyik szívnek nem lehetett fájni, hogy meg ne érezze a másik.

— Árpádkám mi lelt? — gyáváról beszéltél és elsápadtál.

Az ifjú arca kipirult e szavakra, s egy pillanat múlva már piros volt a leány is.

— Árpádkám most már szebb vagy, mert piros vagy.

— Hátha még véres lennék, — monda az ifjú.

— Ah ne beszélj ilyeneket, akkor megijednék tőled.

— Pedig véres fogok lenni.

A leány nagy fekete szemei egyszerre merevek és mozduatlanok lettek, szíve sejtelmet érzett, s lelke ifjának arczárói a gondolatokat olvasá le. Árpád érzé: hogy az Ilona kezei szorosabban tapadnak karjára, de nem merte felemelni tekintetét, ismerte a leány szemeknek hatalmát, tudta, hogy az előtt meg kell hajolnia, pedig most egyenesen akart állni.

— Te a csatába akarsz menni! — monda a leány reszkető hangon, — tudod-e, hogy én is utánuk megyek?

Árpád megrázta fejét:

— Leányokra ott nincsen szükség. A galloknál volt szokásban, hogy a nő csatába kísérje férjét, két tábor volt, az első férfiakból, a másik nőkből állt, s a férfi készebb volt meghalni, mintsem hogy a nők közé szaladjon vissza. A honvéd kész meghalni a nélkül is. Csak miattad maradtam itthon eddig is, szerelmemért feláldoztam a szabadságot, vágyamat. Pedig Petőfi azt mondta: „Szabadság, szerelem, e kettő kell nekem; szerelmemért feláldoznám az életet, szabadságért feláldoznám szerelmemet.”

Ismét megrezzent a föld.

— Az ágyúzás közelebb jön, — mondá heves szavakkal az ifjú és felállt, — nem várom meg, hogy ide érjen.

A leány öltönyébe kapaszkodott.

— Árpád! Hova akarsz menni? Én veled megyek!

Az ifjú most már nem tartóztatta magát, lázas rohammai ölelte át kedvesét, a erejének minden hatalmával szorítá szívére:

— Csókolj meg Ilonám! Imádságos ajkad a halhatatlanságot fogja belém lehelni! Hallod-e, mint dörög az ágyú?

Pitypalatty! pitypalatty! pitypalatty!

A fűrj szók a vetés közt, a pacsirta zengett a légben, a távolból sűrűbben hallatszott a tompa zuhogás, és a közelből egy sikoly.

Az öreg kocsis letette kaszáját és arra felé ment, honnan a sikoltást hallotta. Csergő csermely partján, virágos gyeptető felett egy alélt leány feküdt, Ilona kisasszony. Senki sem volt mellette!

II.

Két domb állt szemközt egymással, egyik benőve nyír, cser, és tölgy fákkal, a másik benőve: bükk, szil, és hársfákkal. A fák lombozatai közül kifehérett egy-egy kastély, a két kastélyban lakott két úri család. Nem voltak egymáshoz messze, csak egyetlen keskeny völgy választá el a két dombot egymástól, egyetlen völgyecske, áthatítva ragyogó tükrű patak által, melyhez a Zagyvától gyakran feljöttek a czipogó bicickek és sivalkodó sirályok, szárnyaikkal csapdosván a gyöngyözdő habokat.

A két kastély szemközti ablakából, két őszes úri ember kikönyökölve, s hosszú szárú pipából bodor füstöket eregetve, órák hosszán át elnézte a légben játszó madarak villámsebességét, s a habjaiban fürdő vadkacsákat, a nélkül, hogy szeméit valaha egyik a másik kastélyára emelte volna. Ezt azonban nem nehéz volt megtenniök, házaikat csak keskeny völgy, de érzelmeiket szóles mélység, évszázados gyűlölség választotta el egymástól.

A középkort visszaidézd regényírók számtalan ily egymást gyűlölő várúrral állnak elő, és szerkesztenek cifrábbnál cifrább meséket, mire gyakran mondja még a hiszékeny olvasó is: régen volt, talán igaz se volt.

Történetecakénk nem visz bennünket évszázadokkal vissza,

legfeljebb is egy pár évtizedig, egy álomnak tetsző, de vérrel rettenetesen megfizetett rövid aranykorig, 1848—49-ig.

Veszélyben van a haza! — dördült meg Pesten e felkiáltás, elhangzott Tarnavölgyig, és messze, messze azontúl.

A két kastély két ura ott könyökölt most is az ablakon, és mind a kettő felemelte tekintetét, hogy: — az olvasó hihet szavainknak, — hogy az átellenes kastély ablakát megláthassa.

Nagy dolog volt ez.

összetartás, közös erő, közös akarat; fogjon kezét a magyar s összolvadt ereje képes lesz dacolni a vézszel: a haza mentve leend.

E szavak mennydörögték keresztül az országot: „A magyar ne legyen ellensége saját magának, van neki ellensége úgy is elég!”¹

A megtömörült évszázados gyűlölség közepébe hulltak e szavak, és szétrobbantották azt, mint lőpor az aknát.

Másnap az egyik kastély birtokosa kezébe vette pácáját, ráakasztotta a kostököket, feltette házisapkáját, fogai közé szorította a pipaszárat, és a cserjékből összekuszálva benőtt tekervényes úton, mely a patakhoz vezetett, melyre évek óta nem szabad volt embernek lépni, mert az valamikor a két kastély közt szolgált közlekedő út gyanánt, — megindult. Szurdokfalvi Pál úr olyan egyenesen léptetett lefelé, mintha hajába egy galy se kapaszkodott volna, mintha sapkáját még egyszer se rántotta volna le az ág. Mindegy volt az most, kibontotta haját, felvette sapkáját, kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy ily apróságokra ügyeljen, feje tele volt ólomnehéz gondolatokkal, s vitte lefelé a parton mint egy semmit.

Ugyanezt tette Brezokőy Sámuel úr is, pedig tanúbizonyság rá az élő isteni hogy nem beszéltek össze, egyik sem tudta a másik szándékát, mindkettő azért ment a patakhoz, mert már régen nem volt ott, a patak képezte a két birtok határát, s ott már oly nagy volt a taszító erő, hogy a két spectabilist semmiféle hatalom nem bírta volna ehez közel vinni.

Dehogy beszéltek össze. Talán mióta éltek, sem beszéltek

egymással, dédapjok összeharagudott, s a harag fiúról fiúra szállt, apa apára hagyta testamentomban.

1848-ban kétfelé szakadt a nemes levél, a hagyomány alapja; vége lett a gyűlölségi oknak, más ok merült fel a közveszélyből, a haza védelme, ok a kibékülésre.

Rövíden írjuk le csak: Szurdokfalvi Pál és Brezókőy Sámuel a patak partjánál találkozott.

— Jó napot szomszéd! — kiáltá egyszerre mind a kettő.

A magyarok Istene jól ismeri embereit; a kibékülés hangját egyszerre adta az ellenségek ajkára.

Ennél többet most nem szóltak egyszerre. Egyik jobbra ment, a másik balra, mind kettő igen furcsán érezte magát, mire haza értek, folyt homlokukról az izzadság, a néhány szó kimondása, melyet a vizén átkiáltottak, annyi volt nekik, mintha valóságos hidat építettek volna azon, vagy még annál is több. Hogy neki melegedtek: annyi igaz.

— Jó napot szomszéd! — Három nap, három éjjel szüntelen ez csengett füleikben, s mindkettő azt hitte, hogy a másik szolt hamarabb.

Negyednapra találkoztak ismét.

— Jó napot szomszéd! Ellenség ütött az országba, halotta-e már?

Brezókőy Sámuel volt, a ki ennyit birt egy szuszra kimondani.

— Adjon isten szomszéd! Ha összetart a magyar, majd kiüti belőle; — volt a Szurdokfalvi felelete.

Egy napra megint elég volt ennyi.

„Brezókőy szólított meg,” — gondola Pál magában. „Pál ki akar békülni,— gondola Samu. — Mégis derék magyar ember, jobban tudja szeretni a hazát, mint gyűlölni engem.” — Ilyesmit Pál úr is gondolhatott.

Mire két hét elmúlt, a két halálos ellenségből a legjobb két jóbarát lett, kik roppant csodálkoztak azon: hogy tudtak egymásra haragudni?

Hja! nem csak nemes levelet, ily gyűlöletet is örökölt azelőtt születésével az ember.

A két férfi után jött a két asszony, a két férj után a két feleség. Majd agyoncsókolták, mikor megismerték egymást, nem volt jobb két asszony a világon. A szülék után aztán jöttek a gyermekek. A két család elkezdte egymást szeretni, soha nem voltak többé egymás nélkül, együtt olvasták a hírlapokat, együtt búsultak a hon bajai felett, s együtt örültek, ha annak ügye jobbra jobbra fordult. Egymást buzdították honfitúi tettekre, adakoztak lóval, katonával, pénzzel, és nem sokára szerte szárnyalt híre e két derék hőnszerető családnak.

Árpád hallgatta, midőn az apák, Ilonka, midőn az anyák beszéltek, szívében megfogant minden szó, a leány kezdte szeretni hazáját leányosan, az ifja férfiasan; egyik gyengéden a másik hatalmasan, egyik könnyel, a másik vérrel.

III.

Mulattak.

D. város egy rohanó kis folyónak partján fekszik, D... vára a folyó túlsó partján meredek hegyorom tetejéről tekint le, büszkén, mintha ott a magasban semmitől sem lehetne félnie. Hejbi pedig ugyancsak eldolgozták néha: hol a török, hol a magyar, hol a labancz, hol a kurucz, — egyszer ellenségnek, másszor jóbarát-nak szolgált fészkekül.

Az ellen, ha megvetve akar beszélni felőle, azt mondja rá: bagoly fészek. Ágyúk bombölése bagoly huhogása, ágyúd lobbanása, bagoly pislogása.

Rémséges bagoly huhogás! veszedelmes pislogás! Nem jó vele enyelegni, de muszájból mégis csak megteszi az ember.

Multság volt.

A bagoly huhogott, egy-egy pislantása bevilágította, huhogása bedörögte az éjszakát, orzó golyók, mint hulló csillagok röpkedtek össze-vissza a sötét éjben; néha egy-egy puska pattant el, de hiszen a bagolyfészkekben rendszeren szoktak lenni denevérek is: hadd czinczogjanak.

Fenn a várban osztrákok voltak, lent a városban magyar honvédek. Itt is, ott is szólt a zene, aztán mikor valaki toasztra emelé fel poharát, ágyúgolyó repült egyik mulatságból a másikba; ami a várból jött, azt jelentette: lebe hoch! ami a várba ment, azt jelentette: éljen!

Olyan pompás kis multság volt, hogy keresni kellett párját. A naiv baráti nyilatkozatok közben néha egy-egy halál is érkezett a vendégeskedőkhez, de annyira mindennapi vendég volt az akkor, hogy még csak észre sem látszottak venni.

Mulattak.

Karcsú leventék, fiatal huszár gyerekek járták a csárdást, a d . . . i hölgyek nem rettentek vissza a bagoly huhogásától, kimentek ők is a táborba, repült a fátyol s a nemzeti szín szalag, a szemekben lobogott a lelkesedés tüze, míg itt-ott magas lángban felcsapkodó tábortüzek képviselték a tábor szemét, felkacsingatva a várra. Néha egyiket vagy a másikat szétütötte az onnan lerepülő golyó, de a kölcsönt azonnal visszafizette egy fiatal gyermek arcú honvédtüzér, s zilálva szóródott szét a bástyafokon lobogó tűz parazsa.

Mulattak kivilágos, kiviradtig.

Mikor a hajnal pirkadni kezdett, mikor a felébredt természet kinyitott szeme a hajnalcsillag ragyogó sugarait végig hintette a harmatos gyepen, akkor elcsendesedett minden. Ha az égen megjelent őrtűz kioltotta a földi őrtüzeket, a várbástyája elsötétedett, s úgy állt ott a hajnali szürkületben, mint egy kővé vált óriás.

Hova lett az élet? Hogy talán a halál járta borzadalmas tánczát az éjben?

Semmi hang. — Semmi hang; pedig a tábor mozog, mint egy hangyaboly, a hajnal csillag fénye fegyvereken villan meg, a huszár lovát nyergeli, a tüzér ágyúját tisztítja, s a honvédek ünnepeles komolysággal szótlanul sorakoznak egymás mellé.

A vezér méné már szökdécselve iramlík jobbra balra a zöld pázsiton, utána s körülte mintha lovas angyalok lebegnének, repül a huszármente szárnya. Egy-egy paripa elnyeríti magát, másik feleletet ad rá, — aztán néma csend ismét.

A várban trombita harsan meg, le a táborig úgy hat a hang, mint valami túlvilági melódia, pedig nem jelent egyebet, mint azt, hogy a lovak elébe ott most töltik a zabot.

A magyar vezér parancsot ad, a három ágyút felvonnak egy a várral szemközt álló dombra. A tűzmester fiatal gyerek, s oly nehezen válik el egy szintén gyerek arcú huszárhadnagytól, mintha testvére volna. Hosszan, hosszan szorítják egymás kezét, szemekben köny csillog, — aztán egyik megy az ágyúk, a másik a csapat után.

A huszárhadnagy csákóján fehér szalag, tiszta fehér mindig, a hányszor elválnak egymástól, mindig újat és újat tűz fel arra a fiatal tűzmester.

Vitéz két katona, az egész hadseregben nem harcolt szebben senki, mint e fiatal huszárhadnagy, és nem lőtt jobban, mint e fiatal tűzmester.

A honvéd csapatok hallgatag lépdelik át a folyón keresztül vezető hidat, s mire a láthatár arany köretében a nap gyémántja felragyog, a vár előtt ezek szuronya villan meg, s a felébredt halál összeüti szárnyait a vár felett.

A huszárok tartalék gyanánt a vaskapuvál szemközt állítanak fel, egy hadnagy büszkén ágaskodtatja paripáját, csákóján ott virít a fehér szalag, s a magyarok ágyúütege mellett meglebben egy fehér kendő.

A vár bástyáin most három-négy füstgomoly lobban fel egymásután, hármat dördül, a föld reszket, de nem a honvéd keble: — éljen a szabadság! harsan meg ezrek ajkán, azt három ágyúlövés követi a dombon felállított ütegből, s az emelkedő füstgomoly közt fehér kendő lobog.

A tűzmester jól czélt, megrecscent a várfokon lebegő fekete-sárga zászló nyele, e a zászló törött szárnyként le a földre hullt.

Rósz az egyik, jó jel a másik résznél.

A honvédek rohannak, keresik a menedékes helyeket, egyik a másikat hozza felfelé, létrák támasztatnak a meredekebb helyekhez, most már három oldalról dörög a magyarok ágyúja, for-

gácsokba pattognak szét a bástya kövei, a magas füstoszlopok emelkednek fel a vár belsejéből.

De az ellenség sem alszik ám. A bagolyvár ágyúi rémségesen huhognak, a denevérek czinczognak, füttyöltve, zizikelve röppen szét száz meg száz golyó, omlik a piros vér, fogy a drága élet, nemes szivek szűnnek meg dobogni, — s otthonn anyák szive reped meg.

Pokoli zaj, eget verő mennydörgés, a folyó túlsó oldalán a városban esengve-pengve pattognak szét a kihullt ablakok az utca kövezetén, de a tört résen nemzeti színű zászló nyúlik ki, és messze virít róla a piros betű: „Éljen a szabadság!” —A d...i hölgyek egyrésze koszorút köt, a másik tépést szaggat, öregei kardot köszörülnek, ifjai küzdenek a bástya alatt.

Az osztrákok keményen védik magokat, golyóik átfúrják a honvéd zászlókon lebegő szűz Mária képét.

Az elkeseredett rohanók holttestről holttestre lépve hatolnak felfelé, de a magasból gyilkoló szuronyok taszigálják le őket, és pillanatról pillanatra nő a halottak halma.

Nem a lelkesedés harczol ott fönn, hanem a düh, kaliezkába zárt, kiéheztetett farkasok azok, s a helyett, hogy kínozhatják szagatnák össze, saját testüket, a nép testét marcangolják.

A magyarok vezére nyughatatlan, a leghősibb rohamok veretnek vissza, a leghősibb katonák közt pusztít kegyetlen kezekkel a halál.

Az éjjeli multság ára: vérpatak.

A magyar ágyúütegek szakadatlanul bömbölnek, a fiatal tüzemester ágyút a vár kapujának irányozza, a vasgolyók iszonyút pattantva csapódnak a vaslemezekhez, a kapu döng az újabb Botond rettenetes csapásai alatt.

A honvédek már negyedszer újítyák meg rohamukat, mindig elkeseredve, de mindig kevesebben. Barát elhunyt barátjának mellét tiporja össze, testvér testvérnek holttetemére áll, s egyik bajnok visszazuhanva a másikat üti le lábáról.

Vitézeink egy lábíg elvesznek! — mondja szemöldeit összehúzza a vezér, — visszavonulót kell fúvatnom!

A mellette álló huszártrombitás ajkaihoz emeli trombitáját, — de e pillanatban a trombita *attaquera* harsog a várban, a védők elhagyják a bástya fokot és befelé rohannak, egy század osztrák vadász azonban helyén marad, s örült kitartással védi a legveszedelmesebb helyet. Egyik sora a másik után söpörtetik el.

A vezér nem tudja mire vélni a dolgot, de íme száguldva jön hadsegéde, s lihegve, a diadalmámortól beszélni alig bírván, csak szótagonként rebegi: „Egy fiatal huszárhadnagy egy századdal rögtön berohant a résen, — a kapuról az ágyúk most a bástyákon küzdő vadászokra irányoztatva söprik le azokat.

— Rohanj! rohanj! — kiálta most előre szöktetve a vezér, — a trombita *attaquera* harsant meg, a dobok új rohamra peregetek, s mire a huszárok irtóztató küzdelem közt az ellenség által körülfogattak a várban, a nemzeti zászló már fenn lobogott, a honvédek nem mászni, repülni látszottak felfelé; mentve lón a hősies kis csapat, s néhány perez múlva minden fokon a szabadság lobogóját lengeté a szél.

D..... városban megkondultak a harangok, a várban megharsant a Rákóczi indulója, egy hat fontos sugár ágyúra homlokán koszorúval fiatal tüzemester volt ültetve, s ugyancsak koszorús fővel fiatal huszárhadnagy vitte elől a diadalmas lobogót.'

Éljen! — harsogá a sereg és a nép.

IV.

Mulattak!

Egyik pillanatban folyt a bor, a másik pillanatban folyt a vér. így szoktak azok, kiknek élete még csak órákhoz sincs kötve. Ma még ember, holnap már sír, ma forrón dobogó szívek közt, holnap már a hideg hant alatt.

Lehet-e irigyelni tőlük a mulatságot? Lehet-e irigyelni a tüzet szemükből, a mosolyt ajkukról? Mindig felettük suhog a halál keze: hogy kioltsa életüket. Szintén fél az ember a nevető arczokra nézni, olyan az, mint januáriusban a tavaszi nap melege, — egy óra múlva fagy.

Sok ember csődült be Z.... városba, harminczernyi magyar had vonult azon keresztül, még az isten is felvonatta mennyországának ablakáról a felhőfüggönyöket, kikönyökölt rajta s úgy nézte a világ legdélcegebb katonáinak e roppant számát.

Roppant szám! Csak harmincezer! — Igen, de 30,000 magyar; gondoljátok meg. Hunyadi 30,000-re menő magyarral száz ezerekre menő törököt tört össze-vissza, előtte s utána 30,000-re menő magyar sereg olyan szám volt, minő előtt nem gát még egy ország sem.

Délczeg huszárok: kék, vörös, zöld ruhában, gyönyörű honvédek, tánczes paripák, lassan döbörgő ágyúk, tyrol vadászok, bécsi önkénytesek, lengyel vörössapkások, mint egy-egy pont bevégzett ezredek után, minden csapatvezető egy-egy kezdőbetű.

A Rákóczy indulót harsogtatva vonultak keresztül a városon; — kinn a város szélén ökrök sülték, magas állványokon tíz akós hordók voltak csapra verve, hogy egy órai pihenésre jusson ennek a sok dicsőségnek a város hálájából egy-egy falat s egy-egy korty.

Tarnavölgyére is kihatott a híre ez ünnepélyes egy órának, Brezókóy és Szurdokfalvi kocsira ült nejével, behajtottak Z. városba, szívökben fájdalom és remény nyel, vájjon a 30,000 közül nem jut-e nekik is, nem fogják-e megláthatni: Árpádot? — ki eltűnt előlük s azóta még csak híret se hallották, — vagy Ilonát, ki Árpád után — furcsa dolog, pedig igaz, — katonának szökött el.

A város végén már gúlákba voltak rakva a fegyverek, az ágyúk ütegenkint sorban felállítva, a huszárság lovai czövekekhez kötözve; a legénység szanaszét hevert a gyepen, roppant tért foglalván el, az ökrök darabokra vagdaltattak, s hordattak csoportról csoportra.

Be szép is volt! Be szép is volt!

A városi lakok kiüresedtek, táborban volt az összes lakosság; valamennyi hölgy nemzeti szín szalaggal hajfodrai közt.

A tábor közepén roppant nagy asztal volt felterítve a törzstisztek számára, a vezénylő tábornok maga elnökölt, jobbján egy

fiatal huszárkapitány ült, még alig 16 éves, valóságos fiatal csoda, balján egy tüzérfőhadnagy, még alig 15 éves, — még olyat sohse látott a világ.

Csupán e két tiszt volt látható a törzstisztek közt, az a két gyermek.

Az asztalt állványok fogták körül, az állványokat ellepte a néző közönség. Mire Szurdokfalvyék és Brezókóyék megérkeztek, már nem kaptak helyet, messze az asztaltól kellett megállniuk, a hol már nem láttak semmit.

Mire a lakomának vége lett, a tábornok felállt, 8 néma csend lett egyszerre.

— Kapitány úr, főhadnagy úr! — szólt az ifjakhoz — legyenek szívesek és álljanak fel az asztalra.

Furcsa volt, hanem azért mégis megtörtént.

Először a kapitány lépett fel, aztán a főhadnagy. Halvány volt mind a kettő, de egymás szeme közé néztek és pirosak lőnek. A kapitány egy fejjel volt magasabb a főhadnagnál.

— Valóságos gyermekek, hangzott szájról szájra, — jaj be szépek, be gyönyörűek; kár hogy egyik nem leány, milyen szép egy pár lenne a kettőből.

A hölgyek ajkán elállt a léleket, egy pillanat alatt szerelmes lett valamennyi, a két ifjú Mars egyúttal Amor is volt, oldalán igaz hogy kardot, de szemében nyilat hordott.

Midőn a tábornok levette sapkáját, levette valamennyi törzstiszt, — csak az istent szokták így megtisztelni, de hiszen a két ifjú hadisten volt.

— 30,000 vitéz bajnok közt íme bemutatom a két legvitézibbet, — dörgött a vezér ércz szava, — egymásután nyolcz csatában művelt e két ifjú csodás dolgot; a haza, mely emlőjén ily gyermekeket nevel, nem fog elveszni.

Köröskörül megdördült az „éljen,” a tábornok pedig karon fogta a két hőst, s vezette őket lépéiről lépésre, mindenütt a bámulat s csodálat nyilatkozata hangzott fel mellettük; de egy helyen megrohanták őket, s mindenek közt a következő felkiáltás volt a legcsodálatosabb:

— Leányom! —

E felkiáltásra a fiatal tüzérfőhadnagy egyöt átölelő nő karjai közé omlott; a huszárkapitány pedig egy másik anya keblére.

A kik eddig bámultak, azután sírtak, örömben az öröm felett.

Elhangzott a csatazaj, Magyarország vérrel öntözött tereire gyászfátyol borít: alusznak a hősök. Árpád is, Ilona is alszik, a világosi fegyverletételkor egymást lötték keresztül.

Ki fog számolni értük a mindenek ura előtt?!

Az erővel megnémetesített magyar huszár.

Írta: Potemkin Ödön.

Számtalan eset volt reá szabadságharcunkban, hogy csendes, békés foglalkozású egyének, kik az egyhangú mindennapi élethez voltak szokva, a haza iránti lángoló, szeretettől buzdítva, nyugalmas életmódjukat a harcz vad zajával cserélték fel, s az előbbeni vértői iszonyúúé békés polgár egyszerre marciális bajnokká lett, s rövid időn egészen átalakult a folytonos fegyver csörtetés s az ágyú bömbölés közepette.

Ily hirtelen átalakuláson ment át Ürményi Nagy Mihály hevesmegyei hevesvárosi közbirtokos is, ki a haza eme válságos perceiben, a mezei gazdászatot hadi pályával s az ekevasat éles karddal váltotta fel.

Ürményi Mihály már zsenge ifjú kora óta a lovaglásban gyakorlott levén, a 14-ik számú Lehel huszárezredbe állott, s oly szenvedélyes huszár volt, hogy a hadi gyakorlatokat s a szabályos lovaglást igen gyorsan betanulta, s a mi őt különösen jellemzé, a katonai fegyelemben oly pontos és saját maga ellen is oly szigorú volt, hogy alig egy holnapos káplársága után hadnagygyá s csakhamar főhadnagygyá neveztetett. Szóval Ürményi Miska barátom pár hó alatt megtestesült huszárrá lett, s közszeretben és becsülésben állott.

1849. év tavaszán Ó-Aradon állomásozott ezredünk öt százada. Vezérünk Vécsey tábornok volt, ki mint azelőtt a huszároknál szolgált tiszt, szenvedélyesen szerette a lovas hadigyakorlatokat, s mindennap kilovagolt a temető alatti tág mezőre, hol személyesen vezényelte a huszárokat, hol pedig gyakorlatukat szemlélte.

Ebben kettős célja volt a tábornoknak. Először saját szenvedélyének tett eleget; másodszer pedig a tiszteket s az ifjú huszárokat szorgalomra ösztönzé.

Egy szép tavaszi napon Ürményi Mihály főhadnagyon volt a sor, hogy a tábornok előtt hadi gyakorlatot tartson.

Ürményi Mihály, mint kemény huszár s mindig kedélyes férfi, közkedvességben állott a tiszti kar előtt, miért is ez alkalommal számos tiszt lovagolt a gyakorlati tέρre.

Végre megérkezett Vécsey, tábornokától kísértetve, Ürményi, kit a természet hatalmas jó tudóvel áldotta meg: a „vigyázz! s jobbra nézz!” vezényszót harsányan dörgő hangon kiáltván, szép fakó lován a tábornokhoz vágatott, tisztelgett s jelentését megtéve.

A tábornok, a ki nyelv dolgában sokkal jobb német volt mint magyar, Ürményi Mihályhoz s németül intézte kérdéseit, a ki mindannyiszor: „ja Herr General!” szavakkal válaszolt, nem gondolván vele: igennel vagy nemmel kell-e felelni.

A többi tiszték, Ürményi barátjai ajkaikat harapták, a nevetést elfojtván magokban, jól tudván, hogy hevesi nemes compoassessor bajtársuk egy szót sem tud ennél többet németül. Ürményi azonban zord és komoly maradt mosolygásukra.

A tábornok tetszését, úgy látszott, nagy mértékben megnyerte Ürményi, mert a szokottnál több ideig szemlélte a gyakorlatot, s a fiatal tiszttel a legnehezebb gyakorlatokat hajtatta végre. Ezalatt több izben szólítván maga elébe Ürményit, a parancsot mindannyiszor németül adta ki. Miska bajtársunk a vezényszókat jól értette németül s fel nem sült, azaz a tábornoknak fel nem tűnt az, hogy tisztje a német nyelvben járatlan, mert az mindannyiszor „ja Herr General!” válaszszaal fogadta Vécsey parancsát.

Azonban a csapatban, melyet Ürményi ez alkalommal vezényelt, egy fiatal s egészen újoncz huszár is volt, egy vagyonos aradmegyei földbirtokosnak fia, ki saját költségén felszerelvén magát, az egész század közlegénysége kadét úrnak címezte őt. E fiatal újoncz még igen gyakorlatlan levén, a sorban hol elül, hol belül esett, úgy hogy ez a tábornoknak nagyon feltűnt, s tovább nem állhatván, a vezénylő Ürményit magához szólítá s rámutatván a gyakorlatlan huszárra, kérdé: „Herr Oberlieutnant! was für ein Mensch ist das?”

Ezt jól megértette Ürményi, s hirtelen komoly arczczal válaszolt: „Herr General! dass Mensch is Ungar.”

Ezt hallva a tábornok, s a körötte levő tisztek fuldokló nevetését látván, észrevéve, hogy Ürményi nem tud németül, tehát anyai nyelvén szólt hozzá: „Ah! a főhadnagy úr úgy-e nem beszél németül?”

Azonban Ürményi a tábornoknak hozzá oly sokszor intézett német kérdései folytán annyira benne volt már a német beszédben, hogy ezen magyar megszólítására is csak ép úgy, miként előbb: „ja Herr General!” szavakkal válaszolt.

Ürményi ezen eredeti modora felette megtetszett Vécseynek, s gyakran kedélyesen beszélt el még a temesvári táborban is: miként németesítette meg erővel a magyar huszárt.

Színészeink a szabadságkarczban.

4. Honvédtisztek boszúja Budavár ostrománál.

Írta: Potemkin Ödön.

Budavár 1849-ik évi vívásának általános s körülményes leírását csak úgy állíthatni egykor kimerítőn össze, ha ahhoz egyes jelentékeny adatokkal járulunk, ha mindazon hős tetteket, melyek e nagyszerű véres harczot kitűnővé, emlékezetessé teszik, egyenkint napfényre derítjük, szóval mindazon eseményeket, melyek a honvédvilág sajátosságait jellemzik, a még élő bajtársaink előadása nyomán gondosan s lelkiismeretesen egy begyűjtjük s a történelem számára hűn megóvjuk.

A magyar zászlóaljok már a május 16 s 17-ke közti éjjelen több oldalról megtámadták Budavárát; azonban a benlevő császári katonaság még akkor elég erősnek érzé magát az ostromot visszaverni, s a mieinknek valóban nagy veszteséggel vissza kellett vonulni, de korántsem, mintha az erélyes védelem riasztotta volna őket vissza, hanem azért, mert a valódi komoly megrohanás csak azutánra volt elhatározva. Az 1848/9-ki honvéd vezére parancsszavára bátran s elszántan rohant a bizonyos halál torkába, s ha a rohanó tömeg ajkairól az „éljen a magyar!” buzdító rivalgás elhangzott, a veszély rémes gondolata végkép elenyészett minden kebelből. Arról, hogy sorainkban gyáva lett volna, mit sem tudunk; de az nem is csoda, hisz a ki elég erőt nem érez keblében a halállal szembeszállni, az önként nem esküszik a harci lobogó alá.

A május 20 s 21 közti éjen Budavár ellen általános roham intéztetett, akkor tudniillik, midőn már a magyarok ütegei alkalmas réseket törtek a Krisztinaváros felőli várfalakon, s midőn azokat a várőrségnek lehetlen volt helyreállítani, részint a teteme

sen megrongált falak, más részt pedig a magyarok folytonos támadásai miatt.

Ezúttal csak a 42-ik zászlóaljról szólunk, mely a bécsi kapu felől nyomult a vár felé. E zászlóalj, mely már több csatában kitüntette magát ez alkalommal is nagy harcvágyat s rendíthetlen bátorságot, a rohamra készséget tanúsított, 8 tábori zene hangjai mellett haladt kitűzött czélja felé.

A zászlóalj zenekara, mely fegyverrel nem harcolhatott, egy ház védelme alatt hátramaradván, folyvást harsogtatá lelkesítő zenéjét: Rákóczy felriasztó indulóját, Vörösmarty lelkesítő szózatát stb. Azonban a zenekar bombardonistája kilépett a sorból s határozottan kinyilatkoztatá, hogy ő a ház megett tétlen nem marad, hanem a többi bajtársakkal együtt a várfalakat vívni akarja, s a rohanó honvédekkel együtt megindult, bombardonját folytonosan fűvá.

E helyt, a bécsi kapu oldalán legkevésbé meredek a hegy, e természet-hiányt azonban az emberi kéz műve, a falak magassága pótolá. A lelkesedéstől hevült honvédek „éljen a haza” rivalgással pár percz alatt a meredek erödmű alatt termettek, a tüzteli s könnyű fiatalok mindenütt legelől, s nagy gyorsasággal három hosszú mászóhágcsót támasztottak a falaknak. A balról levő hágcsón Farkas nevű. (Nagyvárad tájéki) tiszt mászott legelői, a jobb-oldalin gróf Festetics vadász százados, a középsőn ifj. Lendvay Márton főhadnagy, ugyané hágcsón a második Szemes hadnagy volt.

E névnel kissé meg kell állapodnunk, mert Szemes nem mindennapi ember volt. Mint plébános valahonnan az alvidékről lépett ő be közhonvédnek; korára nézve nem számíttatott a fiatalok közé, de mi több, kényelmes életét ott hagyván, a haza védelmében közhonvédnek állott, s hasztalan kínálták főtisztséggel, ő azt több ízben visszautasítá, s mindaddig el nem fogadta, míg csak a harctéren ki nem érdemelte. A háború végéig folyvást hűn szolgálta imádott hazáját. A zászlóaljnál nagy tiszteletben részesült, a tisztok mind jó barátai voltak, s oly gyöngéd vonzalommal viseltettek iránta, hogy másként nem is szólították, mint „szent

atya” néven, nem gúnyból, de tiszteletből. Azonban nem csak a tisztek, hanem az összes zászlóalj honvédsége hő vonzalmat s tiszteletet tanúsított iránta.

A középső ostromhágcsón tehát Szemes volt a második. Azután következett a bombardonista, ki azalatt is, míg a nyaktörő hágcsón fölfelé mászott, bele-belefűtt az öreg trombitába.

Midőn a hágcsón megindultak, Lendvay Márton, mindig kedélyes fiú, az őt követő Szemeshez fordulván, monda: „szent atyám! vezess most a mennyországba bennünket, mert oly magasra törekszünk, hogy aligha el nem érjük azt.” Szemes nyugodt hidegvérűséggel imígy válaszolt ifjú bajtársának: „bizzál a jó istenben fiam! áldásom van veled. Csak bátran, előre!”

Azonban alig monda ki a hős áldozár e kenetteljes szavakat, midőn egyszerre a hágcsó megsiklott, s ők mindnyájan alázuhantak, s egynémelyike soha sem is kelt fel többé. Lendvay és Szemes sértetlenül maradtak s újra feltápázkodtak. Ekkor Lendvay ismét azon élezés észrevételt tévé, hogy „szent atyám! hát lefelé haladunk-e a mennyországba?” De Szemes újólág nyugodtan buzdítá ifjú hős barátját, mondván: „tudnod kell fiam, hogy a mennyországba nem oly könnyű feljutni, meg kell azt előbb érdekelni. Fel tehát! áldásom veled leend s te neked fel kell oda jutnod!”

Ekkor ismét száz kar ragadta meg a hágcsót, s az ifjú oroszlánok, megvetve ezernyi halált, felfelé másztak ismét oly rendben, miként előbb, a nyaktörő alkotványou. A fegyvergolyó sűrűn süvöltött körülük, a kézi gránátok pattogtak fejük felett, a vár falairól pokoli tüzet szórtak reájok.

A bombardonista, ki most is a harmadik volt a hágcsón, folyvást bele-belefűtt, de fájdalom, sokáig nem lelkesíthette harsónájával bajtársait, egy gyilkos kézi gránát fejét szakítá el, s ő lélektelen zuhant alá a magasból.

Midőn végre erős küzdelem s nagy erőmégfeszítés után Lendvay Márton a várfal tetőre ért s beveté magát, az őt követő Szemesnek kezét nyújtván, hogy azt besegítse, ezt]mondván: „szent atyám! malasztalteljes szavaid beteljesedtek, az isten velünk volt”

s mi a mennyországba jutottunk.” Szemes ismét válaszolt halált megvető nyugalommal: „Nemde mondám fiam, a ki istenben bízik, czéljának révpartját eléri. De most előre fiaim, mert még sok teendő vár reánk.” S azokat követő hős fiak egymásután özönlenek a rohammal bevett várba, szemökben a bátorság, szívökben a boszú lángja égett.

És csoda-e, ha a boszú lángja égett szívökben, sok hős bajtársaiknak kioltott életeért? Rettentő boszút esküdtek ők mindnyájan akkor, midőn a sok virágzó életet halomra dőlni látták a kétségbeesett roham folyama alatt, és saját fejükre is hasonló vártak a magas várfalakról aláhulló kézi gránátok, bombák, kőzapor s a sűrűn süvöltő fegyvergolyóktól.

„Halál minden benlevőre, egy léleknek sem kegyelmezünk,” hangzott minden honvéd ajkáról, s vad rivalgással rohantak a várba befelé.

A legelső ellenséges csapat, a melylyel e ponton találkoztak, egy lovas osztály volt. Lovaiat kantárszáron tartva, halálsápadtan állottak ott, összes fegyverzetük a földre lerakva, s mindegyik várta az elkerülhetlen halált.

Néma csend honolt közöttük, a legénység mozdulatlan állt, kivéve tisztek, kik a várfalain berohanó s legeiül haladó honvéd tisztek elébe siettek; mindegyike pénzes tárczáját s ékszereit nyujtá a győzők elé, ez áldozat által remélvén megmenteni életét,

A legelőbb behatolt honvédtisztek, úgymint: Nőfalvy, gróf Forgács, Farkas, Lendvay, Szemere s még sok más, kiknek neveire egy ember emlékezete gyöngé, kik a rohanók legbátrabbjai, a legdühösebbek voltak, s kiknek csak imént „halál s véres boszú!” hangzott ajkaikról; látván a legyőzött ellenség e kétségbeesés sugalta ajánlatát, a nélkül, hogy egymás véleményét kérdeznék s tanácskoznának, egyszerre előnyomuló honvédőikhez fordulván, halálbüntetés alatt megtilták a fegyvert lerakott ellenséget egy ujjal is érinteni; a kínált pénzes tarczákat határozottan visszautasítok, s azt bármelyiktől elvenni, szigorún megtilták; s aztán oly gyorsan, mint csak lehetett, a tisztekre s azután a legénységre honvéd köpenyt, csákót, attilát, szóval a mit csak lehetett, rájok

adtak, nehogy a düh 8 elkeseredés első perczeiben áldozatul essenek.

A valódi magyar jellem az élet semmiféle körülményei között sem tagadja meg magát. Az a nép, mely ily nemes tette képes, képes az még sokkal nagyobb s dicsőbb tettekre is, ily nép nem veszhet el, kell hogy egy boldogabb jövőt vívjon ki, s a nemzetek sorában méltó helyét foglalja el.

Azon császári tisztek, kik a győzelmesen előnyomul ókat pénzzel s ékszerrel kínálták, valószínűleg balul voltak értesülve, különösen a honvéd tisztekről, s tán nem is sejtették, hogy azok csaknem kivétel nélkül iskolázott, művelt ifjakkból állottak, kiknek az erényről, méltányosság e népjogról sokkal magasabb fogalmaik vannak, mintsem aljas rablási szenvedélyből harcoljanak, kiknek már kisdéd koruktól fogva szüleik nemes érzelmet csepegtettek szívökbe, s a mi legfőbb, nagyobb része az olvasmány által nemesedett meg érzelmeiben. Azonban minket magyarokat, számos ellenségeink, rendesen fekete színekkel festettek le más országbeliek előtt, s azért nem csodálkozhatunk, ha e rémületes helyzetbe jutott császári tisztek ily úton igyekeztek életüket megmenteni.

Ez epizód folytatában, mely örök becsületére válik a magyar honvédségnek, szabad legyen még néhány sort két férfi emlékének szentelnünk, kik vezérszerepet vittek a magyar színművészet terén, s kiknek egyikével már a fentebbi sorokban megismerkedtünk.

A vérengző budai ostromot sok apa, anya szorongó szívvvel, halálos remegés között hallgatta s szemlélte a pesti oldalról, azok tudniillik, kiknek fiaik e haláltusában küzdöttek. Ezek között volt ünnepelt nagy művésznünk, idősb Lendvay Márton is, a ki még akkor férfi korának teljében, 43 éves volt, s kinek egyetlen 18 éves fia az ostromlók soraiban küzdött. Alig várta ő a fegyvertüzelés megszűntét, Lisznyay Kálmán s még egy más író Sükey társaságában Budára indult s az útban fia egyik bajtársával találkozván, kordé, hogy látta-e fiát s nem tudná e megmondani: mi

történt vele? A honvéd röviden azt adá válaszul: „szegény Marczii pajtásunk mindjárt az ostrom kezdetén elesett, ott fekszik halva a bécsi kapu falai alatt, — s azzal tovább sietett.

E lesújtó hír hallatára művészünk keble elszorult, a láthatár elsötétült szemei előtt, s fájdalmát a toll ecsetelni gyöngye egyetlen gyermeke halála fölött.

De az ég csak kísérletre tévé ki az apát, sokáig gyötreni nem akará, mert alig múlt el néhány percz, s íme ifjú Lendvay Márton a csata vad hevétől lángbaborult arcczal jön, s az apa és fiú megpillantván egymást, egymás karjaiba borultak, mindkettőnek arczán a magasztos öröm könnyüi folytak alá.

Ki írhatná le az apa örömét?...

A halálhírt hozó honvédtiszt tévedése valószínűleg onnan eredt, hogy if. Lendvayt a hágcsóról lezuhanni ugyan látta, de arról, hogy az sértetlenül maradt s újra felmászott a falra, tudomása már nem volt...

If. Lendvay Márton a bicskei, issaszegi és nagysarlói csatában való kiténtetésért, Budavár bevétele előtt néhány nappal, a budai Lipótmezőn érdemjellel díszítettetett föl, mire atyja nagyon is büszke volt.

Budavár bevétele után pár nappal újra következett az ostromnál kiténtetett hősök számára való érdemjelek kiosztása. Midőn ifj. Lendvay Mártonra került a sor, s midőn az érdemjelt a vezér keblére akasztá, az ifjú tiszt szíve hangosan feldobogott az örömtől, s e perczben keble mélyéből felfohász kodott, ha isten őt még abban a magasztos örömben részesítné, hogy e kiténtetésénél valamely ismerőse jelen lehetne, látná s részt venne boldogságában.

E gondolattal eltelve, tekintetét nyugtalanul ide s tova jártatá, ismerőst keresve; s íme kin akadt meg sóvárgó tekintete? Atyján, az idősb Lendvayn, ki látván, miként nyeri el fia másodízben az érdemjelt, arczát örömkönyek özöne borítá el s a boldogság érzetétől zokogott. Nehéz volna meghatározni, melyik volt boldogabb: a fiú-e vagy az apa?

5. Egy magyar színész hőstette az 1848-dik évi február 22-diki párisi forradalomban.

Írta: Potemkin Ödön.

Havi Mihály és Szabó József magyar színész-igazgató társak 1847-ben azon eszmére jöttek, hogy a magyar népdalokat a külfölddel megismertessék. Az eszme csakhamar megérett s végre is hajtatott. E két erélyes férfiú kitűnő hangú s tanulékony ifjú erőkből társulatot alakított, melylyel 1847. év tavaszán az első kísérletet a zene és ének hónapban, Olaszországban tették.

Az eredmény reményen felül fényes volt, s a vállalkozó igazgatókat további folytatásra buzdítá.

Még 1847 végén új s még sokkal nagyobb útra indultak. Pestről megindulván, legelső állomásuk Bécs volt, hol V. Ferdinánd ő felsége estélyen a legnagyobb meglegedés mellett énekeltek. Onnan Olmützön át Prágába mentek, hol ismét néhai István főherczeg előtt énekelvén, fejenkint egy-egy aranynyal jutalmaztattak.

E nagyszerű műutazás, e könyv keretén kívül esvén, csak futólagosan akarom megemlítni Haviék műutazásának jelentékenyebb állomáshelyeit, melyek valának: Drezda, Lipcse, München, Berlin, Postdam, Hamburg, Antverp, Koppenhága és Stettin. Európa e nagyhírű városaiban Haviék a művelt közönséget bámulatra ragadván, Parisba érkeztek.

Havi Mihály, különben is tudományosan kiképzett egyén, London mellett szavazott, azonban Szabó József, szintén jeles, mivel a mellett ruganyos életszervű s vakmerő vállalkozó szellemű egyén, Parist tűzte ki a társulat főműködési helyéül; tudván, hogy Paris világvárosban, ha, egyszer valakit vagy valamit a hír csattogó szárnyaira felemel, azt e földgömbön diadallal hordozza az tán körül.

Szabó József tehát Antverpből titokban utazott el Parisba s társulata részére oly kedvező föltételek mellett kötött az ottani

színházakkal szerződést, hogy a biztos tiszta nyeremény 50,000 frankkal kecsegtette őket.

1848. évi febr. 10-én Parisba érkeztek, első fölléptük a legszigorúbb francia ítészek megalégedését is kivívtá; azonban nem várt események meghiúsíták jeles hazánkfiai reményét.

A rég hamu alatt lappangó szikra lángra gyúlt.

A párisi nép Guizot miniszter elmozdítását követelte Lajos Fülöptől. A király végre engedett a a nép kívánalmainak hódolni látszott. Ennek öröme egész Paris kivilágíttatott. A nép száz-
ezrei ellepték az utcákat, kivált pedig a tág boulevardokat.

A kivilágítás febr. 21-ke éjjelén történt; midőn egyszerre dobpergés hallatszék, s a királyi katonaság minden oldalról elő-
nyomult.

A fő katonaeő a boulevardok ellen volt irányozva, hol egy-
szersmind a legnagyobb népsokaság őszpontosult.

A párisi nép csakhamar felfogta természetes helyzetét, jól tudván, hogy szétveretésére van a katonaság kiküldve. E nép már oly gyakran megmérkőzött a sorkatonasággal s csaknem mindig túlnyomó erejének adá jelét. Ez alkalommal is tehát rögtön kész-
nek nyilatkozott az egyenetlen harcztot elfogadni, s egy szívvel, lélekkel: a töltött fegyverekkel és ágyúkkal felszerelt zászlóaljak pusztá kézzel megrohanására határzá el magát,

A boulevard egyik pontján a felizgatott páriái néptömegben Havi és Szabó magyar daltársulatának egyik tagja, Fitos Sándor is ott volt.

Fitos azelőtt színész s most magántánczos volt, s nemzeti tánczunkat oly ügyességgel s bájjal lejtette, hogy a ki azt tőle előadva egyszer láthatta, míg élt, soha sem feled hété. A magán magyar táncztot tündérek tánczának nevezték el Parisban.

Fitos Sándor testalkatra nézve nem volt óriás, sőt közép termetű és szikár férfi, de lelke ép oly ruganyos volt, mint testé-
nek izmai; az eszme gyorsan fogamzott meg lelkében s azt szintoly gyorsasággal végre is hajtotta.

A sors véletlensége úgy hozta magával, hogy a néptömeg ép azon a ponton, hol Fitos állott, a legizgatottabb volt, e a leg-

bátrabbak által lelkesítettett. A katonaság első lövésére felhangzott az „allons” szó, melyet egy pillanat alatt százezrek ajka visszahangozott, s a felbőszült néptömeg, miként az Óceán felkorbácsoló hulláma, vad ordításban kitörve, eszeveszetten rohant a fegyveres sorkatonaságra s annak ágyúütegeire.

S e százezernyi vadul rohanó és futó között ki érhetett volna hamarabb az ütegekhez, mint a kitűnő gymnastikus Fitos Sándor. Villámgyorsan termett ő a katonaság előtt, e midőn odaért, egy épen akkor a néptömegre elsűtni szándékolt ágyúra veté magát s kétségbeesetten rivalgott a francia tüzerre: „megállj! ne gyilkold testvéreidet.” Az ágyúsütőgetőt ez örütséghez hasonló mérenylet annyira meglepte, hogy szoborként mereven megállott, s míg ismét eszméltre tért volna, a nép ezrei ott voltak már, az ütegeket elfoglalták s a katonaságot lefegyverezték; természetes, hogy ezek nem is igen álltak ellent, mert a nép nyelvén értenek, hisz ők is a francia nép gyermekei.

Képzhetni, mily dicső nevet vívott ki Fitos, s mily becsülettel árasztá el a magyart; a nép vállaira emelte s éllette, de méltán is. Hány apa s becsületes munkás polgár életét mentette meg, az épen akkor elsűlni akaró ágyú gyilkos tüzét elnémtván.

Másnap, febr. 22-én egész Páris nyílt lázadásba tört ki, a vér folyt; de végre a nép győzött s a király futással menekült, hogy soha többé vissza ne térjen. A Bourbonok száműzöttek Franciaországból.

Derék földieinket szerencsétlen csillagzatuk vezérlé ép e válságos időben Parisba, mert ez általános zavarban minden színház zárva maradt hosszú időre, s ők végre nagy nyomorra jutottak. Némely jóakarató hazánkfia pártjokat fogta, ugyan, gróf Apponyi egy estélyre meghíván, 500 frankkal segítette a társulatot, de mi ez Parisban? Végre annyira eladósodtak, hogy a kormány költségén kellett utazniok Strassburgig; 160 mérföldet gyalogoltak, 3 garas napidj mellett. Valóban bámulni kell türelmüket s kitartásukat.

Ettől fogva jobbra fordult sorsuk, Schweiz dúsan kárpótolta

szenvedésüket, a hol, mint ma is emlegetik, aranyeső hullott reájok.

Egy pár közülök még saját nemzeti szabadságharcunk folyama alatt haza vergődött, ezek közül Udvarhelyi Sándor, Hódi János s a hőslelkű Fitos Sándor honvédek lettek.

Fitos Sándorral 1849-ik évi aug. 17-én közel Soborsinhoz találkoztam, mint beteg honvédtiszt utazott egy kocsin. Ez volt utolsó találkozásunk, rövid idő múlva jobb életre szenderült. Azonban az frigy sors megtagadta tőle a dicső halált a csatatéren, — sorvadásban halt el.

Blum Róbert végórái.

Írta: egy fogolytársa.

Félórai halálos félelem kiállása után 1848. nov. 4-én Jella-sich bán főhadiszállásáról erős fedezet alatt a bécsi katonai törzs fogházba vittek. Itt a prófusz átvett, és egy tágas szobába kísért a második emeleten, hol már akkor két foglyot találtam. A kölcsönös bemutatás után megtudtam, hogy az egyik tiszt volt az akadémiai légiónál és a hundsturmi vonalt védte, a másik pedig lengyel nemes, ki azon gyanúban állt, hogy Bommel érintkezett s lovakat szállított a magyar forradalmi kormánynak.

Alig foglaltam helyet a pritsen, megcsörrent a vasajtó kulcsa, és a prófusz egy fiatal embert vezetett be, ki czvikkerrel szemén, e szavakkal mutatta be magát:

— Én báró Sch. vagyok. Apám házbirtokos. Véletlenül a „Rakétát” szerkesztettem. Tévedésből fogtak el s még ma szabadon bocsátnak; a főőrség parancsnoka megígérte, midőn elfogtak. Prófusz úr! ajánljon az auditor úr szíveségébe. Nagyon kérem őt, hogy azonnal hallgattasson ki. Nem lehet az éjt itt töltenem. Vőlegény vagyok s menyasszonyomat megölné miattam az ijedtség és bánat.

A porkoláb az ajtóban állva hallgatta ki, megígérte, hogy izenetét átadja és eltávozott.

— Tegye kényelembe magát és foglaljon helyet,— mondám; — ön bizonyára itt fog hálni.

— Az nem lehet, én ártatlan vagyok. Szabadon kell bocsátniok, — heveskedék az újon érkezett, nagy izgatottan járva fel s alá.

Ezt az ifjú embert pár hó múlva tizenkét évi várfogságra ítélték.

Akkor tájon egymást érte a vendég a katonai törzs fogház-

ban. Minden éjjel, néha több ízben is ajtónyikorgás és lánczcsörgés vert fel álmunkból: nehéz rabokat szállítottak olyankor a szomszéd czellákba.

Hogy ily körülmények közt kedélyünk levert volt, azon nem lehet csodálkozni. Ily háborgattatások után ritkán tudtunk többé elaludni, és szomorú aggályok közt töltöttük azt éjt. Én különösen nem tudtam édes álomhoz jutni.

Egy este épen kártyáztunk, midőn a porkoláb szokatlan időben szobánkba lépett és a légionáriust felszólította, hogy menjen vele. A parancs oly sürgető volt, hogy a felszólítottak alig maradt ideje málháját rendbeszedni.

—Majd utána küldöm a mi itt marad, csak siessünk, — monda a porkoláb, és eltűnt könnyű vérű rabtársunkkal.

Aztán ismét lehullott ajtónk keresztvasa és szobánkba lépett Blum Róbert. — 1848. nov. 8-án történt ez esti 8 óra tájon.

En az asztalnál ültem báró Sch.-el kártyázva. A lengyel járkált a szobában.

— Jó estét, uraim! — Szólt Blum.

— Ni ni! Blum. Jó estét. — Kiáltott felé a báró, meglepetten.

Én letettem a kártyát, de ülve maradtam.

Blum fekhelyéhez ment, rá tette szőrmével bélelt hálókabátját s így szólt:

— Nem tudom: mit tartsák a dolog felől. Oly hirtelen és különös módon választanak el Fröbeltől, hogy még bőrdörmöt és holmicskámát sem hozhattam el magammal.

— Én ebben semmi különöst nem látok, — vetem közbe, — a büntársakat rendszeren külön választják egymástól.

— Mindamellet is engem aggaszt, hogy most választanak külön tőle, midőn épen katonai törvényszékből jövök.

— Ön törvényszékről jön? — kérdem gyorsan. — S mily rangú katonákból állott az és hányan voltak?

— Ha nem csalódom, csupa hadastyán volt, közemberek, altisztek, tisztek és egy törzstiszt az auditor mellett. Valami tizen lehettek.

A dolog eleinte engem is aggasztott, de aztán inkább rejtélyesnek tűnt az fel előttem, mint félelmesnek. Gondolkoztam. Rögtönítélő szék nem lehetett, mert — akkori fogalmaim szerint — az ilyennek illetősége csak 24 óráig tart a tett elkövetésétől számítva, s az eléje állított vádlottnak nem szabad fedél alá jutni.

— Akkor hát haditörvényszék? De azt meg kihallgatásnak kellett volna megelőzni.

— Volt már ön előbb ily törvényszék előtt? — kérdem.

— Nem.

— Akkor tehát nincs mit félnie, ön teljes kihallgató katonai bíróság előtt állt, melyet már most teljes haditörvényszék fog követni, ha csak valami közbe nem jön, — csillapítani Blumot, teljesen meg levén győződve, hogy az osztrák katonai rendszabályok értelmében többé rögtönítélet alá nem tartozhatik.

De Blum nem csillapodott, aggodalmasan járt-kelt a szobában s látszott, hogy szeretné a beszélgetést folytatni; mi azonban folyvást kártyáztunk. Vesztettem, s csak arra vártam, hogy pénzemnek egy részét visszanyerjem, hogy aztán a játékot, Blum iránt való tekintetből félbehagyjam.

Kis idő múlva elém állt ez, és minden előzmény nélkül így szólt:

— Többi közt azt kérdezték tőlem: igaz-e, hogy a lánchídtól nem messze fekvő kávéházban ezzel fogadtam Messenhausert: íme a leendő osztrák, köztársaság elnöke?

— S ön mit felelt?

— Bevallottam, hogy: igaz, mondtam, de csak tréfából. — Erre azt jegyzé meg a törzstiszt nagy mogorván: Ej mit, tréfa! Az nem tréfa.

— Sapperment! Azt nem kellett volna bevallania, — szólék, a kártyázást félben hagyva.

— De hiszen csakugyan tréfa is volt.

— Az ily tréfák mai világban nagyon komoly dolgok.

— S mi történhetnék velóm?

— Azt hiszem, hogy önt Fröbellel együtt, mint a német birodalmi gyűlés tagjait, átszállítják a határon.

— Ez esetben megakadnék úti költség dolgában. Kevéssel elfogatásom előtt küldött ugyan egy ismeretlen 50 forintot szállásomra, melyen megosztotunk; de 25 frt nem elégséges, és még ez is oda lenn hagytam Fröbelnél az ablakdeszkán.

— E tekintetben ne aggódjék; szívesen adok önnek annyi pénzt, a mennyi utazására szükséges, annálinkább, mert Fröbelnek ügyis adósa vagyok. Holnap majd elintézzük a dolgot,— mondám, ismét a kártyához fordulva.

— A horvát határőr felől is kikérdeztek. Elmondtam az esetet. A szegény ördög ott feküdt nehéz sebben a túlsó parton az égő híd alatt. A szurok égő cseppekben csepegett le rá, és egy sem mozdult bajtársai közül megmentésére. A határőr ordított, hogy mindenkinek megesett rajta szíve, a ki őt látta és hallotta. Én nem tűrhettem tovább; tanácsot tartottam környezetemmel, hogy nem lenne-e emberibb dolog szegényt kivégezni, mint elnézni: hogy sül meg lassankint? A többség az első mellett nyilaskozott, s annál fogva egy lövésünk megmenté a kínoktól. — Azután nem sokára egy golyó röpült felém, kabátomat szétépte és vállamat érinté.

A kabáton világosan felismerhető volt a horzslövés nyoma. A felső kelme rongyai alól kilátszott a gyapot bélés.

— Aztán még egyebeket is kérdeztek tőlem. Kérdőre-vontak ide jövetelem célja, az Aulában tartott beszédem néhány pontjának értelme, a tanulók légiójába való felvétel, az Elite század parancsnokságának elfogadása és egyéb csekély fontosságú tárgyak fölött. Mindenre egyenesen, röviden és szabatosan feleltem, tétova nélkül. Feleleteim jegyzőkönyvbe vétettek, felolvastattak s a jegyzőkönyvet aláíraták velem. Aztán intettek, hogy elmehegtek. Viszszavezettek ugyan egy pillanatra Föbel szobájába, de onnan rögtön ide hoztak.

— Nincsenek bőröndjében gyanús papírjai? Például levelek Kossuthtól? — kérdem.

— Nincsenek. Kossuthal nem leveleztem.

— Akkor azt hiszem, hogy mindössze is kikísérik önt a határon.

— Ön azt hiszi? — kérde Blum merengve.

Aztán néhány szót ejtettünk még Wirthről, ki életének leg-szebb férfi korában oly hirtelen halt el. Körülbelől ezek voltak utolsó szavai, melyeket igyekeztem híven adni. Látszott, hogy szeretne még többet is mondani, de az átkozott kártyából nem tudtam kibonyolódni. Játsszótársam nem hagyott békét.

Blum éjfél tájig fel s alá járt a szobában. Olykor megállott mellettünk s a játékot nézte. Aztán lefeküdt, szőrmebélésű kabátjába burkolódzott és nyitott szemmel feküdt.

Reggeli 6 órakor megcsörrent ajtónk, a rajta a porkoláb lámpával belépvén, lábujjhegyen közeledék Blum fekhelyéhez, ki csak akkor ébredt fel, midőn a porkoláb karjánál fogva megrázta.

Blum fölemelkedett, haját hátrasimította, és pár perez múlva indulásra készen állt. Felső ruháját karjára akarta venni, de a porkoláb intett, hogy csak hagyja ott.

— Isten önökkel! uraim. — Szólt, elindulván.

— Viszontlátásig! — mondtam.

— Azt nem hiszem, — viszonzá ő, s azzal bezárult az ajtó utána, az Örökkévalóság ajtaja.

Még töprenkedtem, hogy mi fog vele történni, midőn az ablak alatt megperdült a dob, irtózatossággal oszlatván el kétségemet. Ama velőrázó dobpergés volt az, mely a haditorvényszék ítéletének kihirdetését megszokta előzni.

— Blumnak vége van! — kiálték, — most olvassák fel halálos ítéletét.

— Ostobaság! — jegyzé meg a báró. — Hogy ölhetnék őt meg? hisz a német birodalmi gyűlésnek tagja.

Azonban az ő kétségek is nem sokára eloszlott.

A porkoláb visszajött, hogy elvigye Blum hálókabátját, óráját, s egyéb ott maradt apróságait. Ez ember születésére román volt, s négy nyelven beszélt, de szigorú parancsa volt, hogy bizonyos kérdésekre egy kukkot se válaszoljon. Feltettem magamban, hogy őt meglepem.

— Van mellette lelkész? — kérdem hirtelen.

— Igenis, uram, — válaszolt, kétségkívül azt hívé, hogy már úgyis tudjuk a dolgot.

Mindnyájunk szíve megdöbbsent e fölfedezésre. Hallgattunk az udvarról jövő minden neszre. Hét óra lehetett reggel, midő, két kocs ablakunk alatt elrobogott.

Húsz percz múlva a legtisztább német keblek egyike császári vadászok golyóitól szétzúzva feküdt a porondon.

Eszékvár 1849. január és február hóban.

Írta: egy 52. zászlóaljbeli honvéd.

184⁸/₉-ki szabadságharczunkból oly sok fénypontot tudnánk felmutatni, hogy azok leírása nem csak lapot, de kötetet is számtalant töltene be. Ellenben árnyoldalai, gyászos, homályos pontjai is vannak e dicső múltnak. Egyike azon homályos pontoknak Eszékvár, melynek 184⁸/₉-ki története keserőséggel tölti el a honfi kebelt.

Mindazon eseményeket, melyek ott ez időben lefolytak, nem szándékom ezúttal elsorolni; csupán egy kis töredékre szorítokom, saját tapasztalataimból.

Eszék 3 részből áll: a felső- és alsó-városból, melyek között a vár fekszik, csinos házakkal beépítve s benépesedve, s ez a 3-ik rész.

A vár s a város 1848. év elején négy-honvéd zászlóalj által volt megszállva, s a vár védelmére megkívántató tüzérséggel és elegendő ágyúkkal ellátva.

Eszéket elég nyugodtan hagyták jó ideig mind a császári, mind a szerb-rác z seregek. Végre 1849. évi január vége felé úgy hallatszott, hogy egy ellenséges sereg Eszék felé közéig. A vezér Eder tábornok, egy napon meg akarván győződni, mennyire számolhat honvédéire a vész perceiben: riadót veretett. A honvéd-ek néhány perez alatt sorakoztak s harczkészen álltak.

Ekkor tudtukra adatott, hogy ez csak kísérlet volt, a parancsnokság meg van velök elégedve, csak hogy jövőre is hasonló buzgóságot tanúsítsanak.

Rövid idő múlva január 30 s 31-ke éjén ismét riadó veretett s a honvédek ugyanazon pontossággal gyorsan kiállottak. Most

már komoly volt a szándék, mert az ellenség csakugyan közelgett, mint az előőrsök jelentették.

Az 52. zászlóalj 1-ső százada a felsőváros és a vár közötti glacisra volt felállítva. Hajnali 3 óra tájban a század parancsnoka magához inté az őrmestert, s egy a távolban s az éj szürkületében alig észrevehető fekete pontra mutatott, s kérdé: nem tudná-e kivenni, vájjon mi lehet az ott, embertömeg-e vagy erdő?

A századosnak ezen kérdéséből azt következtethetni, hogy ugyancsak kevés helyismerete lehetett Eszék környékén, hol már hosszabb időt töltött.

Az őrmester tehát megindult a mellé rendelt 5 honvéddel együtt, s minél inkább s inkább közeledett a gyanús tömeghez, annál jobban kivehette annak mozgását; végre tanácsosnak vélte a megállapodást s „állj, ki vagy” hangzott el ajkairól.

Azonban alig monda ki e szavakat, midőn az egész csapat fegyvere elsült, a golyózápor füle mellett s feje felett süvöltvőn el, s egy embere halva rogyott össze. A gyanús fekete tömeg ellenséges zászlóalj volt.

Az őrmester s az életben maradt 4 honvéd, igen természetes hogy rögtön megfordult és gyors léptekkel sietett századához, melyet már helyén nem talált, tehát a felső várkapu felé tartottak, hol már akkor az előőrsön levő összes csapatok összetömörültek azon szándékból, hogy a túlnyomó ellen ereje elől a várba meneküljenek.

A túlsó, vagyis alsó várkapuhoz a másik oldalról hátrált magyar csapatok hasonló szándékkal vonultak s gyűltek össze, hogy t. i. az erőd sánczai közé vonulhassanak.

Azalatt báró Trebersburg cs. vezér csapatai a felső- s alsóvárost elfoglalták, s mind a két külváros lakosságának halálbüntetés alatt parancs adatott ki, hogy a netalán házaikban elrejtőzött honvédeket vagy pedig azok podgyászát s mindennemű ingóságait rögtön kiszolgáltassák.

Ezalatt azonban a császáriak a vár felé hátráló honvédek üldözésére indulván, a mindkét várkapuhoz szorultakat fegyver- s erős kartácstűzzel támadták meg.

Természetes, hogy az előőrsre kiküldött, meghátrált s a vár alá szorult csapatok száma oly csekély volt, hogy az ellen erős támadását visszatorolni képtelenek voltak, mindamellett magokat védni kényszerültek, s a mennyire erejüktől telt visszapuskáltak; azonban történeik csakhamar elfogytak, mert körülbelől reggeli 4 órától déli 11 óráig kellett vesztegelniök, mialatt az ellen tüze nagy pusztítást okozott soraikban.

A meghátrált honvédcsoportokat tehát 3 óra hosszúig be nem bocsátották a várba hanem kün magokat védni nem tudó kétségbeesett helyzetben hagyták, s 7 óráig tartó folytonos lövöldözésnek tették ki.

Valóban igen setét pont ez 184^{8/9}-ki szabadságharcunkból; mindamellett méltó a feljegyzésre, akármely okból történt legyen, — tanulságul az utókor számára.

Harmadnapra fel voltak állítva a császáriak ostromtelepei s a vár körül záratott, azonban a lödöztetés elmaradt, minthogy b. Trebersburg cs. tábornok csakhamar körülményesen értesült a várnak állapotáról, különösen pedig a testben s lélekben kifáradt honvédek siralmas sorsáról.

Benn az eszéki várban nagy zavar s még nagyobb lehangoltság uralkodott, e méltatlan tetten elkeseredtek a honvédek.

Másnap egy őrnagyunk Rác Sándor kiszökött a várból s többé vissza sem tért, ez még inkább lehangold a magyarokat, minthogy Rác Sándor hazafiságában bíztak leginkább. Harmadnapon egy másik őrnagy Glovács tűnt el; ebben azonban már nem helyeztek oly nagy bizalmat, miként a neve is tanueítá. Negyednapra ismét egy harmadik őrnagy ment át a császári sereghöz, s végre csak egy őrnagy maradt bent a 4 közül.

E tény elegendő lett volna az őrség teljes lehangoltságára; azonban éhez még sokkal lényegeseb okul járult a csapatok teljes kimerültsége, mivel minden 24 órában 16 órai hadi szolgálatot kellé tenniök; mindössze 8 óra jutott az alvásra, evésre és pihenésre ezen emlékezetes téli időben, a midőn 16 órát szabad ég alatt, dermesztő hidegben kellett tölteniök a könnyű egyenruhában.

A fő- és altisztek s a közhonvédek azonban nem szökdöstek, a feladás végső perczéig híven állottak helyükön a buzgalommal teljesítették kötelességüket.

Azonban ennek daczára a hadi tanács hajlandó volt a várfeladáshoz, egyedül azon kifogást tevén, hogv csak rendes katonai erőnek teszi le a fegyvert; mit Nugent c-s. táborszernagy mihamarább lehetővé tenni el nem mulasztja, s b. Trebersberg ca. tábornok nagyobbrészt rácz felkelőkből álló seregéhez rendes katonaságot küldvén, a várat febr. 14-én átvette.

A várórség lerakván fegyverét, szabad elvonulást nyert.

Ekként adatott fel Eszék vára s ily könnyedén. Arad s Temes várában ellenkezőt tanúsítottak a császári várparancsnokok, s a rájuk bízott erődöket a végsőig védelmezték, különösen az aradi várban, a hol, midőn az erőd magyarok kezére került, egy kanál zsír s egy itcze lisztnél több eleséget nem találtak; míg ellenben Eszék várában az élelem bőségében úsztak, mit a vár templomában ezrekre menő szalonna-oldal tanúsítá.

A lázadó huszárok.

Írta: Potemkin Ödön.

Hogy mily nagy feladat egy csupa újonczból álló csapatot hirtelen, például alig hat hét alatt fegyverbe begyakorolni s egyenesen a csatába vinni, kivált pedig lovas csapatot, melynek nem csak embereit, de főképen lovait kell kitanítani s képezni: annak szemtanúja voltam s naponként ugyancsak izzadtam, fáradtam; azonban sokkal súlyosabb volt fő- s öreg altiszteink kötelessége, kik velünk küzdöttek.

De ennél még egy nagyobb feladat is jutott a honvéd csapatok törzs- és főtiszteinek; s ez a hadi fegyelem meghonosítása volt. Lánglelkű ifjú vezéreink s tiszteink azonban ezen akadályt is el tudták hátrítani, s a szigorú fegyelmet csakhamar behozták.

Igaz, hogy nem minden csapatnál egy iránt sikerült ennek megtestesülése. A gyalog honvéd zászlóaljokban nagy volt a mivelte ifjúság száma, kiktől a miveltség alantabb fokán állók jó példát látván, ez nagy erkölcsi hatással volt a tömegre, és így nem volt épen oly nehéz boldogulni; a régi huszár ezredeknél, a hol a fegyelem a nélkül is meg volt alapítva, még könnyebben ment; ellenben az újonnan alakított huszár ezredeknél s csapatoknál valóban nagy erélyt kellett a tiszteknek kifejteni, különben a szó szoros értelmében veszélyes fejletlenség fejlődött volna ki. Mert megjegyzendő, s talán tudva van, hogy a lovassághoz minél kevesebb mivelte ifjú kívánczik közlegénynek állani, mint-hogy a loápolás sok fáradság- s nyugtalansággal jár, s a lovaglásban gyakorlatlan egyének eleinte sokat kell szenvedni.

Míg ellenben a köznép, különösen a földművelő osztály fiai, méltán mondhatni, mind született lovasok — kivált pedig a síkföldiek.

A magyar gazda 6-7 éves fiát már lóra ülteti, s a mezőre

küldi, hol aztán napi renden van a futtatás, s így mikorára a fiú 18 évét eléri, oly biztosan megüli a legszilajabb lovat, mintha azon szívta volna anyja tejét.

A legkitűnőbb lovasok alföld pusztafiai, kivált a hírneves csikósok, kiknek valódi hazája a Tiszahát s a Duna-Tisza-köz, legfőképen pedig a Jász-Kunság, kiknek fiai egyről egyig mind huszárok akarnak lenni ha t. i. fegyver alatt kell szolgálniok, s ha gyalog zászlóaljhoz hozzák őket, szégyennek tartják azért, hogy az illető tiszt kételkedni mer lovaglási tehetségben.

A Lehel ezrednek 5 százada, tehát az a század is melyben szolgáltam, csupa jászkúnokból állott. Tagadhatlan, hogy a jász-kún harcias nép, e szellemet már őseitől öröklé. A kun elevenebb s tanulékonyabb, mint a jász, azonban vritétségben a jász mit sem enged a kunnak, s a tüzet szintűgy megállja. E jeles népnek kiváló sajátsága a szilajság, mely a harcz terén nagy előnyül szolgál, de azonkívül fékezni kell azt, s ha ez sikerül: a jászkún a világ első lovas harcosává válik.

Ezredünk, kivált pedig századunk nagyobbrészt csikósok s pusztán nevedekett telivér fiúkból állott, kik gyermekkoruktól fogva a szabad, független élet gyönyöreire szokva levén, a társadalmi élet szabályairól s a törvényekről igen, homályos fogalommal bírtak, s most szabadság harcosainak érezvén magokat, a hadi fegyelem vas jármába sehogy sem akarák fejöket hajtani.

Tiszteink fő gondja oda irányult, hogy a rend s a jó erkölcs az ezredben meghonosuljon: mindenek felett az orzásta tolvajlást szigorúan tiltották.

Századunkban K. András, a ki különben szelíd és pontos hú volt, azon szerencsétlen szenvedélylyel bírt, hogy a mi körme alá került, azt elsajátítani. szeretete. Két ízben ily áthágásért rövidvasra csukatott, harmadszor, az ezredparancsnoka Mészöly Farkas, 12 pálcza ütlegre ítélte el, visszaretentő példaadás végett.

Az ítélet megérkezett. Én, mint a század őrmestere, a kiálított század előtt az ezred ítéletét felolvasni kényteleníttem. Azonban alig hangzott el a végső szó ajkimról: az egész század felszólalása egy hangba olvadt össze, kiáltván: „ezt nem enged-

jük! mind halálíg nem engedjük!” A század kolomposá elkezdtek tüzesen szónokolni: „hát azért küzdünk a szabadságért, hogy minket, mint az okatlan állatokat botozzanak?” Ismét egy másik megszólalt: „ez ítéletnek egy szívvel lélekkel mindnyájan ellene szegülünk, a ha bajtársunk a büntetésnek alá veti magát: össze-aprítjuk! őrmester úr! akaratumkat jelentse a százados úrnak!”

Mit volt tennem? bementem Niszner Antal századosomhoz, a kinek ez eset szállása udvarán történt, (Hsgovác községben Ó-Aradtól két órára.

A százados nyugodtan végig hallgatta jelentésemet, kardét kötött a a kiállított század elébe lépve, monda: „mi ez, ti az ezred parancsnok ítéletének ellene szegültök?” Erre az egész század egyhangúlag harsányan válaszolt: „igen, mind halálíg!”

Ezt hallván a százados, határozottan felém fordult, monda: „őrmester üljön lóra s azonnal lovagoljon be Aradra a tábornokhoz, egy zászlóalj honvédet fog kérni.” Ekkor ismét a századhoz szólt: „még ma lefegyverkeztetek s a gyalogság közé soroztatlak mindnyátokat.”

E fenyegetés mennykőcsapás volt huszárjainkra. Egyszerre néma csend lett... Hiszen a huszárra nézve, ki lovát s a lovaglást annyira szereti, a legnagyobb büntetés az, hogy ha gyalogok közé sorozzák.

Ezek után Niszner százados végig jártatá tekintetét az egész századon, s jól ismervén a szájhősöket, egyenként hozzájuk lépve, kérdé: „hogyan, te merészeltél az ezred parancsnok ítélete ellen kikelni?” De a kolomposok mind elnémultak. „Nos mertek-e még zúgolódni?” szólt a százados. Ismét nagy csend lón. Ekkor felém fordult s monda: „őrmester! hajtassa végre az ítéletet,” s nyugodtan lakába visszatért.

Az ítéletet végre kellett hajtatom, s a századosnak előleges meghagyása folytán Nagy Antal és Cseri József káplárokat állítottam a bűnös fölébe két mogyorófa pálczával.

Nagy Antal, mint 24 éves megtestesült régi időbeli huszár, túlbuzgón teljesíté nem épen kellemes kötelességét, s K. Andrisal ugyancsak érezte keze súlyát, míg ellenben Cseri József

újoncz, s a mellett jó szívű fiú levén, csak amúgy legyezgetve érinté pálczájával a bűnöst, ki a nélkül, hogy csak egy mukkot is szólt volna, mozdulatlan kiállta büntetését, fölkelt s a 12 pálczaütést katonásan megköszönte.

Ezután röviden, néhány szóval huszárjaink szívéhez szóltam, intvén őket, hogy jövőre éhez hasonlótól óvakodjanak.

Erre többen sírva fakadtak a szégyen miatt, mely a századot érte, de nem is lázadtak fel többé, mert a százados fenyegető szavai, hogy egy honvéd zászlóajjal lefegyverkezteti őket s a gyalogság közé soroztatja, rémületesen esengtek füleikben, e azontúl ehez hasonló eset többé elő nem fordult.

Egy muszkatiszt becsületessége.

Írta: egy honvéd.

Az aradi fogságból csakhamar kiszabadulván, útnak indultam haza felé s Nagyváradon és Szabolcsmegyén át Tokaj alá értem. A szálfákra hirtelen felállított Tiszahídon áthaladván, a város nagy vendéglője felé hajtottam.

Tokajban egy ház előtt (ha jól emlékezem sóház volt), egy muszka tisztet láttam a fakorlátra könyökölve, ki szemeit le nem vette rólam s mellettem ülő honvéd társamról. Nem tagadom, hogy szándékosan másfelé vetem tekintetem, mert gyanítám, hogy a vizsga szemű orosz felismerte bennem s útitársamban a volt honvédek. Két jó vérű lovamnak közé suhintottam, és sebes vágatva haladtam el a sóház előtt, a gyűlölt muszka vendég figyelmét kikerülendő.

Azonban sokáig gyorsan nem haladhattam, mert egyrészt Tokaj döcögős kövezete, másrészt az út meredeksége gátolt abban, s kénytelen voltam lassú léptekre szorítani lovaimat, midőn egyszerre hátam megett azt hallom lengyelül kiáltani: „megállj magyar, megállj honvéd!” Hátra pillantok a boszúságornra a kikerülni óhajtott muszka tisztet ismertem fel a kiáltozóban.

Kissé gondolkodtam: megálljak-e? Azonban tanácsosnak véltem a megállást annak kívánsága vagy parancsára, kinek ez idő szerint nagy hatalma volt felettünk. Tehát megállítani lovaimat.

Az orosz tiszt lelkendezve futott kocsim után s lihegve mondta: „bajtárs! az égre kérlek, be ne menj a városba!”

— Miért? — kérdem bámulva.

— Mert a nagy vendéglőben egy ausztriai cs. katonai commissio van felállítva Haynautól, mely minden erre átutazó volt honvédet minden tekintet nélkül besoroz; a ilyen szerencsétlenek már meglehetősen nagy számmal vannak itt letartóztatva. For-

dítsd meg lovaidat, vedd utad bármerre másfelé, csak Tokajba be ne menj.

E ritka becsületességen elbámultam s hálával voltam eltelve az orosz tiszt iránt, nemes szívűségét megköszöntem s lovaimat megfordítva, mondtam: „Köszönöm jó lelkű bajtárs, az ég vezéreljen szerencsésen vissza hazádba!”

A muszka tiszt érzékenyen megszorítá kezemet, mondván: „Bárcsak visszatérhetnék mihamarább hazámba, mert oda ugyan nem vágyom egyhamar vissza, hol csak Ínséget és nyomort látok.”

— Jól tudom, ti sem vagytok a legboldogabbak, szegény muszák.

— Én *lengyel* vagyok s nem muszka — szólt fájdalommal az ifjú tiszt, kezemet érzékenyen megszorítván — s a magyart nagyon szeretem.

E szavak után könybe lábbadtak szemei, keblére szorított s csak annyit rebeghetett: „siess bajtárs, mert ha késsel, elfognak s besoroznak,” azzal gyors léptekkel visszasietett.

Sebes vágatva kisiettem Tokajból és Szerencsig meg sem állottam.

A muszka tiszt állítását csakhamar többen támogatták s kétségbe vonhatlan ténynek állították.

Én a besorozást útitársammal együtt szerencsésen kikerültem. És ez nagyon örvendetes dolog volt mindkettőnkre, de különösen társamra nézve, ki ép és fiatal volt, míg engem sebem miatt úgy sem tarthattak volna soká ott.

A honvédek 1868-ban.

Írta: Jókai Mór.

A ki nem tud imádkozni, — ne menjen a tengerre; csak töltsön el egy napot az ínséget szenvedő honvédekkel, s megtanul imádkozni.

Mily kifogyhatlan változatai a nyomornak! Mily véghetetlen phantasiája az emberi dicsőséget sárbazuzó balsorsnak.

Mennyi borzalomteljes életregény!

A kezdete mindeniknek ugyanaz: hős volt, harczolt a .szabadságért, az alkotmányért. A vége pedig az, hogy most koldus. Egyik még szemérmes, másik már követelő, az utolsó már hozzá van szokva az alázatossághoz. Egyik még küzd, még föl akar emelkedni, a másik már fekszik a földön, s ha sár van, a sárban. Egyik még munkát keres, de nem talál sehol; a legtöbb nem tudja már, hogy mihez kezdjen az életben?

Itt egy alak, három sebhelylyel a fején; — a mit beszél, nem lehet érteni, mert sebei miatt elveszte elmeerejét, csupán csak annyi maradt meg neki, hogy a veszteségére emlékezzék.

Aztán egy másik és ismét másik, kinek egyik keze, egyik lába maradt, el a csatatéren; kezek, miken csak két ujj maradt meg az alamisnafillért elvenni. — Azután jönnek a mesebeli egyesültek: egy sánta, kit a lépcsőn feljönni egy vak segített föl. Amazt egy ágyúgolyó törte le; ezt egy explosio vakította meg. Másik és ismét másik már később vakult meg a munkában.

Itt egy szélhűdött alak, melynek minden íze reszket; a széket melyre ül, mintha földrengés rázná alatta; a másiknak csak fél felét ütötte meg a szél, fél kézzel, fél lábbal vonszolja tovább roncsolt alakját; egy félig megholt ember; félig el is temetve már.

Majd tisztos órszakállú arczok, miken a köny csordul végig, midőn múltjukat kell fölemlíteniök.

Egykor gazdag urak, százezrek birtokosai, kiknek mindenüket a haza balsorsa vette el s a kiknek a haza jobb sorsa nem adhat vissza semmit. Koldustáskájukban egy halmaz papiros, a minek hajdan „magyar pénz” volt a neve; most pedig „szegény-ségi bizonyítvány.”

Halvány, aszkóros betegek; kiknek alig vannak már napjaik hátra s ez rájuk nézve a legjobb vigasztalás; — roskatag lábba-dozók. kiknek addig volt otthonuk, míg a kórházban voltak; most hazájuk az országút, tanyájuk a kapuk mélyedése.

És még betegebbek, kik idáig sem bírnak már eljönni, kik a segélyt a puszta földön fekvé várják egy dohos pincze zugában; gyógyszer, ápolás nélkül, apró gyermekektől körülvéve, kik kenyeret kérnek a munkából kidúlt apától.

És özvegy asszonyok, kiknek hűségéről tanúskodik a hús év viselésben megfakult gyászruha; kik dolgoztak, a hogy egy asszony kéz dolgot végezni bír, s belevakultak a szemrontó munkába.

Van köztük egy, ki keserves munka mellett, hímzéssel tartotta fenn magát a világban, úgy nevelte fel gyermekét, míg délczeg ifjú lett belőle, míg oklevelét kiérdemelte; s akkor e szép reményű ifjú föbelötte magát. — Mikor ez a szegény özvegy azt kérdezi: „hát ez a golyó fiamtól életem jutalma?” (A másik golyó férjének jutalma volt Déva alatt.)

Vannak, a kiken még külsőleg nem látszik a nyomor. Titkolják míg lehet. Még van egy tisztességes öltöny rajtuk; mert el tudják bírni az éhezést. Tanult emberek is, hasznukat lehetne venni; csak az a baj, hogy több az ember a világon, mint a számukra való hely; így hányódnak, vetődnek egyik csalódásból a másikba; nem bocsátva el a reményt s éhezve miatta. Mások már megadták magukat a nyomornak, s nem tagadják azt külsőjükön. Még viselik az úri szabású ruhát, de elvásottan már, gombok, zsinórok leszakadtak róla; némelyiknél az egész téli öltönyt egyetlen meleg nyakravaló képviseli, a szerencsésebbek egy-egy prémes öltönydarabhoz jutottak, mit valaha megyei hajdú viselt. Aztán mindig alább: a kiken már alig tartja össze egyik rongy a másikat, a kiken már csüng a koldus jelmez; a szakadozott daróc, a polc-

rócz csuha, és e darócz rongyok alatt ott van a nemzeti érdemrend, melyet vitéz tettekért tűzött keblükre valaki valaha. — És aztán mindig alább: a kinek még darócz csuhája sincs, hanem ugyanazon lustre kabátban jár most is, a melyben tavaly nyáron feljött a királyi ajándék hírére, s mutatja, hogy nincsen alatta más; — de igen: egy sebhely, szétszakadt gránát emléke. — És mégis alább: nyomorult alakok, a kik már a társadalomra nézve el vannak veszve; széttépve nem csak az öltöny, nem csak a test, hanem a lélek is! És a kiből mind virága, büszkesége lehetett volna e hazának!

Még itt sincs vége. Még hátra van a nyomor; mely nem panaszkodik; melynek utána kell járni, melyet föl kell keresni; melyet szép szóval kell vallomásra bírni és kérni, hogy fogadjon el segílyt. Hátra van a panasz, mely nemzete szégyenét nem akarja tetézni, s eltemeti magát a keserű szívbe, a míg bírja; vagy az édes Duna fenekére, mikor már nem bírja.

Ez a mi honvéd életünk ábrázatja.

TARTALOM.

A honvéd, a huszár és a honvéd tüzér	1
A szászsebesi és szászvárosi csata.....	17
Klapka indulója.....	27
Bercsényi indulója.....	28
Komárom Klapka alatt	30
Az aradi polgárság.....	78
Honvéd történetek:	
8. Nagy-Szeben bevétel.....	81
4. Karácson ünnepe Kolozsvárott 1848-ban.....	96
5. A branyiszkói hősök	104
6. A két honvéd	116
Kossuth Lajos nótája.....	126
A két hős.....	128
Az erővel megnémetesített magyar huszár.....	142
Színészeink a szabadságharcában:	
4. Honvédtisztek bosszúja Budavár ostrománál	145
5. Egy magyar hős a francia forradalomban.....	151
Blum Róbert végőrái.....	155
Eszékvár 1849. január és február hóban.....	161
A lázadó huszárok.....	165
Egy muszkatiszt becületessége.....	169
A honvédek 1868-ban.....	171